

Universitätsbibliothek Wuppertal

Pvb. Virgilio Maronis Bucolicorum Eclogæ X, Georgicorum Libri III, Æneidos Libri XII

Vergilius Maro, Publius

Genevæ, M.DC.XXXVI.

Liber III.

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-548](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-548)

Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
 Undique conuenere, animis opibusque parati,
 In quascunque velim pelago deducere terras.
 Iamque ingis summa surgebat, Lucifer Idæ,
 Ducebatque diem: Danaïque obsessa tenebant.
 Lymina portarum: nec spes opis vlla dabatur.
 Cessi, & sublato montem genitore petiui.

Sic demum. Nouissime. Inuenio admirans. Quum inuenissem admiratus sum. Exilio. Ad exilium alij. Donatus contra metrum sensit, dicens Ex Ilio, quasi de Ilio, nam illo longa est. Miserabile vulgus. Magnum est quod addidit vulgus. sic Statius, Vnde hoc examen, & vna tot miseræ: animis opibusque, & volebanti & poteranti. Lucifer Idæ. Ut Troianis videretur. Sic alibi: Tibi deserit Hesperus AEtam, Illinc enim oriri vel occidere putantur sydera, vnde videri vel incipiunt, vel desinunt. Ducebatque diem. Quia Lucifer lucis est præuius. Opus. Ferendi auxilij. Vel ad ceteros liberandos qui non fuissent occisi, vel Cessi. Hoc est tantis difficultatibus vel malis, & proprio cedere dicuntur, qui patriam relinquunt. Sublato genitore. Patre portato duce & c. Montem. Hoc est, Idam.

P. VIRGILII MARONIS
 AENEIDOS LIBER III

Postquam res Asia, Priamique euertere gentem
 Immeritam visum superis, ceciditque superbum
 Ilium, & omnis humo sumat Neptunia Troia:
 Diuersa exilia, & desertas querere terras,
 Auguriis agimur diuinum: classẽque sub ipsa
 Antandro & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
 Incerti quo fata ferant, vbi sistere detur:
 Contrahimusque viros, vix prima inceperat ætas
 Et pater Anchises dare fatis vela inebat.
 Littora tum patriæ lachrymans, portusque relinquo,
 Et campos vbi Troia fuit, seror exul in altum
 Cum sociis, natoque penatibus, & magnis diis.

Postquam res Asia, Priamique euertere gentem. Secundum interrogationem Didonis post infidias Græcorum, & casus suorum, proprios errores exequitur, quos pertulit antequam ad Africam perueniret: ordine, ut supra diximus, commutato. Nam rectum operis initium est, Fracti bello, fatiisque repulsi. Fuga autem eius hæc est, relinquens Ilium, Idam tenuit. Inde Antandrum ciuitatem iuxta quã factis nauigijs tenuit Thraciam, in qua AEnum constituit, ut multi putant. Mox prodigijs territus Deum tenuit, Illic accepto augurio errore patris præteruectus Cycladas, venit ad Cretam, vbi cum pestilentia laboraret, à diis penatibus monitus ad Strophædas deuectus est insulas. Inde præteruectus maritima Græciæ apud Epirum susceptus est Heleni hospitio. Vnde profectus Calabriam tenuit: & illinc statim territus aduentu Diomedis abcessit, nauigauitque vsque ad Scyllam, & Charybdim, quæ sunt AEnæ vicinæ. Vnde vêtio pulsus, circumita maxima parte Sicilia, Drepanum venit. Vbi secundum Virgilium, perdidit patrem. Inde (ut est in primo) ad Didonis regna peruenit. Postquam. Hæc particula connectendis adiungitur rebus: ut, Postquam al-

- A** tos tetigit fluctus. Sic enim dictis sequentia copulantur. Res. Quamuis multa prout locus exegerit significet, modo tamen imperium, aut res hic pro vniuerso statu Asiæ. Bene autem *Asiæ*, qui orbis tertie partis. Nam Phrygia in Asia est: Ilium in Phrygia minore. Priamique euertere gentem. Non est iteratio. Nam potuit aliud sine alio fieri, vt vel Phrygia tota euerteretur, vel solum Ilium perisset. *Gentem immeritam*. Bene gentem. Nam Laomedontis, & Paridis culpa, vniuersa gens perire non debuit. *Visum superis*. Vt ipse ait, Neptunum, Iunonem Mineruam vidisse le euerfores Troiæ: Laus Ilij est, quod non nisi dii potuerunt subuertere. Quotiescunque autem ratio vel indicium non apparet, *Sic visum* interponitur: vt Horatius, *Sic visum Veneri*: Cum amorem ostenderet non esse pulchritudinis. Et bene accusatio in deos habet quandam venerationem, alioquin sacrilegium est. *Superbum Ilium*. Nobile. Ilium autem Virgilius, neutro tantum genere declinat. Horatius etiam feminino, vt, *Non semel Ilios vexata*. Sane modo Ilium proprie de ciuitate dixit. Nam regio Troia est: quamuis interdum pro ciuitate provinciam ponat: vt, Et campos vbi Troia fuit. *Humo sumat Neptunia Troia*. Humo, ab humo id est funditus: vt significet patriæ suæ solum quoque arsisse. *Fumat*. Sane quæritur quomodo dixerit *Cecidit*, & *Fumat*. Sed aut per licentiam poeticam, tempus pro tempore posuit: vt, Meminisse horret, luctuque refugit. Aut certe naturam rerum expressit. Nam ruina fit breuis, fumus vero longo permanet tempore. *Neptunia Troia*. Bene & subtiliter etiam diis inuidiam commouet, vt ea cecidisse dicat quæ putabantur deorum. Sane fabula talis est, Laomedon rex Troianorum sollicitus pro opibus suis petit Apollini & Neptuno vt Ilium cingeret muris, mercede promissa, quo impetrato quæ diis promiserat denegauit. Sed Neptunus iratus cætos, id est beluas marinas immisit, quod malum Troiani passi sunt, nece filiarum quas bellua consumebat, donec apertiore responso Hefiona Laomedontis filia monstro exponeretur, quam Hercules Troia euerfa liberauit, & amico suo Telamoni dedit vxorem. Sane Laomedonte occiso, Priamo Phrygiæ donauit imperium. *Neptunia autem Troia* quia Neptunus & Apollo eam cinxit muris: sicut prædiximus. *Diuersa exilia*. Multi ad illud referunt, Magnum quæ sparsa per orbem. Constat nanque diuersas partes orbis tenuisse Troianos, vt Helenus & Antenor: Sed melius est vt specialiter hoc *Æneæ* daret, qui compulsus auguriis est diuersas terras, hoc est in diuersa regione positas, quærere: ideo Incerti quo fata ferant. *Desertas terras*. A Dardano accipe. Nam vbique vberes esse legimus: aut desertas, vt quidam volunt, quas & tenuimus & deseruimus, vt Cretam & Thraciam. *Auguriu agimur diuini*. Pro ostentis, id est Ex flamma, quæ tempora Ascantii pasta est, cursu stellæ: Creulæ admonitione, quæ dixit, *Ad terram Hesperiam venies*. *Sub ipsa Antandro*. Iuxta Antandrum. Est autem ciuitas Phrygiæ, dicta Antandros, vel quod de Andro insula cum condiderunt coloni, quasi *u'n' ai spu*: vel quia Græci venientes per Thraciam, ceperunt Polydorum: pro cuius pretio hanc acceperunt ciuitatem, quæ ex facto nomen accepit. Antandros, id est propter virum data. Fertur tamen quod post acceptum pretium à Græcis occisus sit lapidibus. Quamuis huic opinioni Virgilius non consentiat. Nonnulli adserunt Antandron insulam esse vicinam Troianis regionibus, ab hac populos Medos coactos loci angustia ad vicina littora profectos ciuitatem Antandron ex nomine patriæ condidisse. Alii à Polymestore occisum dicunt post euerfam Troiam, & in maria præcipitatum. Cuius quum mater Hecuba agnouisset cadaver: cum captiua duceretur, stendo in canem conuersa est, cum se præcipitare vellet in maria. quod ideo fingitur, quia nimio dolore inaniter Græcis conuitiabatur. *Phrygiæ Idæ*. Ad discretionem Cretensis. *Molimur*. Fabricamus, Paramus. Et bene petit loca, in quibus & lateret, & nauigia prepararet. *Incerti*. Quia quisquis nauigat, licet mente destinet locum, quo tamen feratur, incertus est. Ergo non ignari quibus dictum erat vt Italiam peterent, sed incerti vbinam esset Italia. *Quo fata ferant*. Quia nec in Thracia, permanfit nec in Creta. *Vbi sistere detur* Propter diuturnum errorem, & quia sicut dictum est, ad multa delatus loca est, aut propter dubietatem oraculorum, certum enim erat nos à Troia debere proficisci, incertum tamen vbi esset consistendum. *Constrahim'que viros*. Colligimus. Hos scilicet, qui ad auxilium venerant. Vnde est, Vnam quæ Lycios fidumque vehebat Orontem. Item, Et fratres Lycia missos, & Apollinis agris. *Vix*. Mox: vt Vix è coniectu Siculæ telluris in altum Vela dabant lati. *Prima æstas*. Vt prima pars æstatis, quia est ea adulta & præceps. Aut vernum tempus dicit, quamuis Palefatus tradat capto Ilio *Æneam* post triennium nauigasse, & hæc conjunctio velocitatem videtur ostendere. *Et pater Anchisis*. Vt agendarum rerum authoritatem adsignet Anchisæ, Et vt diximus, *id n'p' r'v' seruat*, vt pater iubeat. *Littora tum patriæ lachrymans*. Amat Poeta quæ legit, immutata aliqua parte vel personis, ipsi verbis proferre. Næuis enim inducit vxores *Æneæ* & Anchisæ cum lachrymis: illum relinquentes his verbis, *Ambovum vxores noctu Troiade exhibant, capitibus operiis, stentetis ambe, ab untes lacrymu cum multu*. Hoc iste *Ænean* eodem in tempore eiusdem rei causa inducit fecisse, cum dicit, Littora tum patriæ lacrymans portusque relinquo, & multu tradunt hoc in primo dictum, Troiæ qui primus ab oris. *Campos vbi Troia fuit*. Hæc est, quo

ait, omnis humo fumat Neptunia Troia. *Penatibus & magnis diis.* Alij deos magnos cœlum ac terram putant, ac per hoc Iouē & Iunonem dij penates à Samothracia sublati, ab Ænea in Italiam aduecti sunt, vnde Samothraces cognati Romanorum esse dicuntur, quos inter cœtera ideo magnos appellant, quod de Lauinio translati Romam, bis in locum suum redierint, quod Imperatores in prouincias ituri apud eos primum immolabant, quod eorum nomina nemo sciat, quod præsentibus * sentiantur. Nam cum ambæ virgines in templo deorum Lauini simul dormirent: ea quæ minus casta erat fulmine exanimata, alteram nihil sensisse, quos inmani, * penitus in cultu habent, quos nisi sacerdoti videre fas nulli sit, qui ideo penates appellantur, quod in penetralibus ædium cœli sedeant, nam & ipsum penetral penus dicitur, vt hodie quoque penus Vestæ claudi vel aperiri dicitur. *Exul.* Quasi trans solum missus, aut extra solum vagus. *Cum sociis, natoque, penaibus & magnis diis.* Duo humana posuit, & duo diuina: patris non fit mentio, quia secundum Virgilium ad Italiam non venit. *Penatibus, & magnis diis.* Varro vnus esse dicit, penates & magnos deos. Nam & in basi scribebatur. *Magnis diis.* Potest tamen hoc & pro honore dici. Nam & dij magni sunt, Iuppiter, Iuno, Minerva, Mercurius: qui Romæ colebantur, Penates vero apud Laurum Lauinium. Vnde apparet non esse vnus. Idem Varro & alij complures magnos deos adfirmant simulachra duo virilia, Castoris & Pollucis in Samothracia ante portum sita, quibus naufragio liberati vota soluebant.

2. *Terra procul vastis colitur Mauortia campis:*
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo:
Hospitium antiquum Troie, sociisque penates,
Dum fortuna fuit feror huc, & littore curuo
Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis:
Æneadasque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionæ matri, diuisque ferebam
Auspicius captorum operum, superoque nitentem
Calicolium regi mactabam in littore tururum.

Terra procul. Procul est quasi porro ab oculis. Vnde potest & satis longe significare: & non valde. Hic tamen pro non valde longe ponitur: Breuis est enim Helleponti transitus. *Vastis vastatis, & per hoc desertis aut magnis.* *Thraces arant.* Figurate, nam minus est *Quam.* *Acri quondam.* Szuo & cruento. *Lycurgo.* Lycurgus vero, vt alij dicunt, cum indignaretur Liberum ab omnibus gentibus coli, vt primum eum Thraciæ fines cum socio comitatu introisse cognouit, comprehensas Baccas eius flagellis verberauit, ipsum vero insequi, vt occideret cœpit. Sed postquam se Liber fugiens, vt euaderet præcipitauit in mare, & Athen. * nympha exceptus liberatus est. *Lycurgus* autem hic filius Dryantis, rex genis Bistonum fuit: qui vt habet fabula dum contemnens Liberum patrem, vites manu sua temper abscinderet immisso à Libero furore, ipse sibi crura succidit. Re vera autem abstemius fuit: quos constat acrioris esse naturæ, quod etiam de Demosthene dictum est. *Regnata.* Participium est sine origine verbi. *Hospitium antiquum.* Aut carum: aut re vera antiquum. Nam tanta inter ipsos familiaritas fuit, vt Iliione filia Priami Polyneestori nuberet Thracum regi. *Sociisque penates.* Vel propter supradictam conjunctionem Iliones & Polyneestoris, vel quia cum omni hæreditate maiorum, diuiserant etiam deos penates Dardanus & Iasius fratres, quorum alter Thraciam, alter Phrygiam incoluit occupatam. *Dum fortuna fuit.* Scilicet bona: & simul ostendit fidem cum scelicitate defecere. Sine sciendum, quod quotiescunque fortunam solam dicimus, scelicitatem intelligi. Vnde & fortunatos tantum scelices: & infortunatos solos infelices vocamus. *Littore curuo.* Perpetuum epitheton littorum est. Nam quod in sexto ait: Tunc se ad Cuietæ, recto fert littore portum: Significat eam ita nauigasse, vt non linqueret littus. *Prima loco.* Quia apud Cretam alia fecit. Modo autem *Æneum* significat. vt Salustius, *Æneum & Maronem: vniique militarem.* Quamquam Homerus dicat inde auxilia ad Troiam venisse. Ergo iam fuerat. Euphorion, & Callimachus hoc dicunt etiam, quod *Æneum* dicitur à socio *Vybsu* illic sepulto eo tempore, quo missus est ad frum: nra portanda. *Fatis iniquis.* Bene quid sit futurum præoccupat. *Æneadas.* Ecce nec Virgilius *Æneum* dicit, *Æneadas* autem hic secundum accusatiuum nomen deriuatum aliter iuxta nominatiuum. *Sacra Dionæ matri.* Veneri, à matre Dione secundum Homerum. Et bene dispensat, vt si aduerbâ nauigatio se quatur, Dionæm Venerem dicat, vt hoc loco: si prosperas de mari eam dicat esse procreatam, vt, Vnde genus dicit. Hæc autem in quantum potest, referuat. *Auspicius captorum operum.* Ioni, qui arcis deus est: Apollini, propter tuguria. Libero, causâ libertatis. Nam dij alij si inuocentur, ad priuatam pertinent causam. Vnde de Dido: ne legi-

Ane legimus, Iunoni ante omnes cui vincla iugalia cure, propter nuptias, quāuis enim reipublicæ vilitas simularetur, erat tamen specialis causa Didonis. Similiter & hic Æneas sacrificat Veneri. Quod autem de Libero diximus, hæc causa est: vt signum sit liberæ ciuitatis. Nam apud maiores aut stipendiariæ erant, aut foederatæ, aut liberæ, sed in liberis ciuitatibus simulachrum Martiæ erat, qui in tutela Liberi patris est. Sed auspicia omnium rerum sunt, auguria certarum: auspici enim cuius, etiam peregre licet, augurium agere, nisi in patrii sedibus non licet. Peritissime ergo Virgilius veteris consuetudinis meminit, cum facit Æneam, quia peregre, id est in Thracia agit, auspiciantem, id est, Auspiciis ceptorum operum. *Mactabam in litore taurum.* Contra rationem Ioui taurum sacrificati deo vt hinc putetur subsecutum esse prodigium. Vbi-que enim Ioui iuuenem legimus immolatum, vt, Statuam ante aras aurata fronte iuuenem, lam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam. Item Iuuenalis, *Qui vexas nascendi robora cornu.* Nam in victimis etiam ætas est consideranda.

3 *Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta, & densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi, viridemque ab humo conuellerè sylvam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras:
Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.
Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbor
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttae,
Et terram tabo maculant, mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
Rursus & alterius lentum conuellerè vimen
Insequor, & caussas penitus tentare latentis:
Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.*

Forte fuit iuxta tumulus. Excusat dicendo Forte fuit, quod iuxta eum locum sacrificauerit. *Tumulus* autem dicendo, vno sermone, & collem & sepulchrum fuisse significat. Potest enim tumulus & sine sepulchro, interpretatione collis interdum accipi. Nam & terræ congestio super ossa tumulus dicitur. Sane apparatus mortuorum funus dici solet, exstructio lignorum rogos, subiectio ignis pira, crematio cadaveris bustum, locus vitrina, operis exstructio sepulchrum, nomen inscriptum monumentum. *Quo summo.* In quo summo *Cornea virgulta & myrtus.* Bene legit, hastis apta virgulta. Nam legimus, Et bona bello cornus. Et alibi ac myrtus validis hastilibus. Ergo si telis iterat confixus, merito illic hæc coaluere virgulta. Cornus autem declinat vt ficus, si arbor sit. Nam cornu animalis, indeclinabile est: licet genitium usurparet Lucanus: vt, *Cornus tibi cura sinistri Lemule.* Sic Cicero in Arato, *Huius genus: pro genu. Virgulta,* Copiose virgulta hastilia, sylvam, ramos, arborem, vimen, corticem, stipitem, legetem, iacula. *Horrida myrtus.* Horrida ad loci faciem retulit, non ad arboris naturam vel certe vmbrosam. *Myrtus.* Sane de myrto fabula talis est. Hæc Myrtus ex fama de plebe antiquorum nata Græco vocabulo Myrene vocitata est, forma pulcherrima: hanc cum quidam popularium diues & nobilis adamasset, à parentibus eius postulauit vxorem. Interea latrones urbem occupauerunt, quam cum depopulantur, Myrenem fratribus eius occisis captiuam duxerunt, & in latebris condiderunt, donec alia loca vastarent: Sed hæc Myrene inuenta occasione fugit, & ad ciues reuersa est: Gratulati ciues, eam sacerdotem Veneris esse iusserunt, quæ cum sacra celebraret, vnum de latronibus per quos abrepta fuerat in plebe cognouit, eumque comprehensum in medium vulgus extraxit: Latro poenis adactus, omnia quæ intendebantur confessus est, socios quoque vbinam essent prodidit. Sed iuuenis qui eam ante amauerat & petierat sibi coniugem, ad inuestigandos latrones sibi negotium depoposcit, quos cum inuentos cepisset & præmium posceret, data ei potestas est à populo, vt virginem quam amauerat in matrimonium duceret: ob quam rem irata Venus, illum mori fecit, virginem autem in Myrtum arborem vertit, eique quod sacerdos fuisset, præstitit vt perpetuo, & iuauis odore gauderet. *Accessi.* Non ad cornum, sed ad myrtum, quæ inter verbenas est. Et bene matri sacrificaturus aras coronat ex myrto. *Sylvam.* Sicut dictum est, bene variat, vt nunc sylvam, nunc vimina, nunc virgulta, nunc arborem dicat. *Ramis tegerem.* Excusatio à voluntate. *Monstrum.* Bene monstrum: nam statim quid esset apparuit & hoc proprietatis est: abusione tamen plerunque corrumpitur. *Atro* Hic pro corrupto sanguine. *Liquuntur.* Li in verbo producitur, vt hoc loco. In nomine vero corripitur, vt liquor. *Tabo.* Corrupto sanguine. *Membra quatit.* Causa pendet ex causa. Nam timor sanguinem gelat.

qui coactus frigus gignit. *Gelidusque cois.* Physice loquitur & rationabiliter, nam hinc & pallor A nascitur, cum se ad præcordia fugiens contrahit sanguis. *Lentum vimen.* Molle & flexuosum. Vnde & qui incurui sunt per senectutem. *Tentare latentes.* Miraculum enim est ex arbore sanguinem fluere.

4 *Multa mouens animo, Nymphas venerabar agrestes,
Gradiumque patrem, Geticis qui præsidet aruis,
Rite secundarent visus, omenque leuarent,
Tertia sed postquam maiore castilia nixu
Aggredior, genibusque aduersa obliuctor arena,
(Eloquar? an fileam?) gemitus lachrymabilis imo
Auditur tumulo: & vox reddita fertur ad aures,
Quid miserum Aenea laceras: iam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus, non me tibi Troia
Externum tulit: haud cruor hic de stipite manat.
Hæc fuge crudeles terras, fuge littus auarum.
Nam Polydorus ego: hic confixum ferrea textit
Telorum seges, & iaculis increuit acutis.*

Multa mouens animo. Non dicit quæ, sed ex sequentibus intelligimus. Cogitabam, inquit, ne forte bellum immineret quod sanguinem vidissem, ne lucum Nympharum violassem, ne forte sanguis ex nymphis esset. Hamadryades namque cum arboribus & nascuntur, & pereunt. Vnde plerunque cæsa arbore sanguis emanat. Nam Ouidius ait, quum Erifichon arborem incideret primo sanguis effluxit: post vlularus secutus est. Inde Statius, *Nec amplexæ dimittunt robora nymphae.* Item, Cogitabam ne forte ex terra Martis iure sanguis efflueret. Nam quod dicit hæc se veneratum esse numina, illas constat præcessisse cogitationes. *Gradiumque patrem.* Gradium: exilientem in prælia: quod in bellantibus sit, necesse est. Aut grauem deum patrem, aut ideo quia apud Pontifices Mars pater dicitur. Alij gradium quod gradum inserant, qui pugnant: aut quod impigre gradientur. Alii à gratitudine quod huc & illuc gradiatur, vnde Martem communem dici: Nonnulli eundem Solem & Vulcanum dicunt: Sed Vulcanum generis esse omnis principem, Martem vero Romani tantum stirpis auctorem. Alij gradium, quia nunquam equester, aut à gradu dictum. *Geticis Thraciis.* Getæ autem populi sunt Moesia: quæ quia lata est, multas continet gentes. *Rite secundarent.* Rite prosperos facerent. *Visus.* Pro visa posuit. Tunc enim masculino vtimur genere, cum de his loquimur, quibus videmus: vt si dicas, Nubecula obest visibus meis. Si autem neutro vtamur, ea quæ videntur significamus: vt si hoc loco diceret, Rite secundarent visâ, quod propter metrum non potuit. *Omenque leuarent.* Bonum ac leue facerent. Id est in bonum conuerterent. *Obliuctor.* Acrius nitentem ostendit. *Eloquar? an fileam.* Parenthesis ad miraculum posita. Quia magnitudinem monstri ostendit, & bene auditorem adtentum vult facere. *Gemitus lachrymabilis.* Potest enim esse etiam irascentis. Et lachrymabilis cum lacrymis, an dignus lacrymis? *Imo auditur tumulo.* Ex imo tumulo, vt longe vox cum quodam defectu sonans, auditu ipso miserabilior videtur. *Auditur.* Vetus codex habet auditus. *Vox reddita* Pro data. Redditur enim quicquid ad nos per alterum transit, quanquam hic etiam hoc possit intelligi. Nam ad eum vox missa per tumulum est. *Laceras.* Per membra discindis. Nam lacerare est sæpius vulnerare. *Parce.* Id est parce tibi: Vel sepulto parce, cui viuo nemo pepercit. *Sepulto.* Modo mortuo vel iacenti significat. Nam sepultus est quasi sine pulsû. Non enim hunc sepultum possumus dicere, cuius sepultura non sit rite perfecta: sed fortuita est obrutus terra. *Pias.* Bene etiam ille qui læditur, excusat Aneam: quod pietatis grande testimonium est. Pias autem propter penates de excidio liberatos, aut quia sacrificabat. *Scelerare.* Polluere: nomen tamen fecit sine verbi origine, non enim dicitur scelerio. *Externum tulit.* Odo est, Troia me tibi tulit, & bene tulit hoc est educauit, non externum. Nam & cuius Eoæ fuerat & cognatus. Et cito se & Troianum esse, & ad finem ostendit. *Aus eruo hic de st. m.* Mure quasi ostendens cruorem suum de stipite. De ligno ait, nam stipites vere est lignum sectum siccum. *Crudeles terras.* Id est crudelium & auarorum. Ex moribus enim cultorum, terræ laudantur vel vituperantur: vt, Deuenero locos lætos. *Polydorus ego.* Sive Ego distinguas. sive Ego hic: subaudias sum necesse est. Et quasi dicticæ, id est Polydorus sum non stipites. *Telorum seges.* Multitudo. Plaurus Aulularia, *Stimulorû seges.* Sane putatur non verisimile iaculis contactis puerum occisum, nam repugnat cum illo, Polydorum obtruncat, nam emissæ radices iacula m. rum est, nisi monstruosum sit. *Increuit.* Reuirit. Traxit autem

A autem hoc de historia Romana. Nam Romulus capto augurio hastam de Auentino monte in Palatinum iecit: quæ fixa fronduit.

5 Tum vero ancipiti mentem formidine pressis
Obstupui, steteruntque coma, & vox faucibus hæsit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandarat, alendum
Threicio regi: cum iam diffideret armis
Dardanie, cingique urbem obsidiane videret.

B Ille, ut opes fractæ Teucrum, & fortuna recessit,
Res Agamemnonias, vitriciæque arma secutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obruncat, & auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri sacra famas: Postquam pavor ossa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem,
Monstra deum refero: & quæ sit sententia posco.
Omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
Linguere pollutum hospitium, & dare classibus austras.

C Vero. Adfirmatiue. Ancipiti. Duplici quod & sanguinem viderat, vel ancipiti formidine, vna quod sepulchrum læserat, altera quod metuere cœperat l... * ipsum. Hunc Polydorum. Licet de Polydoro superius sit relatam, tamen propter varietatem rei necesse est repeti. Priamus cum videret longa obsidione res suas in vltimo cōstitutas, filium paruulum Polydorum Polymestori regi Thraciæ genero suo, per Ilionam filiam cum magno auri pondere nutriendum commendauit, qui victa Troia, auri cupiditate impulsus, Polydorum obrutum telis occidit. Infelix. Aut qui iam infelix esse cœperat: aut cui etiam prouisa nocuerunt. Aut infelix, quia superstes liberis fuit, aut quia illi perfidia non ab hostibus tantum est. Mandarat. Aphæresis est, siue dixeris commendarat, siue amandarat: Et mandarat est amoris, amandarat verò odii est, & amandare est sub specie legationis a quem relegare. Furtum. Ne Græci scirent. Threicio regi. Auxit ex prouincia crudelitatem, ex qua fuerunt Diomedes: Qui equos habebat, qui humanis carnibus vescébatur, Lycurgus ob iniuriam Liberi patris punitus. Tereus qui Philomelæ sorori vxoris, post inlatum stuprum linguam abscidit. Threicio autem pro Thracio, vt supra pro Thracia Threiffa. Nam solutio est Ionice linguæ. Cum enim sit *θεῖος*: Ionæ dicunt *θεῖος*: cuius solutio facit Threicius, vel Threiffa. Cingique urbem obsid. videret. Inter ipsa principia obsidionis, nam postea iam minime poterat. Ille ut opes fractæ & for. recessit. Bene vtrunque innexuit, sæpe enim alterum sine altero valet, aut opes aut fortuna. ille ut. Vel postquam, vel tantum quod deest statim, vt sit Ille statim vt. Fortuna. Melior scilicet. Res Agamemnonias. Hoc est imperium vel partes Agamemnonis. Vitriciæ. Omnia nomina à verbo venientia, cum in or. exeunt, masculina sunt, vt victor, cum in Trix feminina sunt, vt victrix. Neutra vero non faciunt, nisi tantum ex numero plurali. Vnde est vitriciæ. Fas omne. Et cognationis, & iuris hospitij. Obruncat. Pro occidit. Nam obruncare, proprie est capite cædere. Vi. Violentia. Potitur. autem verbum de his est quæ permiscet conjugationes: cum enim sit tertie infinitum modum à quarta facit, vt potiri. Quid non mortalia pectora cogis. Ad quod flagitium homines non compellis detestandi auri cupiditas. Auri sacra famas. Sætra, execrabilis: Alij sacra deuota accipiunt, vnde & ver. sacrum. Alij sacrum pro scelustum, vel sacrilegum. Tractus est autem sermo ex more Gallorum: Nam Massilienses quotiens pestilentia laborabant, vnus se ex pauperibus offerebat alédu anno integro publicis & purioribus cibis. Hic postea ornatus verbenis & vestibus sacris, circundebatur per totam ciuitatem cum execrationibus, vt in ipsum reciderent mala totius ciuitatis, & sic proficiebatur. Hoc autem in Petronio lectum est. Sane sciendum latenter Æneam hoc agere, vt Troianos Didoni ex infelicitatis similitudine commendat Nam & eius marito, auri causa intulit necem. Proceres. Qui processerunt ante alios. Primumque parentem. Bene primum, id est ante proceres. Monstra deum. Quæ ostenderant, & modo mala, nam medium est, quia interdum dicuntur & bona. Omnibus autem animus. Idem, plus est quam si diceret similis. Est vnus animus aut idem consilium, & hoc iuxta disciplinam auguralem dixit, quæ appellatur consensus, sicut in libro secundo dictum est. Scelerata terra. Pro sceleratorum, vt supra, Capriua veitis. Classibus austras. Hypallage est, nam classes austris damus.

6 Ergo instauramus Polydoro funus, & ingens
 Aggeritur tumulo tellus: stant manibus aere,
 Ceruleis moesta vitis, atraque cupresso:
 Et circum Iliades crinem de more soluta.
 Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
 Sanguinis & sacri pateras, animamque sepulchro
 Condimus, & magna supremum voce ciemus.
 Inde ubi prima fides pelago, placataque venti
 Dant maria, & lenis crepitans vocat. Auster in altum:
 Deducunt socij naues, & littora complent:
 Prouehimur portu, terraque vrbesque recedunt.

Instauramus funus. Modo sepulchrum quod virgulta à vellendo diruerat. Nam proprie funus est incensum cadauer. *Aggeritur tumulo tellus.* Vt ostenderet verum tumulum, ne forte aliquis alius illud errore violaret. *Stant.* Positæ sunt. *Manibus.* Manes sunt illo tempore animæ, quo de aliis recedentes corporibus, necdum in alia transferunt. Sunt autè noxiæ, & dicuntur *Anti-phrasim.* Nam manum bonum est, vnde & mane dictum est. Similiter etiam Eumenidas dicimus, parcas, bellum, lucum. Alij manes à manando dictos intelligunt. Nam manibus plena sunt loca inter lunarem & terrenum circulum, vnde & desuunt. Quidam manes, deos infernos tradunt. Quidam alios manes, alios deos infernos dicunt: plurimi deos cœlestes vt viuorum, ita manes mortuorum tradiderunt. Alij manes nocturnas esse eius spatij quod inter cœlum terramque est, & ideo humoris qui noctu cadit potestatem habere, vnde mane quoque ab iisdem manibus dictum. *Ceruleis vitis.* Cato ait, deposita veste purpurea, foeminas vias cerulea cum lugerent. Veteres sane ceruleum nigrum accipiebant. Vitæ autem ceruleæ in acerbo funere præcipue filiorum familias à hiberi solebant, sicut hic, nam Polydori funus vt pote adhuc pueri, acerbum est, & quia eius ætatis erat, vt filius familias adhuc esse potuisset. *Atraque cupresso.* Cicero pro Murena *Imaginem lugentem.* Nigra, funesta. Nam inferis consecrata est, quia cæsa nunquam reuiscit. Fabula autem de cupresso talis est, cum haberet in deliciis Cyparissus puer ceruum, & ipse ab Apolline diligeretur, imprudens ceruum suum iaculo occidit, eumque dum luget neglecta consolatione Apollinis, dolore consumptus est, cuius vt exstaret memoria in luctuosam arborem, id est cupressum mutatus est, quæ defunctis adhibetur. Moris autem Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam pontifex per ignorantiam pollueretur ingressus. Hinc Horatius: *Ne te præter inuisam cupressum vlla breuem dominum sequatur.* Atra autem, quod atratos lares significet. *Crinem de more.* Aut de more gentis, vt etiam in Ægypto est. Aut certe de more plangentium. *Inferimus.* Inferias damus proprie. *Tepido lacte.* Stacium multo. *Cymbia.* Pocula in modum cymbæ facta. *Sanguinis sacri.* De victimis sumpti. Ideo autem lactis & sanguinis mentio facta est, quia adfirmantur animæ lacte & sanguine delectari. Varro quoque dicit mulieres in Exsequiis, & luctu ideo solitas ora lacerare, vt sanguine ostenso inferis satisfaciât, quare etiam institutum est, vt apud sepulchra & victimæ cedantur. Apud veteres etiam homines interficiebantur, sed mortuo Iunio Bruto cum multæ gêces ad eius funus captiuos misissent, nepos illius eos qui missi erant inter se composuit, & sic pugnaverunt, & quod muneri missi erant, inde munus appellatum: Sed quoniam sumptuosum erat & crudele victimas vel homines interficere, sanguinei coloris cœpta est vestis mortuis iniici, & ipse testatur vt Æneid. Purpureasque super vestes velamina nota: & v. Æneid. Purpureosque iacit flores. Alii sanguinis inferendi ad adscendas defunctorum animas illa ratione consuetudinem tradunt, vt quod amiserunt videantur accipere. Sanguis enim velut animæ possessio est, vnde ex sanguine mortui dicuntur. Nam & Homerus in Necromantia non prius facit loqui animas, nisi sanguine gustato. Alii lac & sanguinem ab hoc accipiunt, quod vna res nutrit, alia nutriatur. *Animamque sepulchro Condimus.* Bene animam lacte & sanguine ad tumulum dicit elicitam. Lacte nanque corpus nutritur post animæ coniunctionem: & anima sine sanguine nūquam est, quo effuso recedit. Legimus præterea in sexto, in sepulcorum animas vagas esse: & hinc constat non legitime sepultum fuisse. Rite ergo reddita legitima sepultura, redit anima ad quietem sepulchri, quam Sœici herciscundi, id est medium secuti, tam diu durari dicunt, quam diu durat & corpus. Vnde Ægyptii periti sapientiæ, condita diutius reseruant cadauera, scilicet vt anima multo tempore perdurat, & corpori sit obnoxia, nec cito ad alia transeat, Romani contra faciebant, comburètes cadauera, vt statim anima in generalitatem, id est in suam rediret naturam. Dicit ergo nunc sacrificiis quibusdam elicitam animam, & sepulchro conditam, obnoxiamque factam corpori: quod

A quod ante horrebat, quasi per vim extorta. Ideo autem Stoicos medium sequi diximus: quia Plato perpetuam dicit animam, & ad diuersa corpora transitum facere statim pro meritis vitæ prioris. Pythagoras vero, non *μετὰ τὸ χῶσθαι*, sed *παλιπρωτῶς* esse dicit: hoc est redire, sed post tempus. *Supremum*. Non est nomen, sed aduerbium: vt, Toruum clamat. *Ciemus*. Est autem hoc loco quod dicimus more solenni, id est tertio vale nos te ordine quo natura permiserit, cūcti sequemur. Quidam dicunt eorum mortuorum nomina ter vocari, qui in aliena terra dimittuntur, vt in vi. Et magna manes ter voce vocauit. *Fides pelago*. Hoc est vbi fidem pelago habere cōpinus nos tuto nauigaturos. *Lenis crepitans auster*. Duo epitheta posuit vitiose, vt diximus supra. Fecit autem hoc in proprio in decem versibus. *Auster* autem, quiuis ventus. Nam ad Thraciam Aquilone nauigatur, lenis autem ideo quia superius ait, vix prima inceperat æstas, & leues vēti per æstatem sunt. *Diducunt*. Proprie vt è contrario subducunt, *Terreque vrbesque recedunt*. Phisicam rem dicit: hoc enim nauigantibus videtur, quasi ab his terra discedat. Item aliter, Iuno cum vidisset Latonam à Ioue adamatam, iurauit eam non parituram in terris: Iuppiter mutauit eam in coturnicem quæ Græce *κατὼς* appellatur, & monstrauit vt veniret Delos, quæ illis temporibus circa omnia littora ferebatur ventis. Post partum * vero Latonæ quod Dianam & Apollinem peperit, Ortygia dicta est, quæ ante Delos nominabatur, & postea Delos cum eam Apollo reuinxisset Gyaro & Mycone altissimis montibus.

7 *Sacra mari colitur medio, gratissima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Aegæo:*

C *Quamuis Arcitenens oras & littora circum
Errantem, Mycone celsa Gyaroque reuinxit,
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror: hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit, egressi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique sacerdos:
Vitis & sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterem Anchisen agnoscit amicum:
Iungimus hospitio dextras, & lecta subimus.*

D *Sacra mari colitur medio.* Ordo est, In mari medio Aegæo colitur tellus sacra Neptuno, & Nereidum matri id est Doridi gratissima. Fabula autē talis est, Post vitiatam Latonam Iuppiter cum etiā eius fororem Asteriem vitiare vellet, illa optauit à diis, vt in auem verteretur: versago in coturnicem est. Et cum vellet maria transfretare, quod coturnicum est: adfata à Ioue, & in lapidem conuersa, diu sub fluctibus latuit. Postea supplicante Ioui Latona, eleuata est super aquas: hæc primo Neptuno & Doridi fuit consecrata. Postea cum Iuno grauidam Pythone immisso Latonam insequeretur, terris omnibus expulsā Latona, tandem applicante se littoribus sorore, suscepta est: & illic Dianam primo, post Apollinem peperit. Qui statim occiso Pythone vitus est matris iniuriam. Sane nata Diana parturienti Apollinem matri dicitur præbuisse obstetricis officium. Vnde cum Diana sit virgo, tamen à parturientibus inuocatur: hæc namq; est Diana, Iuno, Proserpina. Nata igitur duo numina terram sibi naturalem errare nō passa sunt, sed eam duabus insulis reliquerunt. Veritas vero longe alia est: Nam hæc insula cum terræ motu laboraret (qui fit sub terris latentibus ventis, sicut Lucanus, *Quæramens erumpere ventum credidit*) Oraculo Apollinis, terræ motu caruit. Nam præcepit ne illic mortuus sepeliretur, vt in Vulcano: & iussit quædam sacrificia fieri: postea è Mycone & Gyaro vicinis insulis populi venerunt, qui eam tenuerunt, quod etiā Virgilius latenter ostendit. Quod autē diximus Dianam, primo natam, rationis est. Nam constat primā noctem fuisse: cuius instrumentū est Luna, id est Diana: post diem, quem Sol efficit, qui est Apollo. Vt autem Delos primo Ortygia diceretur, factum est à Coturnice, quæ græce *κατὼς* dicitur. Delos autem, quia diu latuit, & postea apparuit. Nam *δῆλος* Græci, manifestū dicunt. Vel quod verius est, quia cum vbiq; Apollinis responsa obscura sint, manifesta illic dantur oracula Delos autem civitas dicitur & insula. Vnde interdū recipit præpositionē. *Sacra mari*. Sane sacrū dicitur, quod rite sacratur Deo, vt *edes, aræ, simulacrâ, dona*. Hic igitur ædium sacrū, etsi non aperte, attamen eiusdē ritus meminit cum de insula loqueretur, in qua præterquā vt sacra dixerat, id est sacrata, gratiâ quoq; posuit non solū Doridi matri Nereidū, quæ traditur deæ maris, sed Neptuno etiam addidit dominatōri videlicet omnium in mari deorū. *Tellus*. Maior dignitas est tellus, quā si dixisset insula. *Nereidum matri Doridi*, quinquaginta nympharum matri, cōiungi Nerei. *Neptuno Aegæo*. Quia in Aegæo mari.

hæc insula posita est. Sane inter Ellespontum & Adriaticum mare, omne illud Ægeum appellatur, quod nomen à patre Thesei Ægæo rege Atheniensium traxit, qui in mari se præcipitavit sperans mortem filij. Cum enim in labyrintho Minotaurus esset inclusus, & quotannis ex nobilitate Atheniensium septem pueri vel puellæ ad vescendû Minotaurum mitterentur, eandem dolor Theseum subiit. Profectus itaque est ad Minotaurum perimendum, placuitque cum patre, ut si illud monstrum vicisset vela candida nauibus daret, si forte à Minotaurum fuisset oppressus, nauigium cum atris velis rediret. Sed cum extinxisset Minotaurum, oblitus non cum candidis, sed cum nigris velis reuerti cœpit, & patri in specula constituto tritte sui interitus signum dedit, qui exinctû filium credens se præcipitavit in mare, vnde Ægeum pelagus appellatum est. *P. us a cithonens.* Apollo est. Bene pius aut qui vltus est matrem de Tirycone, de Niobe, de Pitone: aut quia patriam stabilivit erratam. Legitur & prius. *Myc. Giar. venin.* Quidam per historiam dictû putant, nam inter Myconem & Gyarum, Sytû vnam de Cycladibus esse dicunt: vnde fuit Fereides philolophus. Alij nullû auctorem alium esse adserunt, qui Delon ab Apolline religatam dicat. Constat enim eam ante euagare, & propter Latonæ partum reuulsisse. Alij hanc insulam inter Myconem & Giarum humilem esse dicunt, ut his quasi vinculis cõtineatur. *Reuulsi* autem, putat num retraxit *Coli dedit.* A vicinis scilicet populis, *Ventos con.* Propter terræ motû. *Apollinis urbem.* Delon: & est definitio. Eiusdê nominis & vrbs. & insula Delos dicitur. *Rex Anius.* Anius autem rex Deli, Apollinis sacerdos cû etiam filiarum esset parens, ne vnus tantum Dei esse total * auxilio filia numini Liberi patris deuouit, qui parè ei gratiam reddens effecit, ut quidquid vna adtigisset verteretur in fruges, altera in vinum, tertia in oleum, id cû comperisset Agamemnon dux Argiuorum, cû mille nauibus obpugnaturus iret Troiam, misit qui eas accersirent, ut posset alere Græciæ exercitum, quæ cum vincitæ tenerentur inuocauerunt Liberum patrem, quas ille in columbas vertit, & ita vincula fecit effugere: vnde hodieque Deli columbas violare nefas est: hunc tamen Anium, Palefatus etiam propinquû tradit Anchisæ. Alij dicunt hujus Anij filiam occulte ab Ænea stupratâ edidisse filium nomine An. * *Rex & sacerdos.* Hic Anius Apollinis filius, rex Deli & sacerdos fuit, qui habuit filium Andrô nomine: vnde Andros insula appellata est, ad quem Anchises ante Troicum bellum cõsultum venerat, an Salaminam peteret comes Priamo, vnde & agnoscitur. Sane maiorum hæc erat consuetudo, ut rex esset etiam sacerdos, vel pontifex. Vnde hodieque imperatores, dicimus pontifices. *Vitis & lauro.* Vitis, sacerdotis funt laurus vero etiam imperatoris victoris. *Anchises amic. v. g. r. d. v. d. n. o. r. d. s. p. o. r.* intelligimus. Nam quomodo fuerint amici, palam poeta non dicit. *Hospitio.* Licet Probus quærit, quid sit Iungimus hospitio dextras, tamen casus septimus est, id est iure hospitalitatis. Nam ad hospitium non potest intelligi: quia iam amicus fuit, aut sicut quidam tradunt, iungimus dextras, & hospitio tecta subimus.

8. *Templa dei saxo venerabar structa vetusto:
Da propriam Tymbræe domum, da moenia fessis.
Et genus, & manseram urbem: serua altera Troie
Pergamæ, reliquias Danaûm atque immitis Achilli.
Quem sequimur? quove ire iubet? vbi ponere sedes?
Da pater angurium, atque animis inlabere nostris.
Vix ea satius eram, tremere omnia visa repente,
Liminaque, laurusque dei: totusque moueri
Mons circum, & mugire adyus cortina reclusis.
Summissi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanide duri, qua vos à stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere lato
Accipiet reducees: antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.*

Templa Dei. Hoc iuxta augurij genus quod Statiuum dicitur retulit, in quo consideratur, quo in loco auguria peragi debeant. Nam ideo ait *Templa dei saxo venerabar structa vetusto*, & subiunxit. *Quove ire iubet.* Et exinde. *Da pater angurium.* Sane quæritur cur saxum vetustum dixerit. Sed traditur à plurimis, inter quos etiam Epasus vir peritissimus fert Delphis quodam tempore euenisse, ut templû religiosum ante & intactum, spoliatum incensumque sit, ac post multas Cynthij vrbes singulosque proximos terræ motu haustas, Delon neque antea, neque postea hoc

- fit incommodo vexatam sicut Tuthrodes, quod etiam Cicero in prætura Verrinarum ita ait, *Tantaque vix huius religionis est, & semper fuit, ut ne Perse quidem cum bellum totum Asiae diu hominibusque indixissent, & mille nauium classem Delum appulissent, quicquam censerent, aut violare, aut adtingere.* Non mirum ergo si aut ad tempora poeta respondit, aut ad pristina, utpote quod religio nunquam omnino vexata illo suo antiquo & vetusto saxo colebatur, vel vetusto, religioso: Et quod *Venerabar* ait, ostendit se precatum. *Da propriam.* Da, dic, indica, Apollo enim non dandi sed dicendi habet potestatem. Quæritur etiam cur Æneas cum Delum venisset, nullis prius hostiis cæsis statim à precibus cæperit: quia tradunt multi, inter quos & Varro, esse aras tam Apollinis, quam filij eius non tantum Deli sed in plurimis locis apud quas hostiæ non cædantur, sed consuetudo sit deum solemnitatum prece venerari: quod autem ait, Neptuno & Apollini tauris postea sacrificatum, apud alias aras hoc factum accipi oportet. *Propriam.* Perpetuam, stabilem, firmam, vt, *Propriamque* dicabo. Et bene post experimentum male conditæ ciuitatis perpetuas postulat sedes. *Tymbrae.* Tymbreus Apollo dicitur à loco Troiæ, id est agro vicino pleno Thymbra quæ Satureia dicitur, & bene Deli positus Thymbraeum appellat, quem in Troia adfuerat colere in agro: in quo eius & nemus est, & templum: vbi à Paride Achilles occisus est. Vnde fingitur manu Apollinis vulneratus. Ergo Tymbraeus, vt Delius: nam numina à locis frequenter nomen accipiunt: Alij Tymbraem locum in Delo consecratum Apollini tradunt. Sane quia Græci τὴ μὲν faciunt in deriuatione in diphthongum mutat: vt ἀρὴν Ἄρναυς, δίκην Δικαῦς. *Domum.* Familiam: vt Domus tenet à quo Sergia nomen. *Manfuram.* Perpetuam. Duo ponit epitheta, & urbem & perpetuitatem. *Manfuram* autem ideo, vel propter Troiam: vel propter eam, quam in Thracia condidit. *Serua aliera.* Non quia prima seruauit: sed quia seruare voluit, vt Homerus dicit. *Achilli.* Sic veteres declinabant. *Quem sequimur?* Quia Cadmus oraculo Apollinis bouem secutus, in Hyantheo Boetiam condidit. Veteres enim oraculis signa quibus ciuitatem conderent accipiebant. *Da pater.* Pater religionis, vt supra diximus, nomen est. Nam & hominibus datur: vt, Inde toro pater Æneas, & montibus, vt, pater Apenninus, & fluminibus, vt Tybri pater. numinibus etiam: vt, Quidve pater Neptune paras. Item, Ipse pater Danais animos viresque secundas Sufficit. Item, Odit & ipse pater Pluton. *Augurium.* Modo oraculum: sed vsurpatiuè. Augurium enim est, exquisita deorum voluntas per consultationem auium aut signorum, quod tunc peti debet, cum id quod animo agitur, per augurium à diis volumus impetratum, vt in hoc loco Æneas, postquam omnia quæ voluebat animo petiit, ait *Da pater augurium,* & est species ista augurij quæ legum dictio appellatur: legum dictio autem est, cum dictio ipsius augurij certa nuncupatione verborum dicitur, quale conditione augurium peracturus sit, quod hic facit exsequens formas petitionis versibus supradictis, tunc enim quasi legitimo iure legem adseribit, *Da pater augurium.* *Animis illabere n' stris.* Quia Apollinis responsa semper obscura sunt, vera tamen. Vnde cum intelligentia oraculum postulat. *Tremere omnia.* In consequentibus quid sit omnia docuit, dicendo *Liminaque laurusque dei,* & hoc augurium iuxta augurale disciplinam dictum est, quod appellatur tripudium sonubium, id est à sono ad quod pertinet, si arbor sponte radicibus cadat, si terra tremat, quod hic Æneas factum ostendit, antequam voce diuina responsa perciperet. *Visa repente.* Stoicos & Academicos sequutus est, qui dicunt ea quæ contra naturam sunt, non fieri, sed fieri videri. Vnde magica ars est exclusa omnis: sicut Plinius Secundus docet in naturali historia. *Liminaque.* *Que* breuis est pro longa posita: quæ hac ratione defenditur: aut quia omnia monosyllaba ad artem non pertinent, & his licenter vti possumus. Aut certe, quia omne *que* id est particula quæ sui substantiam non habet, membrum putatur superioris orationis: quod si est: liminaque, quasi vna pars orationis est: & potest *Que* finalitatis ratione vel produci, vel corripi. *Laurusque dei.* Aut ideo singulariter, quia in Delo Insula laurus Apollini consecrata est, aut lucum dicit, aut quia traditur Latonam duas Laurus amplexâ Dianam & Apollinem enixam. Fabula sane de Lauro talis est. Daphnin Penei, vel vt alij dicunt Ladonis filia, ab Apolline adamata est, à qua cum precibus & promissis non potuisset Apollo, vt tecum concumberet, impetrare, vim ei adhibere conatus est, cumque eam insequeretur, & illa fugiens defecisset lassata, terræ implorauit auxilium, quam terra hiato facto recepit: & pro ea arborem edidit, quæ Græce nomen suum retinuit. Latine Laurus dicitur, sed Apollo eam etiam mutatâ ita dilexit, vt adscriberet efficeretque, vt propter virginitatem seruatam semper vireret. *Moueri.* Quia opinio est sub aduentu deorum moueri templa. *Mom.* Cynthus. Vnde Cynthius Apollo. *Corina.* Locus vnde oraculum datur. Dicitur autem cortina, vel quod Apollinis tripods eoriorum Pythons tectus est: vel quod certa illinc responsa funduntur, quasi certina, vel (quod est verius) quod cor illic vatis tenetur. Nam caeuerna quidem in templo Apollinis fuit, ad quam Phœbas rapta variocinabatur, vt Lucan, ostendit. Alij cortinam quasi ortinam tradunt, quod inde vox oritur. *Reclusis.* Nunc apertis: alias denuo clusis. *Summissi.* Vtrū corpore an anima? an quia supplices rogamus, an quod verum est, Inclinati? Et sciendū pro qualitate numinum, orantes interdum ima-

interdum summa respicere. Nam potestates aliæ cœlestes sunt, aliæ terrena, aliæ permixta. Vnde nunc Apollinem deprecantes, terram petunt. Ipse enim est & Sol, & Liber pater, qui inferos petiit. vt Horat. *Te vidit insomnis Cerberus. Peiusus ter.* Bene ergo terram petunt, vnde ad eos responsa perueniunt: & quia Apollo etiam inferis notus est *Dardanide*. Vt diximus, obscura quidem, sed vera sunt omnia. Nam dicendo *Dardanide*, ostendit Italiam, vnde Dardanus fuit. quod si Cretam significaret, Teucridæ diceret. *Duri*. Vel futurum ostendit laborem: vel eorum arguit insipientiam, qui intellecturi non fuerant. *Stirps*. Hoc verbo Troianis factus est terror. Sane stirps genere foeminino originem significat, vt Heu stirpem inuisam. masculino, arborem: vt, Sed stirpem Teuceri nullo discrimine sacrum. Sed Horatius contra regulam nititur: vt, *Stirpesque rapas & specus & domus Prima tellus.* Italia vnde Dardanus venit. Teucer enim de Creta post venit. *Vbere lato*. Quod est Italiæ proprium: vt alibi, Atque vber glebæ. *Matrem*. Matrem autem terram Apollo significat. Tractum autem est de historia: nam Brutus & filii Tarquinii cum oraculum Delphici Apollinis peterent, responsum est eius imperium fore, qui primus matrem reuersus oscularetur, quod solus Brutus agnoscens, de nau egressus, simulans casum, osculatus est terram: vnde & potius imperio est. *Exquirite*. Dicens exquirite ostendit difficultatem. *Hic Pro illic*. *Domus Æneæ*. Ad illud respicit, Da propriam Tymbræe domum. *Nati natorum*. Propter illud, Mansuram urbem. Nam oraculum semper ad petita respondet. Sane hic versus Homeri est, quem & ipse Orpheo sustulit. Item, Orpheus de oraculo Apollinis Hyperborei. Mire autem sequenti versu hoc ostendit, dicendo, Hæc Phœbus.

9 Hæc Phœbus: mistoque ingens exorta tumultu
 Lætitiæ, & cuncti qua sint eamœnia quarunt,
 Quo Phœbus vocet errantes, iubeatque reuerti.
 Tum genitor, veterum voluens monumenta virorum,
 Audite o proceres ait, & spes discite vestras.
 Creta Iouis magni medio iacet insula ponto,
 Mons Idæus ubi, & gentis cunabula nostra.
 Centum vrbes habitant magnas, vberima regna.
 Maximus vnde pater (si rite apudita recordor)
 Teucrus Rhœteas primam est aduectus ad oras,
 Optauitque locum regno, nondum Ilium & arces
 Pergamæ steterant, habitabant vallibus imis.

Tumulus. Quia dixit Exquirite. *Lætitiæ*. Propter promissam imperii æternitatem: finis enim auspicii in demonstratione comprehensus dedit petentibus lætitiæ optandam gratulationem. *Vocet*. Aut reuocet, aut hortetur. *Monumenta virorum*. Historias. *Spes discite vestras*. Aut quasi senex loquitur: aut quia (vt supra diximus) scit se esse moriturum. Vbiq; enim sciens futurorum inducit. *Creta* Dardanus Iouis filius, & Electræ, profectus de Corytho ciuitate Tusciæ, primus venit ad Troiam: & illic parua ædificia collocauit. Post cuius obitum Teucer venit ex Creta: & inuenit Dardani socios habitantes in vallibus, qui constituit arces & mœnia. Modo ergo errat Anchises: nec respiciens aduentum Dardani, oraculum Cretam significare credit. Argumentatur ex his quæ solent ab aduenis fieri. *Ida*, inquit, illic est: quæ in Troia ad similitudinem distat: vt, Effigiem Xanthi Troiamque videtis, Quam vestræ fecere manus. Item sacrorum similitudo: quam apud maiores nefas erat perire. Vnde Æneas in duodecimo, Sacra deosque dabo, focer arma Latinus habeto. *Iouis magni*. Quia illic dicitur nutritus esse: quod (vt Salustius dicit) ideo fingitur, quia *Primos Cretenses constat inu:isse religionem*. Sane nati Iouis fabula hæc est, Saturnus postquam à Themide oraculo comperit à filio se posse regno depelli, natos ex Rhea vxore filios deuorabat, quæ natum Iouem, pulchritudine delectata, nymphis commendauit in monte Cretæ Dictæo: vbi eum aluerunt apes. Pro quo inuolutum lapidem glutendum Saturno dedit, quem cum Saturnus fraude cognita, vehementius quereret. Et adhibiti sunt Curetes & Corybantes, qui tinnitu æris: Id est, iustus excogitato genere, vt cum clypeis æreis inter se currebant & prohiberent audiri pueri vagitum, vnde ipsi sunt matris deum ministri: sed nonnulli eosdem Curetes & Corybantes dicunt. Vt autem fingatur Saturnus filios suos comesse, ratio hæc est: quia dicitur deus esse æternitatis & seculorum. Secula autem annos ex se natos in se reuoluunt, vnde Græce *αἰῶνες*, quasi *αἰῶνες*, id est tempus dicitur. *Medio ponto*. Potest quidem intelligi secundum Salustium, longè à continenti. sed altior est hoc loco poetæ intuitus. Nam apud Choro-graphos legimus, quæ insula in quo sit mari: vt Sardinia in Africo. Delos in Ægeo: & de aliis omnibus.

A omnibus. De Creta omnes dubitant in quo sit mari Nam parte Libycum parte Ægyptium, parte Achaicum, parte Ionium respicit. Ergo medio ponto, ac si dici possit medio pontorum: quod Latinitas non recipit. *Mons Idæus ubi.* Idæus deriuatiuum est pro principali: & est *Idæus*, vt *arcti* Ætæus. *Cymbala gentu.* Nutrimenta. Nam ubi iacent infantes, cunæ vocantur. Et la-
 tenter dat gloriam Troianis, dicens eos à diis originem ducere. Vnde est, Ab Ioue principium generis. Ibi enim & de Dardano, & de Teucro intelligimus, quasi Iouis ciues. *Vibes habitant.* Non dicit *qui*, sed intelligimus Cretenses, aut certe habitant pro habitantur: vt. Insinuat pauor. Et primo quidem centum habuit ciuitates: vnde Hecatompolis dicta est, post viginti quatuor, inde vt dicitur duas, Gnoson & Hierapidnam. Quamuis Liuius plures à Metello expugnatas dicat. *Vberima regna.* Hic decipitur, qui audit. Voere glebæ. *Maximus vnde pater.* Falitur. Nam antiquior dicitur Dardanus. Alij maximus, antiquissimus tradunt, per patris autem appellationem maiorum cognationem ostendit. *Si rite audita recordor.* In dubitatione excusat errorem.
 B *Teucus.* De hoc fabula duplex est, nam & de parentibus eius dupliciter traditur. Alii enim Curretas & Idææ nymphæ. Alii, inter quos & Trogus, Scamandri filium tradunt, qui Scamander cum Creta frugum inopia laboraret, cum parte tertia populi ad exterarum sedes querendas profectus est, ab Apolline monitus, ibi eum habiturum sedes, ubi noctu à terrigenis oppugnatus esset, cum ad Frigiam venisset & castra posuisset, noctu mures, arcium neruos & labramenta armorum, adolerunt. Scamander hos interpretatus hostes esse terrigenas, in Idææ montis radicibus ædificia collocauit, qui cum aduersus Bibrycas finitimos bellum gereret, victor in Xantho flumine lapsus non comparuit, qui post à Cretensibus in honorem regis sui Scamander appellatus est, filioque eius Teucro regnum traditum, qui ciues è suo nomine Teucros appellauit, qui post à rege Troo Troiani dicti sunt, & templum Apollini constituit, quem Sminthium appellauit. Cretenses enim murem Sminthicem dicunt. Alii non Scamandrum, sed Teucrum ipsum sub conditione supradicti oraculi profectum Creta dicunt, & ciuitatem & templum cõdidisse, & Sminthos mures vocari à Frigibus. Tradunt præterea nonnulli Dardanum à Teucro in Frigia inuentum filiam suam ei locasse, & Dardanum populares suos socero cognomines fecisse. Quidam Teucrum Dardani filiam vxorem duxisse tradunt, & ideo Teucros appellatos: Troianos autem à Troo rege. *Rhætas.* Rhæteum promontorium Troados, licet alij Retias legunt propter Retiam Ritonis filiam. Et amat Virgilius declinationes Græcas, salua reuerentia, in Latinas conuertere. *Græcam diphthongum in e longum mutans: airtas Aneas, mædia Medea, jirtes Rhæteum.* Optauitque. Elegit: vt. Pars optare locum tecto. *Habitabant.* Hi sunt qui cum Dardano venerant.

10 *Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque aras,
 Idæumque nemus hinc fida silentia sacris,
 Et iuncti currum domina subiere leones.
 Ergo ague, & diuim ducunt quæ iussa, sequamur:
 Placemus ventos & Gnosia regna petamus.
 Nec longo distant cursu, modo Iuppiter adsit).
 Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.
 Sic factus meritis aris mactauit honores,
 Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo,
 Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.*

Hinc. Id est de Creta, vnde venerat Teucer. *Mater cultrix* Cybeli. Mater proprie, cultrix autem Cybeli, id est, Montis Phrygiæ, in quo colitur à quo Cybele dicta est. Alii dicunt Cybelum sacerdotem eius primum fuisse in Phrygia, & ab eo Cybelem dictam. Nonnulli *Cultrix* Cybele legunt, vt sit quasi Cybeleia. Alii Cybele, *ἡ τῆς κούρης ἢ τῆς κούρης*, id est à capitis rotatione, quod proprium est eius sacerdotum. *Corybantiaque ara.* Corybantes dæmones ministri matris deum. Quos dicit Corybantes quasi *δαιμόνιοι*, qui totum sciunt. *Ætæa* autem cymbala Corybantibus Iasonis filijs, quibus vagitum Iouis celauerunt, quos quidam Corybantes dictos tradunt, *ἡ τῆς κούρης*, Corybas enim Proserpina quæ *κῆρυξ* dicitur, Græce sine patre natus. Alii Corybantes ab ære appellatos, quod apud Cyprium mons sit aris ferax, quem Cypriorum vocant. *Idæumque nemus.* Vt ostenderet Idæum montem, qui sit in Troia, de Cretæ Ida cognomen indeptum. *Fida silentia sacra.* Hinc inquit inuentum est seruare sacris fidele silentium. Et *iuncti currum domina subiere leones.* Dominas deas dicunt: vt alibi, Hi dominam ditis thalamo

deducere adorti. Sane dominam proprie matrem deum dici, Varro & cæteri adfirmant: nam & A
 ibi Proserpinam ideo à Virgilio dominam appellatam, quod ipsa terra esse dicatur, sicut & mater
 deum. Sane fabula talis est, Schyros ciuitas est, exinde fuit virgo Atlantes Cyrinei filia prepotens
 cursu: adeo vt cum responsum accepisset se post nuptias, vt quidam volunt, interituram, vt quidam
 vero in naturam aliam commutandam sponfos prouocatos, ac victos occideret. Postea Hippo-
 mene Venerem, vt sibi in eo certamine adesset rogauit: à qua cum accepisset de horto Heipe-
 ridum tria mala aurea, prouocauit puellam ad cursum, & cum se videret posse superari, singula
 cepit iacere. Tunc Atlante cupiditate colligendorum malorum retenta superata est. Sed Hip-
 pomenes potitus victoria cum gratia Veneri, vel oblitus esset, vel neglexisset referre: impulsu e-
 ius in luco matris deum, amoris impatientia, cum victa concubuit. Vnde irata dea in leones eos
 conuertit, & suo curru subiugauit, & præcepit ne secum vnquam leones coirent. Nam & Pli-
 nius in naturali historia dicit leonem cum parda libenter, & pardum cum leona concumbere. B
 Ideo autem mater deum curru vehi dicitur: quia ipsa est terra, quæ pendet in aere. Ideo susti-
 netur rotis, quia mundus rotatur, & volubilis est. Ideo ei subiugantur leones vt ostendatur ma-
 ternam pietatem totum posse superare. Ideo Corybantes eius ministri cum strictis gladiis esse
 finguntur, vt significetur omnes pro terra sua debere pugnare. Quod autem turritam gestat co-
 ronam: ostendit superpositas terræ esse ciuitates, quas insignitas turribus constat. Hanc eandem
 Erant appellari, hoc est dominam tradunt. Alij ipsorum leonum dominam à Virgilio dictam
 arbitrantur. *Diuum ducunt.* Et necessarium posuit, & honestum. *Gnosa regna.* Cretensium à Gno-
 ciuitate eius, & est argumentum à possibili. *Nec longo distans cursu.* A Deo tenet, est argumen-
 tum à facili. *Modo Iuppiter adsit.* Aut aer: ac si diceret, tantummodo sic serenum: vt Horatius. *Ma-* C
net sub Ioue frigido uanator Tenere coniugis imm. mor. Aut quia Iupiter præsit iustitia Cretæ quam
 petebant, aut quia ventos prosperos Iupiter præstat. *Tertialux.* Hoc quidam iuxta speciem iu-
 guralem positum tradunt, quæ appellatur conditio, id est denuntiatio, cum denuntiatur, vt an-
 te diem tertium quis ad inaugurandum adsit: quod Anchus post impetrationem augurij, & A-
 pollinis responsum, suadens in Cretam eundem ostendit conditionem in tertium die, addit
 enim: *Modo Iuppiter adsit, hoc & pro ciuitate dicitur.* *Cretæ.* Quia in iudeo Cretæus, vt Et-
 naeus. *Meritos honores.* Vnicuique aptos. *Taurum figurate dixit:* varietas enim ipia idem signifi-
 cat. Ratio enim victimarum fit pro qualitate nummum. Nam aut hæc immolantur, quæ obsunt
 eorum muneribus, vt porcus Cereri: quia obest frugibus: hircus Libero, quia vitibus nocet. Aut
 eerte à similitudine, vt inferis nigras pecudes, superis albas immolent: item tempestati atras. cã D
 didas serenitati. Sane hic ostendit dicendo meritos rite Neptuno & Apollini tauros. *Taurum*
Neptuno. Propter futuram navigationem. *Pulcher Apollo.* Propter oraculum datum. Sane hoc lo-
 co Virgilius sequutus veterum opinionem Neptunum tantum & Apollinem nominauit, dicun-
 tur enim hi dii penates fuisse, quos secum aduexit Aeneas, quamuis diuersis locis alias opinio-
 nes aliorum secutus poeta de diis penatibus diuersa dixerit, & quidam pulcher Apollo epithe-
 ton datum Apollini reprehendunt, pulchros enim à veteribus exoletos dictos, nam & apud Lu-
 cilium Apollo pulcher dici non vult. *Nigram hyemi pecudem, Zephyru falicibus albim.* Bono
 vltus est ordine, vt prius auerteret mala, sic conciliaret optanda. Frustra enim profutura pos-
 cuntur aduersis sequentibus: Nam & Romani veteres: Diis alperioribus sacrificabant ne nocer-
 ent.

II *Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
 Idomenea ducem, deseritque litora Creta,
 Hofte vacare domos, sedesque astare relictas.
 Linqvimus Ortygia portus, pelagoque volamus:
 Bacchataeque iugis Naxos, viridemque Donyfam,
 Olearon, niueamque Paron, sparsasque per aquor
 Cycladas, & crebris legimus freta concita terris.
 Nauticus exoritur vario certamine clamor:
 Hortantur socij, Cretam proausque petamus.
 Prosequitur surge: s à puppi ventus euntes:
 Et tandem anti quis Curetum allabimur oris.*

Pulsum regnis cessisse paternis. Non dicit quare. Sed talis historia est, Idomenus de semine Deu-
 calionis natus, Cretensium rex, cum post euersam Troiam reuertetur, in tempestate deuouit
 diis

- A** dijs sacrificaturum sed de re, quæ primum occurrisset. Contigit vt filius eius primum occurreret: quem quum immolasset: vt alii vero immolare voluisset: & post orta esset pestilentia, ac iuibus pulsus est regno, Sallentinum Calabriae promontorium tenuit, iuxta quod condita ciuitatem: vnde est, Et Sallentinos obledit milite campos Licijus Idomeneus. Relatio ergo historiae ad iniiciendum Troianis Cretam eundi desiderium pertinet: & re vera aliter ad hostis prouinciã ire non poterat. *Idomeneus*. Huius nominis penultima syllaba natura breuis, contra regulam producta est. Sed quia quinque Græcæ linguæ sunt, Æolica, Ionica, Dorica, Attica, Communis: hinc fit vt in vno nomine varietas inueniatur: vt ecce in Idomeneos Communis lingua fecit genitium *ιδωμενεος*, Dorica, *ιδωμνεος*, Attica *ιδωμηνος*, Ionica *ιδωμειος*. Vnde est hic in versu accusatiuus, sicut & *Ilionea*. *Astare*. Multi hic distinguunt. *Astare*. Esse sub hoc tunc significat, quando de his loquimur quæ cadere non possunt; vt si dicas terras astare. Et ostendere vult se non temere credidisse. *Horlogia*. De hac plenius supra dictum est. *Pelæque volamus*. Quia vt alibi Mare veliuolum. *Baccharumque iugum Maxon*. Aut vitibus consistam: aut celebratam Bacchis: aut vbi Bacchus ex Indis, vel vt quidam volunt post deuictos Gigantes egit triumphum. Nam vt supra diximus, ipsi consecrata est, quæ & Dia dicitur. Baccharum ergo in qua bacchatus sit Liber, aut ideo gratam Baccho quod ibi cum relicta Athesiona duc* libentissime concubuerit, cui etiam coronam donauit, quæ postea inter sidera collocata. *Viridumque Dorysam*. Vel à colore marmoris Lacedæmonii, vel syluestrem. *Olearon*. Nam adiecit epitheton causa varietatis. *Niueamque Paxon*. Vnde candidum marmor, vt, Pariusve lapis circumdatur auro. *Sparsasque per aquor Cycladas*. Et hæc quas dixit, Cyclades sunt, Vnde minus est & *alias*. Sparta autem, quia nullo ordine continentur, vt Storchades: quæ *ἄρα τῶν σοιχῶν* dictæ sunt. Reetæ enim sunt. Cyclades vero non ideo dicuntur, quia in rotunditate sunt, sed quod longo ordine eas circumire necesse est. Alii Sparadas nomine Cycladum dictas tradunt, quod sparsæ sunt. *Legimus*. Præterimus: vt, Littoraque Epiri legimus. Tractus autem sermo à nautis quod funem legendo, id est colligendo, aspera loca prætereunt. *Freta concita terris*. Vel propter promontoria: vel quod naturale est, vt concitatorum sint maria vicinitate terrarum: quas constat anhelitum quendam ex se emittere. Vnde in quinto nauigaturus Æneas, Eryci sacrificat. *Cretam proauosque*. Sane proauos appellando cognationem declarat. Celeumaticum est hoc hemistichium. Et bene metro Celeumatis vsus est, id est Anapestico trimetro hypercatalecto. Celeuma autem quasi præceptum. Vnde Salustius, *Impediabant iussa nauarum*. **D** *Surgens*. Flans: vt, Et stando surgentes demoror austos. Et contra, non flans, ponens & residens dicitur: vt, Cum venti posuere, omnisque repente reledit Flatus. *Et tandem*. Ad desiderium pertinet: nam sequitur. Ergo audis muros. *Curetum*. Hii Curetes primi cultores Cretæ esse dicuntur. Alii tradunt Curetes & Corybantes matris deum ministros, custodes, sicut dictum est, pueri Iouis ad plurimas res maxime vsus hominibus extitisse. *Adlabimur*. Ostendit præperam nauigationem fuisse.

12 *Ergo audis muros optata molior vrbe,
Pergameamque uoco: & letam cognomine gentem,
Hortor amare focos, arcemque attollere cæcis.
Iamque fere sicco subducta lixtore puppes,
Connubijs, aruisque nouis operata iuuentus,
Iura, domosque dabam: subito cum tabida membris
Corrupto cæli tractu, miserandaque venit
Arboribusque satisque lues, & lethifer annus.
Linguebant dulcis animas, aut agra trahebant
Corpora: tum steriles exurere Syrius agros:
Arebant herba, & victum seges agra negabat.*

13 *Ergo audis muros*. Ordo est, Audis vrbis optatæ muros molior, non, audis molior. *Pergameamque uoco*. Zeugma superioribus, hoc est vrbem. Legitur sane in libris antiquioribus Æneam vere Cretam tempestate delatum locum Troiam nomine Pergamum appellauisse. Alii dicunt Pergamum in Creta conditam à Troianis captiuis, qui ex classe Agamemnonis illo erant delati, ibique putant Æneam quendam generis auctorem, Hio incolumi, cum eo ad sacrum Apollinis venisse, & grauidam hospitis filiam fecisse, ex qua ortus eodem nomine Æneas, classem Agamemnonis est adgressus hyeme disiectam, cui se feruntur iunxisse hii, qui Cretam recesserat deserto Agamemnone, vnde loco nomen Pergamum ab illo conditum, quod

obtinuisse desertores feruntur, iuxta Cydoniam: quod poetam latenter attigisse debemus accipere. *Gentem*. Sociorum multitudinem. *Latam*. Propter Pergama reslituta. *Amare focos*. Sacrificia celebrare. *Quidam focos lares*, & per hoc domicilia tradunt. Ergo focos pro penates posuit. At è contrario penates pro focis, vt Flammiis adolere penates. Sane Varro rerum diuinarum, refert inter sacratas aras focos quoque sacrari solere, vt in Capitolio Ioui, Iunoni, Minervæ, nec minus in plurimis urbibus opidisque, & id tam publice quam priuatim solere fieri, focum autem dictum à fovi, vt coli: nam ab eo quod ibi ignis colatur, nec licere vel priuata, vel publica sacra sine foeo fieri, quod hic ostendit poeta, focorum enim commemoratione, instantium sacrificiorum mentio inducitur: quod ita esse multis locis docetur. *Quidam aras superorum deorum volunt esse*, Medioximorum, id est marinorum focos, Inferorum vero mundos. *Arce[m]que atollere*. Poetica periphrasis, id est domos ædificare. Nam arx est locus in ciuitate munitus. *Fere, ve*, longa est. *Sicco subductæ littore puppes*: In sicco subductæ littus. *Operata iuuenius*. Perfecit sacrificia propter connubia, & nouas sedes: quia apud veteres neque vxor duci, neque ager arari sine sacrificiis peractis poterat. vt alibi, *Læris operatus in herbis*. Item Iuuenalis, *Et matutinum operatur festa lucernis*. *Subito, cum*. Id est cum subito. *Corrupto cæli tractu*. Hic est ordo pestilentie, vt Lucretius docet, primo aeris corruptio, post aquarum & terræ, mox animalium. Notandum sane Apolline offenso pestilentiam creati semper: quod etiam Homerus ostendit, cum eum armatum inducit sagittis. Vnde & Apollo dicitur secundum aliquos *ὄντιν ἰσχυρὸν*. Contra si cytharam teneat, mitis est. Vnde Horatius, *Condito mihi placidæ que tulo Supplices audi pueros Apollo*. *Miseranda*. Metonymia, quæ miseranda facit. *Arboribusque satisque ius*. *Quidam dicunt diuersis numinibus, vel bene vel male faciendi potestatem dicantam vt Veneri coniugia, Cereri diuortia, Iunoni procreationem liberorum: sterilitatem horum, tam Saturno quam Lunæ, hanc enim sicut Saturnum orbandi potestatem habere. Aut ægra trahebant*. Duo mala significat, aut mortem aut ægritudinem prolixam. *Ægra autem ægrotata, & bene addidit corpora, quia & animus æger potest esse*. *Linguabant dulcis animas*. Item alibi, *Et cum frigida mors anima seduxerit artus*. *Quare anima dicitur relinqui, & non magis relinquere*: Secundum eos scilicet qui dicunt animam esse perpetuam: & ad diuersa corpora transi- tum facere: quod si est, bene dicimus nos animas linquere, quorum nihil præter corpus est. Nam anima perpetuitatis est. Vnde Palinurus in sexto, *Nunc me fluctus habet: hoc est corpus, quod solum meum est*. Aut certè simpliciter animæ eos linquebant, quia morientibus maxime dulces videntur, Terent. *Animam relinquam potius quam illum deseram*. *Exurere syrius agros*. Syrius stella est in ore canis posita: quæ annis omnibus oritur circa octauum Kalendas Iulij: quæ orta plerunque pestilentiam toto anno facit, plerunque paucis diebus: Interdum innoxia nascitur, hinc est. Et in totum regnaret Syrius annus. Item supra, & Iethifer annus. Tunc autem pestilentiam creat: si in hanc rem etiam cæterorum consentiat cursus astrorum. Sanè canicula in cuius ore est, tantum generis fœminini est: cum sit canis communis generis, vnde hoc nascitur. Nam in diminutione mutauit genus. *Steriles exurere agros*. Exurendo steriles reddere. *Seges ægra*. *Seges interdum terram significat: vt Horatius, Hæc seges ingratos tulit, & feret omnibus annis*. Interdum frumentum: vt, *Quid faciat lætas fegetes*. Hoc loco utrunque potest intelligi.

13

*Rursus ad oraculum Ortygia, Phœbumque, remensō
Hortatur pater ire maris, veniamque precari:
Quem fessis finem rebus ferat, vnde laborum
Tentare auxilium iubeat: quo vertere cursus.
Nox erat, & terris animalia somnus habebat,
Effigies sacra diuūm, Phrygięque penates,
Quos mecum à Troia, medięque ex ignibus urbis
Extuleram, vix ante oculos astare iacentis
In somnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras,
Tum sic affari, & curas his demere dictis:*

Hortatur pater ire mari. Bene filium mittit, quia erroris causa pater fuerat. *Veniamque precari*. Et beneficium: vt, *Orantes veniam*. & re vera veniam erroris Anchisæ, qui oraculum male interpretatus est. *Laborum tentare auxilium*. Laborum: periculorum, vt, *Non tamen vlla magis præsens fortuna laborum*. *Temptari autem laborum auxilium propter pestilentiam dixit:*

A dixit: & quidam auxilium distinguunt, ut sequatur, Iubeat quo vertere cursus. *Versere cursus.* Propter sedes ait. *Effigies sacræ diuum, Phrygiæque penates.* Sane Varro sane rerum humanarum secundo ait, Æneam deos penates in Italiam reduxisse, quædam lignea vel lapidea sigilla, quod euidenter exprimit dicendo, *Effigies sacræ diuum, Phrygiæque penates.* Quamvis alio loco alias opiniones secutus diuersa dixerit. Sane hos deos Dardanum ex Samothracia in Frygiam, Æneam vero in Italiam ex Frygia transtulisse, idem Varro testatur, quos quidam dicunt, ideo inductos à poeta monere per somnum: monitu nam eorum per quietem iustum cum Latino fœdus fecisse: eorum etiam monitu Latinum Æneæ se coniunxisse, eosdem tradit visos aliquoties in somnis quid fieri vellent imperasse, eaque nostros publice curasse maiores. *Medis-que ex ignibus urbi Exulem.* Hoc quibusdam videtur ad maiestatem potius deorum referendum, quam ad iactantiam virtutis Æneæ, & significantius erit, si quæ non legeris intelligas. **B** *Visi astate.* Non adstant: sed videbantur. Vnde & visa dicuntur: non enim sunt, sed videntur. *In somnis.* Multi hic distinguunt, & volunt vnam partem esse orationis, id est vigilantes. Nam quemadmodum videbat Lunam infusam fenestris. Multi somniis dicunt, & posterioribus iungunt. vnde & visi, sed corpus post somno vinci volunt, mentem vero vigilare & meminisse omnium: ideo etiam dormiens de Luna scire potuit. Sane in somniis collisio est, quomodo peculi pro peculi. *Multo lumine.* Cum nimbo suo: qui circa deos solet videri. *Inferatas.* Aut clatratas: aut non feratas, ut sit quasi inferatas, id est non clausas: & dictum quomodo Alproque molares, pro asperos: compositus pro compositus: vixet pro vixisset: vel inferatas fenestras, quasi lumine suo Luna inferuerat, ab inferendo, quod se per rimas infereret. *Fundebat.* Scilicet abundans lumen. *Tum sic adfari.* Hic versus in multis non inuenitur.

C 14 *Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit, & tua nos en vitro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuæque arma secuti,
Nos tumidum sub te permenſi classibus æquor,
Idem venturos tollemus, in astra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus, tu mœnia magnis
Magna para, longumque fuga ne lingue laborem.
Mutanda sedes: non hæc tibi littora suasi,
Delius, aut Creta iussit considerare Apollo:*

D *Ortygiam.* Ad Ortygiam: more suo detraxit præpositionem, ut paulo post, Cretæ pro in Creta. Sane quibusdam visum est rarum auxilium deorum penatum; Cur enim ante pestilentiam non monuerunt mutandas sedes? ideo aliquibus videtur somnium fuisse appetitum. *Canit.* Proprie quia oraculum. *En Quasi demonstrantis est, ut fidem faciat, ne somnium putetur, ut paulo post, haud dubitanda refer. Dardania.* Deriuatiuum nomen à constitutore, & sciendum regionem pro ciuitate positam. *Tuæque arma secuti.* Ac si diceret, tuas partes vel imperium, ut Sacer arma Latinus habeto. *Sub te.* Sub tuo iure agentes. *Permenſi.* Euecti: ut est contra, Pelagoque remenso. Multi autem permenſi sine n legunt à verbo permedior. Hic versus variasse dicitur. *Idem.* Nos scilicet qui te sumus secuti. *Venturos.* Plus est quam si dixisset futuros. Nam quasi eos iam esse significat. *In astra nepotes.* Significat Caium Iulium Cæsarem, qui primus inter deos relatus est. Et bene in astra: cuius sydus apparuit: ut, Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum. *Vrbi, ægæ' i' l'æx lu' Romæ:* ut supra diximus. *Magnis.* Id est nepotibus: & bonum ornatum à sermonis fecit similitudine: magnis vero dixit, vel penatibus, ut Magnis diis, vel nepotibus, sed ad exhortationem Æneæ pertinet magna para, dicendo. *Fuge.* Professionis. *Dicens autem fuga,* videtur crimen præditionis excusare. *Mutanda sedes.* Argumentum à necessitate. Simul arguitur error Anchisæ. *Suasi.* Decet capere. *Delius.* Ordo autem est, Delius Apollo. *Creta.* Non sic dicitur Cretæ quemadmodum Romæ: neque enim bene, sicut dictum est, sine præpositione Insulæ ponuntur, nisi hæc tantum quæ eiusdem nominis ciuitates habent.

E 15 *Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque vberè gleba.
OEnotrij coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixisse, ducis de nomine gentem.*

*Haec nobis propria sedes: hinc Dardanus ortus,
Iasusque pater, genus à quo principe nostrum.
Surge age, & hac lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Coritum, terrasque require
Ausonias: Dicte a negat tibi Iuppiter arua.*

Est locus. Ut ante diximus totius orbis comparatione. Hesperiam. Deest quam, Cognomine. Ab Hespero Hispaniæ rege; vel stella quam intuentur petentes Italiam. *Antiqua. Nobilis, ut iam dictum est. Oenonij. Dicti vel à rege eiusdem nominis, vel à vino. Italis enim primus vitem ostendit Saturnus: ut in septimo legimus, Vitifator cursum feruens sub imagine falcem Saturnusque fenex. Italiam dixisset.* Bene omnia Italiæ nomina in vnum contulit propter errorem Aeneæ. *Propria sedes.* Perpetua: quia infirmas & in Creta & in Thracia condidit. *Hinc Dardanus ortus, Iasusque pater.* Iasus & Dardanus fratres fuerunt Iouis & Electæ filij: vel ut quidam volunt Dardanum de Ioue, Iasium de Corito procreatum, de cuius nomine & mons & oppidum nomen accepit: postea Iasium dicitur Dardanus occidisse: & Dardanus quidem contracta in Troia iuuentute, Dardaniam urbem condidit, à qua Troianorū origo crevit. Iasius autem Samothraciam cepit, & ibi liberum locū imperio tenuit. Alij dicunt utrumque ex Corytho Iouis filio procreatos, & sicut dictum est relicta Italia profectos, sed Iasium Samothraciam imperio tenuisse, Dardanum vero in Frygiam peruenisse, ibique auxilio fuisse Teucro Scamædri filio, qui tū finitimas gentes bello subigebat, filiamque eius duxisse in matrimonium, & post mortem soceri regnum adeptum Dardaniam Troianam regionem ab suo nomine appellasse. Græci & Varro humanarum rerum Dardanum non ex Italia, sed de Arcadia urbe Pheneo oriundum dicunt: alij Cretensem: alij circa Troiam & Idam natum. Sane per patris appellationem cognationem....* *quo principe nostrum.* Non ab Iasio, sed à Dardano: nam anteriori respondit. Quod autem dicit, A quo principe genus nostrum est: potest tamen & generaliter intelligi, id est unde originem ducimus, ut Deos penates, quasi Troianos intelligas: & ad ritum referri, de quo dicit Labeo in libris qui appellantur De diis quibus origo animalis est: in quibus ait esse quædam sacra quibus animæ humanæ vertantur in deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant. Hij autem sunt dij penates & viales. *Lætus.* Id est omnia tristitia quæ de sociis habebat amissa, vel quia ei designatus euidenter fuerat locus, ad quem sine errore & pergere, & peruenire deberet. *Haud dubitanda refer.* Ideo dicunt si forte non erederet, quod per somnium vidit. Aut quia dubitauerant ex consilio Anchisæ: aut ne propter somnium non crederent: aut quia non dubiè, ut Apollo nouerunt. *Coritum.* Designant ciuitatem ne erraret, & partem prouinciæ, ne alter error procreetur, ex magnitudine locorum. Quidam autem de Corytho hanc fabulam tradunt: Dardanus cum equestri prælio ab Aboriginibus pulsus galeam perdidisset propter quam resistens, & in audaciam suos reducens victoriam adeptus est, rum ob rem feliciter gestam, oppidum ubi galeam amiserat condidit, cui Corytho nomen indidit, eo quod Græce Coris galea dicitur, vel Corythum montē in quo Corythus sepultus est. Alij Corythum à Corytho Paridis & Oenones filio conditam ferunt. *Ausonias.* Appellata Ausonia ab Ausonio Vlyxis & Calypsis filio, & primo pars, postea omnis Italia nominata. *Dicte.* Dicteus mons est in Creta, ubi herba Dictamnus nascitur, quæ admota vulneribus, ferrum inherens solet expellere, qui mons dictus est à Nympha Dicte, quæ ibi colitur, quam cū minus rex anaret, & insequeretur per loca auia, illa se amore castitatis præcipitem dedit, & excepta piscatorum retibus in vita reducta est, à qua rex abstinuit, & nomine eius Dicteæ loca appellari iussit, in hoc monte dicitur altus Iuppiter: ut Dicteæ celi regem pauere sub antro. *Negat tibi Iuppiter arua.* Ex definito. Et bene Iuppiter: quasi ipse qui Cretenfibus præest.

*16 Talibus attonitus visis ac voce deorum,
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, presentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio è stratis corpus, tendoque supinas
Ad cælum cum voce manus: & munera libo
Intemerata facis, perfecto lætus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pandam.*

Talibus

- A** Talibus attonitus visis. Hoc est talibus deorum vultibus, propter Visante oculos adflare. unde sequitur. Et voce deorum. Nam & voce se dicit attonitum & visis. Attonitus vero est stupefactus. Nam proprie attonitus dicitur, cui casus vicini fulminis & sonitus tonitruum dant stuporem. Nec sepor illud erat. Soluta elocutio. *Velatas comas.* Vittatas: vt, Victoris velatum auro vittisque iuencum. Aut coronatas, vt, Velat materna tempora myrto. Nam dij qui erant apud Laurum Lauinium non habebant velatum caput. *Manabat.* Fluebat. Hinc & lapis manalis quem trahebant Pontifices, quoties siccitas erat. *Corripio è stratis corpus.* Ne satietate videatur reliquisse somnum. Et sciendum quia quotiens ex abrupto somnus aufugerit, significat omen infelix: vt ecce hoc loco tempestas sequitur. Item in secundo, Excitior somno: & statim sequitur ciuitatis excidium: nec sine ratione. Nam si somnus munus deorum est: vt, Et dono diuim gratissima serpit: non sine infelicitatis significatione ex abrupto deorum munus abscedit.
- B** Tandoque supinas Ad cælum cum voce manus. Honestæ elocutio, cum vno sermone respondeamus duobus: vt, Interea fessos ventus cum sole reliquit. Ad cælum autem ideo, quia dij penates, & Iouis & Apollinis fecerunt mentionem. *Inmemerata.* Rite perfecta: vt si leuiter fundendum vinum est, aut mola iniicienda, sic fiant vt ratio exigit sacrificij: aliter si fiant temerata ac turbata sunt sacra: vnde Helenus, Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum Hostilis facies occurrat, & omnia turbet. Item in octauo Audax quos rumpere Pallas Sacra vetat, raptoque volat. *Focis.* Et hic sicut superius dictum est, ostendit cum aris, etiam focos solere numinibus consecrari: sed hic, Ideo focis, non aris: quia priuatum sacrificium sequitur, nam penatibus sacrificat. *Perfecto honore.* Peracto sacrificio: qui est honor deorum. Et bene ordinem seruat, vt ante sacrificet, quam somnium narraret.

- C** 17 *Agnouit prolem ambiguam, geminosque parentis,
Seque nouo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliaci exerceste fati,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
(Nunc repeto hac generi portendere debita nostro,
Et sape Hesperiam, sape Itala regna vocare)
Sed quis ad Hesperia venturos litora Teucros
Crederet: aut quem tum vates Cassandra moueret?
Cedamus Phæbo, & moniti meliora sequamur.*

- D** *Ambigam.* Non incertam, sed modo duplicem: vt in sequentibus probat, dicens, Geminofque parentes. Ergo geminos hic duos, vt gemini Atridæ. *Seque nouo.* Aduentu scilicet Teucrum. *Veterum locorum.* Id est Italia, deest sane esse, vt sit deceptum esse. Sane nouo errore veterum locorum: Aut per contrarietatem sermonum declarauit: aut nouo pro magno posuit. *Exerceste.* Fatigate, exercitate: nam exercitatus, peritus significat. vt expertus & expers. nam expertum rerum si dixeris, significo peritum: si expertem, ignarum. *Casus Cassandra canebat.* Hæc compositio iam vitiosa est, quæ maioribus placuit: vt Anchisen agnouit amicum. Et, Sale saxa sonabant. Et bene Cassandra inseruit testimonium, quæ diuinationem ab Apolline acceperat. *Portendens.* Significari debito portendere: Minus est debere, vt in septimo, Portendi generum. *Regna vocare.* Satis proprie, vnde in octauo, Expectate solo Laurenti aruisque Latinis. *Teucros crederet.* Scilicet propter, longitudinem spatij. *Tum vates Cassandra moueret.* Bene tunc quia iam probauit. Et duo argumenta posuit, quibus purgavit errorem. *Cedamus Phæbo.* A necessario & utili scilicet. Cuius instinctu dij penates profutura dixerunt: vt, Hic canit. & tua nos en vltro ad limina mittit. *Meliora sequamur.* Potest bis subaudiri *meliora*: Meliora moniti, aut meliora sequamur.

- E** 18 *Sic ait, & cuncti dictis paremus onantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
Vela damus, vastumque caua trabe currimus aquor.
Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius vlla
Apparent terra: cælum undique, & undique pontus:
Tum mihi cœruleus supra caput astitit imber,
Noctem, hyememque ferens, & inhorruit vnda tenebris.*

Cuncti. Hoc est cuncti adsentimur, nam cuncti profecti, pugnat cum paucis relictis. *Onantes.* Alacres non utique gaudentes. *Hanc quoque* Quemadmodum Troiam & Thraciam: & cum dolore dictum accipe, Hanc quoque deleimus. *Sedem* Expressit enim miseriam totius sedis relicta. *Causa trabe.* Nauium periphrasis optima. *Currimus æquor.* Sicut Tyrrenum nauigat æquor. *Supra caput.* Capitalis, perniciosus. *Nollem, hyememque.* Pluuiamque cum obscuritate. *Hyemem* autem Græce dixit, nam *χρῆμα*, etiam tempestas dicitur à Græcis. *Ferens Adferens.* Inhorruit unda tenebris. Horridior est facta per tenebras.

19 *Continuo venti uolunt mare, magnaue surgunt
Æquora: dispersi iactamur gurgite vasto.
Inuoluere diem nimbi, & nox humida cælum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes,
Excusimur cursu, & cæcis erramus in undis.
Ipse diem noctemque negat discernere cælo,
Nec meminisse uia media Palinurus in unda.
Tres adeo incertos cæca caligine soles
Erramus pelago, totidem sine sydere noctes.
Quarto terra die primum se attollere tandem
Visa, aperire procul montes, ac uoluerè fumum.
Vela cadunt, remis insurgimus: haud mora, naua
Adnixi torquent spumas, & cæcula uerrunt.*

Magna æquora. Aut epitheton est, ut surgant æquora quæ magna sunt, ut Magna æquora magni fluctus. *Gurgite vasto.* Epitheton auxit Tapinosim. *Inuoluere diem.* Aspectum ademerunt. *Nimbi.* Nubes. *Nox humida.* Nubes caliginosæ. *Excusimur cursu.* A proposito itinere auertimur. *Cæcis in unda.* Incertis: quia sydera non apparebant, id quæ non uiderentur. *Ipse.* Hoc est, nauigandi peritus. Hoc enim significat emphasis pronomini. *Negat discernere cælo.* Figurate, ut 2. *Æneid.* Excussa uitam producere Troia. *Uia.* Mari dedit quod proprium terræ est, ut alibi sulcari ait, unde & terra æquor. *Palinurus.* Hic Iasij filius gubernator Æneæ fuit, qui Ænea de Sicilia ad Italiam ueniente, præcipitatus in mare, nomen in Lucania monti celebri dedit. *Incertos soles.* Bene incertos, quia quantauis sit obscuritas, tamen noctis est manifesta discretio. Unde superflua questio est eorum, qui dicunt tres dies quomodo transisse scierunt, si noctem à die discernere non poterant? Ergo incertos obscuros dixit, ut vi. *Æneid.* Quale per incertam lunam. *Cæca caligine.* Cacephaton in sermone. *Erramus pelago.* s. s. h. Hinc Pelopis gentes male æquifonantia laxa, Circumstant pariterque undæ terræque minantur, Pulsamur sauis & circumfistimur undis: Hi uersus circumducti inuenti dicuntur, & extra paginam in mundo. *Attollere uisa.* Uisa naturaliter dixit. Quotiens enim propinquamus littoribus: & exurgere terra uideatur: & fumum emittere. *Aperire.* Ostendere: ut Salustius, *Caput aperire, solitum.* *Uoluerè fumum.* Pro aperiuntur montes ac fumus uoluitur. *Remis insurgimus.* Cum remos, anæ remos, id est exurgentes fortius remigamus.

20 *Seruatum ex undis Strophadum me littora primum
Accipiunt. Strophades Graio stans nomine dicta
Insula Ionio in magno: quas dira Celano,
Harpyieque colunt alia, Phinicia postquam
Clauisa domus, mensasque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec sanior ulla
Pestis, & ira deum, Stygiis sese exulit undis,
Virginei uolucrum uultus, fedissima uentris
Prolauies, uocaque manus, & pallida semper
Ora fame.*

Seruatum ex undis. Ac si diceret, de periculis in grauiora se peruenisse discrimina. *Strophadum me littora.* Fineus Agenoris filius Thracum rex, uel ut quidam uolunt Arcadiæ, Cleobulam Aquilo-

- A** Aquilonis & Orythiæ filiam, habuit vxorem, & ex ea duos filios, quibus superduxit nouer canes: quos nouerea ad patrem tanquam stupri adfectores detulit, ob quam rem eos Fineus coccauit, quare irati dij: vel vt quidam volunt, Aquilo, Veneno propter nepotum iniuriam, eum coccauit: & ad pelagias insulas detulit, adposuitque Harpyias, quæ cum ei diu cibos abriperent; somnosque inquietarent, hic Iasonem cum Argonautis, propter vellus aureum Colchos petentem, suscepit in hospitio: cui etiam ductorem propter Simpligiadas petras dedit. Hoc ergo beneficio inlecti Argonautæ, cum ei gratiam vellent inferre, Zethum & Calain filios Boreæ & Orithyæ, alatos iuuenes, ad fugandas Harpyias miserunt: quas cum strictis gladiis persequerentur, pulsa de Arcadia peruenerunt ad insulas quæ appellantur Plotæ. Et cum ulterius vellent tendere; ab Iride admoniti vt desisterent à Iouis canibus, & suos conuerterent volatus: quorum conuersio, **B** strophe, nomen insulis dedit. Quod Apollonius plenissime exequitur. Vt autem canes Iouis dicerentur, hæc ratio est: quia ipsæ furis esse dicuntur: vnde etiam epulas prohibentur abriperæ, quod est furiam, vt, & manibus prohibent contingere mensas. Vnde & avari finguntur furias pati: quia abstinent partis. Item ipsas furias esse paulo post ipse testatur dicens, Vobis furiarum ego maxima pando. Furias autem canes dici, & Lucanus docet, dicens, *Sygiisque canes in luce superna Desistam.* Et in sexto Virgilius, Vltæque canes vlulare per vmbra. Aduentante dea. Sane apud inferos furis dicuntur, & canes: apud superos diræ & aues: vt ipse in XII. ostendit. In medio vero, Harpyiæ dicuntur. Vnde duplex in his effigies inuenitur: & has Virgilius tres dicit, quarum nomina sunt Ællo, Ocypete, Celæno. Apollonius duas dixit, quem in XII. Virgilius sequitur: vt, Sunt geminæ pestes. Quidam autem dicunt hunc Fineum ob diuinitatem à Thracibus regem cooptatum, consilia diuina prodidisse: & obccatum adpositis Harpyiis. **C** *Stant Sunt. Ionio in magno.* In magno mari Ionio. Et sciendum Ionium sinum esse immentum ab Ionia vsque ad Sicilia: & huius partes esse Adriaticum, & Achaicum, Epiroticum. Maria enim vel à prouinciis, vel ab insulis, vel à ciuitatibus nomen accipiunt. Bene ergo *in magno*, quasi etiam in quo alia maria sunt. Quidam sane Ionium ab Io Inachi filia dictum volunt, quod amata hoc mare tranauerit, quod in VII. vbi de scuto Turni loquitur, plenius intuenies. Nonnulli Ionium ab Ionio rege, qui in insula quæ ante Illyricum iacet regnauerat dictum tradunt. *Harpyiæque colunt alie.* Ergo & Celæno Harpyia, Has Hesiodus dicit Thaumantis & Electræ filias quas sicut dictum est, quidam furias putant, cum furiarum mater, secundum Hesiodum Terra, secundum Æschilum Nox sit. *Phinæia:* Versio Græca est. *Menis quo metu.* Hoc est sicut dictum est, pulsa à Zetho & Calai. *Nec senior ulla P. stis. & ira dedm sygiis sese exulit unda.* Vt pœna in Statio. *Et non dicit has de inferis esse natas, sed peiores esse omnibus inde procreatis. *Virginei volacrum vultus.* Si subdistinguas virginei, maior erit admiratio. *Fædissima.* Hic turpis, vt Terentius in Eunuchis, *Nunc heu videtur fædus, que aliam non habet.* Alibi fœdum cruentum, vt, Sanguine fœdantem: & fœdatique ora Galei. *Proluuius.* Sordis effusio. Et vitauit ne diceret sterces, & per hoc nimiam edacitatem ostendit, & quidam volunt proluuius cum sterces ventris significet, à Virgilio hoc loco figuram ventris significatam, Ergo quasi annosum & particolium ventrem. Aliquando proluuius sola effusio. Terentius, *Quod proluuius, que hec est subita largitas:* Aliquando pro aquis multis ponitur. *Vnæque manus.* Pro vnguibus manus posuit: hoc est *γὰρ ἡ ὄψις.* *Fame.* Veluti fame. Nam abundare dicit armenta, aut re vera fame, quam eis inferebat non inopia, sed auaricia. Alij fami præsidis esse tradunt, quia & Fineo propterea adpositæ sunt, & Troianos ab epulis prohibent, & his tantum famem prænuunt, & ipsæ sunt famis pallidæ.

E 21 *Huc vbi delati portus intrauimus, ecce
Leta boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo custode per herbam.
Irruimus ferro, & diuos, ipsumque vocamus
In prædam partemque Iouem, tunc littore curuo
Extriuimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
At subita horrificalapsu de montibus adsunt
Harpyia, & magnis quatunt clangoribus alas:
Diripiuntque dapes, contactuque omnia sædant
Immundo: tum vox tetrum dira inser odorem.*

F *Delati.* Quod necessitatis est. Nam voluntate aliquo non deferimur, sed venimus. *Leta.* Pinguis, nam in animalibus in quibus cognosci non potest sensus, lætitiâ pingue corpus ostendit:

non mens, vt in hominibus. *Paffim campis*. Vlyxis socij boues solis occidisse inducuntur, Virgilius credibilis finxit, *Caprigenumque pecus*. Satis noue, & affectate. *Nulla custode*. Deest cum. *Per herbam*. Ordo est, non per herbam, sed per campos in herbis videmus armenta. *Ipsamque vocamus ipsum*. id est regem deorum, aut certe prædatorem, hoc est, cui de præda debetur aliquid. Nam Romani moris fuit, vt bella gesturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicerentur: adeo vt Romæ fuerit vnum templum Iouis prædatoris: non quod prædæ præest, sed quod ei aliquid ex præda debeatur. Vel quod hic Deus iustitiæ præest. Ergo cum eum inuocant, testantur se nihil mali facere, cum sine custode interimunt armenta. *In partem prædamque*. In partem scilicet prædæ. *Dapibusque epulamur*. Dapes, deorum sunt. Epulæ, hominum. Bene ergo vtrumque posuit: nam & sacrificiis & conuiujs operam tribuunt. *Opimis*. Pinguibus. *Subita*. Pro subito, aduerbium in nomen deflexum. *Lapsu*. Celeritate: vt supra. *Adsum*. Velocitatem ostendit. *Harpyia*. vi. B Græca diphthongus est. Nam Latina esse non potest: quia ne v quidem habemus. *Clangoribus alas*. Deest cum: vt sit, alas quatiēbant cum clangoribus: vt, Atque Ixonij vento rota conlilit orbis, id est cum vento. Aliter Acyrolgia est, si clangorem dixit alarum sonitum. Plautus in *Querulo* de anseribus, *Cuncti alas quatiunt diris cum clangoribus*. *Contactuque omnia fœdant*. Subaudiendum quæ relinquebant. *Tum* Præterea: deest erat, vel audiebatur: & tria mala ipsarum posuit, vocem, tactum, odorem, sed sane hic versus qui circumductus est talis auditur Resonant magnis stridoribus alæ.

22 *Rursum in secessu longo, sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum, atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum ex diuerso caeli, cœcisque latebris
Turba sonans prædam pedibus circumuolat uncis:
Polluit ore dapes, sociis tunc arma capessant.
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac iussi faciunt, rectosque per herbam:
Disponunt, enses, & scuta latentia condunt.*

Rursum. Ad illud solum pertinet, Instruimus mensas: Nam ante in speluncis non fuerant. Et sciendum hanc particulam interdum sic poni, vt iteratum aliquid significet: vt si dicas, Veni ad te mane, rursum veni. Interdum sine iteratione est: vt, fui apud te, rursum veni: non ideo dicitur *Rursum* quia etiam primo venisti, sed quia illic fuisti. *Cauata*. Pro caua, nam cauatum proprie manu factum dicimus. *Arisque reponimus ignem*. Ecce quod dixit, In partem prædamque Iouem. Sane sciendum iterationem hanc fieri secundum ritum sacrorum. nam displicuisse prima ex prodigijs indicatur. Sunt autem hæ animales hostiæ, quæ tantum immolantur, & caro sacerdotibus proficit. Alibi tantam sanguinem in aras fundi significat: vt, Sanguinis & sacri pateras, Alibi partem corporis: vt, Extraque salsos Porriciam in fluctus. Alibi integras victimas: vt, Et solida imponit taurorum viscera flammis. *Ex diuerso caeli*. Vt ex secreto montium: subaudis loco. *Turba sonans*. Impetum ostendit. nam de tribus loquitur. Et alludit ad furias de quibus ait alibi, Vocat agmina fœua sororum. Ergo turba, tanquam turba, quare turba cum tres dixerit? quia apud Græcos qui dualem numerum habent, pluralis numerus à rribus incipit. Ergo bene turba quasi plures, vel turba propter tumultum & strepitum alarum. Alij tradunt ideo turbam quod plures, non tres tantum Harpyiæ sint. Alij quod eis cum Furijs consortium, vnde, Vobis furiarum ego maxima. Alij etiam Pareas esse, vnde & diuinaro ei data 'est. *Prædam pedibus circumuolat uncis*. Aut circum prædam dixit volat uncis pedibus: aut intra volam interiorē manus amplectitur prædam. Vnde & inuolare dicimus, intra volam tenere. Vnde & pira quædam volema dicuntur, eo quod volam impleant. *Polluit*. Contingit, & pollutum sacrificium contactum dicitur, & hoc est, Contactuque omnia fœdant. Immundo. *Dira*. Sabini & Umbri quæ nos mala, dira appellant. *Iussi*. Hic iussi, vtrum verbum an participium sit, id est vtrum illi iussi sint, an ego iussi? *Rectosque per her. Dis*. Hoc est disponunt & rectos faciunt. Sicut & scuta condendo latere faciunt.

23 *Ergo ubi delapse sonitum per curua dedere
Littora, dat signum specula Misenu ab alta
Ære cauo: innadunt socij, & noua prelia teniant.
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres.*

A

*Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fuga sub sidera lapsa,
Semefam prædam, & vestigia fœda relinquunt.
Vna in præcellsa concedit rupe Celano,
Infœlix vates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cade boum, stratisque iuuenis,
Laomedontiada, bellumne inferre paratis?
Et patrio in fonteis Harpyias pellere regno?*

B

Signum. Vtique militare. *Mifenus.* Bene Mifenum dicit tubicinem. Ipse est enim qui filius fuisse AEoli dicitur: vnde ait Mifenum AEolidem: quia constat sonum omnem ex vëto creati. *Noua.* Mira, vt, Pollio & ipse facit noua carmina. Nam nouum non est, cuius extat exemplum. Hercules enim in monte Arcadiæ Stymphalo vicit Stymphalidas: vt Stadius, *Et erisonam Stymphalon.* Aut *Noua* ideo: quia vulnerati non poterat. *Obsœnas.* Obsœnæ sunt aues, quæ canendo aduersa significant: vt paulo post, Infœlix vates. *Pelagi volucres.* Quia dicuntur Ponti & Terræ filia: vnde in insulis habitant, partem terrarum, partem maris tenentes. Alij dicunt eas Neptuni filias: qui fere prodigiorum omnium pater est, nec immerito. Nam secundum Milesium Thaletem, omnia ex humore procreantur: vnde est, Oceanumque patrem rerum. Hinc fit vt quotienscunq; desunt parentes, redeatur in generalitatem. Sic & peregrinos Neptuni filios dicimus: quorum ignoramus parentes. Quidam Pelagi aduerbialiter accipiunt, vt belli, vt domi, propterea quod res in Insula geritur. Alij vero dicunt Harpyias esse filias Thaumantis & Electræ. *Fadare.* Cruentare. Ennius: *Ferro fadati iacent.* *Vim plumis ullam.* Naturale enim est, vt eludat ictum plumarum leuitas. Vnde & addidit Plumis. Nam quod alij dicunt ideo eas fuisse inuulnerabiles, quia de Styge erant nata: non probatur. *Semefam.* Semicomesam. *Vestigia.* Vel pedum signa: vel indicium sordium, quibus epulas discedentes polluebant. *Infœlix vates.* Nuntia infœlicitatis: vt Homerus *ἄστυν ἄστυν.* Hoc est nobis infœlix, vt, Sis fœlix, id est nobis, & videtur hic auspicii genus inducere secundum augures, quod de diris colligitur, quorum vnum genus est quod ex signis colligitur, quo nunc utimur. Diram autem esse Harpyiam duplici modo memorat, & oscinis & alitis: etenim cum facit loquentem oscinem, auspiciū expungitur, dirum tamen quod futuram famem denuntiat; nam ipse ait, Siue deæ, seu sint diræ obsœnæque volucres, Et, *Quam vos dira fames, verum cum ait, Pinnis ablata refugit; ab alite auspiciū factum docuit: aliter enim certa genera auium ab auguribus appellantur, quæ pinnis vel volatu omnia possunt facere, quæ si fuerint prosperæ, præpetes, si aduersæ inhiberæ dicuntur, quod etiam in XII, significat cum dicit, Alitis in paræ subito collecta figuram. vbi vere diram vult videri. Rumpit vocem.* Cum indignatione loquitur: vt, *Quid me alta silentia cogis Rumpere?* Et notandum (vt diximus) Rumpit vocem: Cum hoc de silentio melius dicatur fieri. An rumpit, quia tantum humanam habens faciem, contra naturam sui corporis loquitur? *Bellum etiam pro cade Boum stratisque iuuenis.* Iteratum est ad augendum inuidiam, vt Stipis Achilleæ factus, iuuenemque superbum. Aut num ætates boum volunt comprehendere? *Laomedontiada.* Perfidia rege, natum opprobrium, qui deos fefellit. Sane alibi indifferenter hoc nomen ex persona poetæ ponitur, vt Laomedontius heros, Laomedontia pubes. *Bellumne.* Necessario iterauit, vt verbum in quo culpa consistit. *Patrio regno.* Aut Neptuno, aut sicut alij dicunt, quia Thaumatis pater earum ex Electra Ponti & Terræ filius fuit. Alij patrio proprio accipiunt, vt Et patrios cultusq; locorum, vt quæ proprios nunquam patriam agri habeant: * Aut vt alij quoniam Neptuni filia fuerunt.

C

D

E

24

*Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quam vos dira fames, nostraque iniuria cadis.
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit, & in syluam pennis ablata refugit.
At sociis subita gelidus formidine sanguis*

*Dirigit: cecidēre animi: nec iam amplius armis,
Sed votis, precibusque iubent exposcere pacem,
Sine dea, seu sint dira, obscenaque volucres.*

Accipite ergo. Quia nos bellis appetistis: ac si diceret, ut futuram famem iam nunc possitis timere. *Quae Phæbo pater omnipotens.* Tribuit auctoritatem, ne possint à se dicta quasi ab irata conficta contemni. Simul notandum, Apollinem qui dicit, ab Ioue cognoscere. *Phæbus Apollo.* Purus, impollutus: & est Apollinis fixum antonomastium: quod alij dari non potest. Nam sunt & alia communia, ut Pater omnipotens. *Furiarum maxima.* A deo ipse sunt furæ, ut & vnum epitheton habeant, & causis consentiant. Nam ait de Tisiphone, Furiarum maxima iuxta Acubam: & manibus prohibet contingere mensas, quod etiam hæ faciunt, & inferentes Troianis famem & prænuntiantes. Alij dicunt ideo adsumpsisse sibi furæ nomen harpyiam, ut terreat, *B Italiam cursu peritis.* Ex his quæ norunt, fidem dicendis accommodat. Id est, ex hoc mihi fidem habebitis futurorum, si præcedentia vera sunt. *Datum Fatis concessam.* Quam vos dira famem. Ut Varro in secundo diuinarum dixit, oraculum hoc à Dodonæo Ioue apud Epirum acceperit: quod modo dixisse fingit Harpyias, sed tamen colorate tangit historiam dicendo, *Quæ Phæbo pater omnipotens. Nostreque iniuria cæda.* Quidam iniuriam pro vindictam accipiunt, & Harpyia ista mentitur. Nam imminens Troianis est famem fatalis. *Ambesas.* Vndique elas, hoc est rotundas. Miores enim nostri has mensas habebant in honore deorum: panicias scilicet. *Refugit.* Non metu (nec enim minantibus conuenit) sed ne possit rogatu placari. *Gelidus dirigit.* Id est gelidus factus, dirigit. *Nec amplius armis.* Subaudi vti sunt. Nec enim potest esse ab inferioribus zeugma: quod plerunque fit, ut & per omnia vnus sermo sufficiat: ut, Troiugena *C interpret diuini: qui Numina Phæbi, Qui Tripodas Clarij lauros, qui sydera sentis, per omnia semis.* intelligis. Plerunque aliud subauditur: ut hoc loco Item, Discite puer virtutem ex me, verumque laborem: Fortunam ex aliis: Subaudis opta. Nam fortuna non discitur. *Sed votis precibusque.* Duplici ratione placantur numina: aut votis aut precibus. Vnde est, Iunonis magnæ primum prece numen adora. Item, Iunoni cane vota libens. *Iubent.* Volunt: ut, Infandum regina iubes renouare dolorem. Terentius *Iubio Cremetem. Sine dea.* Quia diuinant. *Obscenaque volucres.* Quia in his ventris cernebant proluuiem. Bene autem etiam si aues sunt, eas dicit placandas, propter pessima omnia.

*25 At pater Anchises passis de littore palmis
Numina magna vocat, meritosque indicit honores:
Dij prohibite minas, dij talem auertite casum.
Et placidi seruate pios, tum littore funem,
Diripere, excussosque iubet laxare rudentes,
Tendant vela Noti, fugimus spumantibus undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.*

Passis. Apertis, Solutis. *Numina magna.* Hoc est Iouem, Mineruam, & Mercurium: ut, Penatibus & magnis diis. Ita autem inuocat, ut magna dicat. *Meritos.* Congruos, id est expiatorios, unde sequitur, *Dij prohibete minas.* *Indicit.* Sacrorum verbo vsus est, nam supplicationes & dies festi Indici dicebantur. *Dij prohibete minas.* Hoc per speciem auguralem quæ inuocatio appellatur, nonnulli dictum putant. Inuocatio autem est precatio vti auertantur mala, cuius rei causa id sacrificium augurale peragitur, & hic de auspicio Harpyiarum inuocacione suscepta. *Auertite casum.* Bene etiam si contingat, casum credit esse, non vltionem: Aut certe ideo casum, ne si fatalis auerti non possit. Casum autem, id est periculum, nihil est enim fame grauius, quod ait, postea obscenaque famem, quæ prima pericula vito. *Salustius, Sin vis obsistat, ferro quam fame æquius perituros.* *Seruate pios.* Propter facta sacrificia. Merito ergo seruate nos qui pij sumus, ut, initio VI I. *Aneid.* Quæ ne monstra pij patērentur talia Troes: *Ventusque gubernatorque vocabant.* Honestius hæc elocutione per pluralem vrimur numerum, licet possit singularis esse.

*26 Iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua saxis:
Effugimus Ithaca scopulus, Laertia regna:
Et terram altricem seui exoramur Vlyssis.*

- A *Alox & Leucata nimboſa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo:
Hunc petimus feſſi, & parua ſuccedimus urbi,
Anchora de proſa iacitur ſtant litorè puppes.*

Iam mediò apparuit ſtuctu. Juxta morem cotidianum dixit mediò, vt ſi dicamus, in medio mari naufragium fecit, cum interdum non longe à litorè contingit. *Nemorofa Zacynthos.* Hæ omnes inſulæ Græciæ ſunt, quas Homerum ſecutus, mutatis tantum coniunctionibus de Græco in Latinum tranſtulit: *Nemorofa* autem *Zacynthos* commemorat. *Samosque.* Celeriter traximus. *Larria regna.* Inſoriorie, cum præmiferit ſcopuloſi, Immania ſaxa Veſtras Eure domus.

- B *Leucata nimboſa cacumina montis.* Leucata eſt mons altiffimus propè peninſula, in promontorio Epiri, iuxta Ambraciam ſinum & ciuitatem: quam Auguſtus Nicopolin appellauit victis illic Antonio & Cleopatra. Ibi & templum Actiaco Apollini conſtituit, & ludos Actiacos. Vnde nunc Virgilius, in honorem Auguſti, quæ ipſe fecit, dat eius origini. Nam *Æneam* illic ludos celebrare: vt alibi inducit *Æneam* templum promittentem Apollini, quod feciſſe conſtat Auguſtum: vt, Tum Phæbo & triuix ſolido de marmore templum Conſtituam. Sane de hoc Leucata amatores ſe in mare, ad excludendum amorem, præcipitate dicebantur. *Nimboſa Cacumina.* Semper enim quamuis aliis cæli partibus ſerenis, Leucatis montis cacumen nubibus teſtum eſt. *Et formidatus nautis.* Aut quod locus hoſtilis: Aut propter aſperitatem locorum, quia ſaxoſa ſunt: aut, vt quidam volunt, quia moris erat aliquem ei de nautis immolari, Ac per hoc qui formidaretur. *Aperitur Apollo.* Nauticum verbum quotiens cedente, eo quo impeditur aſpectus aliquid pateſcit, vt Portusque pateſcit iam propior. *Hunc petimus.* Occurrebat. Cur formidatum petiſtis? Ideo addidit. *Feſſi.* Vel quia hyemis imminēbat aduentus: nam ideo & parua vbi ſuceſſu, quia terra erat hoſtilis, aut ideo hoſtili terræ, quia erat parua. *Parua urbi.* Ambraciæ ſcilicet: Parua autem in adulationem Auguſti dictum, nam hanc Auguſtus diruit primo, quod ei bello Actiaco fuiſſet inimica. Parua ergo, quam parua fecerat Cæſar, ſed poſtea inſtaurauit, & appellauit Nicopolin.

- 27
D *Ergo inſperata tandem tellure potiti,
Luſtramur que Ioui, voiſque incendimus aras,
Actiæque Iliaci celebramus littora ludis;
Exercet patrias oleo labente paſteſtras
Nudari ſoci, inuat euafiſſe tot orbes
Argolicas, medioſque ſugam tenuiſſe per hoſtes.
Interea magnum ſol circumuoluitur annum,
Et glacialis hyems aquilonibus aſperat undas.
Ere cauo olypenus, magni geſtamen Abantis,
Poſtibus aduerſis ſiſgo, & rem carmine ſigno:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.*

- E *Inſperata tellure.* An quia ſaxoſa loca, an quia per medios hoſtes nauigauerant, an quia tempeſtate, an quia cum Græca natione? *Tellure potiti.* Potior & illa re dicimus & illius rei: ſed per ſeptimum caſum in vſu eſt, per genitiuum figurate ponitur. Saluſtius, *Vt prius quam legato conueniret, Adherbalis potiretur.* Legimus & per accuſatiuum: ſed vti non poſſumus. Terentius, *Patriam potitur comedam.* *Luſtramur que Ioui.* Aut luſtramur, id eſt purgamur, vt Ioui ſacra faciamus. Aut dubium eſt vtrum faciendis, an ſoluendis locis: Aut certe luſtramur Ioui, id eſt expiamur. Piaculum enim commiſſum fuerat tauro in Thracia immolato, vt diximus ſupra, & licet multa fuiſſent ſecura ſacrificia: intelligebatur tamen adhuc numen iratum non deſinentibus malis. Sciendum ſane moris fuiſſe, vt piaculo commiſſo ludi celebrarentur. Nam cum Romani iracundia Matris deum laborarent, & eam nec ſacrificiis nec ludis placare poſſent: quidam ſenex ſtatutis ludis Circenſibus ſalutauit: quæ ſola cauſa fuit placationis. Vnde & natum proverbium eſt, *Omnia ſecunda ſalutat ſenex.* Quamuis hoc ex alio ordine & alia ex cauſa narretur ſtortian * aut luſtramur Ioui, quia ſupra dixerat. Ipſumque vocamus. In partem prædamque Iouem, poſtea pœna Harpyiarum ſecuta eſt. Ergo quoniam non ad iuſtum ſacrificium Iouem inuocauerint, ideo illi piaculum ſoluunt, hoc eſt enim diis luſtrari, offenſa eorum liberare. Sane luſtra-

mur apto verbo vsus est, mentionem ludorum facturus, horum enim certaminum sacra celebratio, lustrum vocatur: lustrato enim populo dij placantur. *Vosisque incendimus aras.* Id est vota facientes. Dubitatur vero vtrum Iouis aras an Veneris dixerit: Varro enim templum Veneri ab Aenea conditum, vbi nunc Leucatem dicit, quamuis Menander & Torpilius comici à Factione Lebio id templum conditum dicunt, qui cum esset nauicularius, solitus à Lesbo in conuentionem proximos quosque mercede transfuehere, Venerem mutatam in nauis formam gratias trauxit, quapropter ab ea donatus vnguenti alabastro, cum se in dies inditum vngeret, foeminas in sui amore trahebat, in quibus fuit vna quæ de monte Leucate cum potiri eius nequiret abieciisse se dicitur, vnde nunc auctuare se quotannis solent, qui de eo monte iaciunt in pelagus, quidam id fieri propter Leucaten puerum dicunt, quem cum Apollo vellet rapere, in mare se proiecit, montemque cognominem sibi fecit. *Actia littora.* Vt supra diximus, propter Augustum hoc dicit, qui illic ludos statuit & agona, deuictio Antonio & Cleopatra. *Patriæ palæstras.* Palæstræ vsus primus apud Athenienses reperitur est. Troiani autem propter Dardanum & Teucrum, etiam ab Atheniensibus originem ducunt. Vnde & Mineruam colunt. Hinc est in secundo. Ne populum antiqua sub religione tueri. Antiqua scilicet ab Atheniensibus tradita. *Iliaci* ergo, Atheniensibus vnde Ilienes didicerunt. Nam & Vestam ideo Troiani colunt, quia eadem terra, & terrigenas autem Athenienses nemo dubitat. *Fugam tenuisse.* Felicitate nauigasse. Nam *tenera* est implere, vt, Ni teneant cursus certum est dare lintea retro: id est implere. Et potest intelligi secundum communem sensum. ob hoc eos lustratos, id est expiatos, ob hoc sacrificasse, & ludos celebrasse: quia hostiles terras prospera nauigatione transierant. *Magnum sol circumuoluitur annum.* Magnum ne putemus lunare esse propterea Antiqui enim tempora sideribus computabant, & dixerunt primo lunarem annum triginta dierum. Vnde inuenitur in aliquibus vita nongentorum annorum, scilicet lunarium. *Polluxa solstitialis annus* repertus est: qui xii. continet menses. Mox maiore cura magnum annum esse voluerunt omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, & hoc fit, vt diximus, secundum Ciceronis Hortensium, post annos xii. (millia) nongentos quinquaginta quatuor, solstitiales scilicet. Bene ergo nunc magnum addidit: ne lunarem intelligeremus. Bene solis nomen, ne quia dixerat magnum, illum in planetarum acciperemus: de quo varia & à Mentore, & ab Eudoxo, & à Ptolomæo, & ab ipso Tullio. Nam in libris de deorum natura tria millia annorum dicit magnum annum tenere. Postumus tamen accipere Troianos ibi annum duodecim mensium fecisse. *Ære casu clypeum.* *Æris caui:* vt, Pulchra prole. Clypeum hic masculino, at neutro alibi, Clypeum superintonat ingens. *Magni gestamen Abantis.* Hunc Abantem possumus intelligere cum Adrogeo apud Troiam occisum, vt, Mutemus clypeos. Sed Virgilius amans, inuenta occasione, recondita quæque summam & antiquam contingere fabulam, de Abante dixit, Abans nanque Lyncei Hypermnestræ filius viribus præstans cum vicinas ciuitates subuertisset, magnusque terror vniuersis esset, diem supremum obiit: populi autem quos ille deuicerat, regno eius infelici, manu facta urbem diruturi muros subiere, cumque in eo essent, vt iam ciuitatis potirentur, senex quidam Iuuenem egregiæ formæ securum in publico excidio notauit in foro, cumque ex eo quæsisset cur patriæ non succurreret, & respondit quod arma non haberet, tunc senex ei Abantis arma consecrata demonstrat. hortatusque vt eis vteretur: quibus tunc sumptis iuuenis properat in aciem. Hostes vero viso Abantis clypeo fugerunt. Quidam sane Abantem inuentorem clypei ferunt, sed hoc nomen in penultima syllaba habet accentum. *Postibus aduersis figo.* Proprie, figi enim dona dicuntur, vt Sacra ad fastigia fixit: & sciendum inter sacratas res etiam dona esse, sicut in libris sacrorum inuenitur, quæ tamdiu diuina dici possunt, quandiu non profanentur. Rite ergo dicendo, Aneas hæc de Danais victoribus arma, ostendit clypeum quem dono obrulerat consecratum. Sciendum tamen hunc clypeum ab Aenea apud Samothraciam in templo consecratum, quod poeta per transitum tetigit. *Rem carmine figo.* Rem, votum, id est voluntatem. Carmine autem epigrammate. Et sciendum carmen dici quicquid pedibus continetur. Nam & hic vnum versum, carmen dixit: & in Bucolicis duo, vt tumulto superaddite carmen, Daphnis ergo in syluis hinc vsque ad sydera notus, Formosi pectoris custos formosior ipse. De Danais victoribus. Inriso est, vt, Victoresque cadunt Danaï. Subaudiis autem arma consecrauit, vel posuit. Sane hic arma clypeum solum dicunt, vt, At Lauium socij exanimem super arma ferebant.

28

*Linquere tum portus iubeo, & considerare transtris.
Certatim socij ferunt mare, & equora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abscondimus arces,
Littoraque Epiri legimus: portuque subimus*

Chaonio

A Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus urbem.
 Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
 Priamiden Helenum, Græas regnare per urbes,
 Coniugio Eacidae Pyrrhi sceptrisque positum,
 Et patrio Andromachen iterum cecisse marito.
 Obstupui: miroque incensum pectus amore
 Compellare virum, & casus cognoscere tantos.

B Linqvete tum portus. Ad est post insultationem carminis necessario statim fugit. *Aerias arces.* Id est alias. *Phœacium.* Corcyram insulam dicit sitam contra Epirum & Calabriam, vbi regnavit Alcinoüs, quam incoluerunt Phœaces. *Abcondimus.* Nauticus sermo est, & mira bene vius est celeritate, vt ante absconditam quam vitam insulam diceret. *Portuque subimus Chaonio.* Vt Subeunt muro. Nam si Chaonios legeri, non Chaonio. difficilis est scãtio, non excluso s. *Buthroti urbem.* Id est Buthrotium: vt Fontem Timau. Hæc autem ciuitas est in Epiro, cuius pars est Chaonia: quæ ante Molossia dicta est, posita est autem in saxo quod mari cingitur, in quo fons huius naturæ esse perhibetur, vt cum mare quietum fuerit, crescat, cum vero fluctibus attollitur decreicat. *Incredibila rerum fama.* Incredibilium rerum fama. Et bene non credidit. Vnde & postea interrogat, Pyrrhin' connubia seruas? *Patrio marito.* Atqui Thebana fuit de Thebis Frigiis. sed aut prouinciam pro patria posuit, vt Italiam quæro patriam. Item, Salustius, *Hispaniam sibi patriam esse.* Aut certe secundum ius locutus est: quia vxor, viri domicilium sequitur. Iuncta ergo Heciori, facta Troiana est. Nam & cecisse, de iure est. Cedi enim hæreditas dicitur, ergo merito dicta est Heleno ciui nupsisse. *Cecisse marito.* Sic ait, vt dicimus, ex hæreditate paterna illud mihi cecit. Consuetudinis sanæ regiæ fuit, vt legitimam vxorem non habentes, aliquam licet captiuam, tamen pro legitima haberent: adeo vt liberi ex ipsa nati succederent. Pyrrhus hanc quasi legitimam habuit: & ex ea filium Molossum suscepit. Postea cum vellet Hermionem Menelai & Helenæ filiam Orestis iam ante desponsam ducere vxorem; Orestis insidiis, in templo Delphici Apollinis occisus est. Verum moriens præcepit vt Andromache (quæ apud eum coniugis locum tenuerat) Heleno daretur (quæ peperit Molossum prius Pyrrho) propter supradictum beneficium, quo eum a navigatione, cæteris Græcis nauigantibus quos tanquam vates sciebat tempestate perituros prohibuerat. Inde factum est, vt teneret Helenus regnum priuigni: qui successerat patriæ quo Molossia dicta est pars Epiri, quam sicut dictum est Helenus postea a fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominauit: quasi ad solatium fratris extincti, quamuis de hoc nomine etiam aliæ apud diuersos alias inueniantur.

29 *Progredior portu, classes & littora linquens.*
Sollemnis tum sorte dapes & tristia dona,
Ante urbem in luco, falsi Simoentis ad vnam,
E *Libabat cineri Andromache, manesque vocabat*
Hectoerum ad tumulum: viridi quem cespite manem,
Et geminas, caussam lachrymis factauerat, aras.
Vt me conspexit venientem, & Troia circum
Arma amens vidit, magnis exterrita monstis
Diriguit visu in medio: calor ossa reliquit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:

F *Progredior portu, classes & littora linquens.* Hystero proteron in sensu: ante enim linquitur littus, & sic a portu proceditur. Sane securitarem verbo ostendit, dicens *Classes & littora linquens,* quippe cum regnum ciuium peteret, aliter in primo, Exire locosque Explorare novos. Notandum sane finitum esse verbum participio: quod raro apud Latinos est, & apud Græcos vitiosissimum. *Sollemnis.* Non festas sed legitimas, anniuersarias. *Tristia dona.* Acerba, tale est illud, *Quem semper acerbum, Semper honoratum* (sic dij voluistis) habebit. *In Luco.* Lutum (vt supra diximus) nunquam ponit sine religione. Nam in ipsis habitant manes piorum, qui lares viales sunt: vnde in sexto, *Nulli certa domus: lucis habitamus opacis.* Et in v. *Tumuloque sacerdos, Ac lucus late sacer additur Anchiseo, & hic lucus qui ad reddenda solennia Heciori & Astyanæ*

Et fuerat dicatus. *Falsi. Simulati. Libabat cineri.* Non dixit cuius, sed exin la-
 tius intelligitur. *Manesque vocabas.* Saerificiis inani sepulturae conciliabat manes Hec-
 reos; & bene in luco, ut diximus supra. *Ad tumulum.* Id est cenotaphion. *Viridi coepit.* Herbo-
 geminas. Vnam marito, alteram filio. Aut certe illud respicit: nam inferi pari gaudent numero.
 vi, Ecce duas tibi Daphni. Superi vero impari: ut, numero Deus impare gaudet, vel geminas Di-
 ti patri & Proserpinæ, aut quia elatae mortuorum aræ, deorum altaria dicuntur, ut: En quatuor
 aras, Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo. Quamuis hoc frequenter poeta ipse con-
 fundat. *Lachrymis sacraueras.* Hoc tantum ut causam lachrymarum haberet. *Monstris.* Rebus
 scilicet insperatis, & hoc ad Andromachen refertur quæ putat monstrum: aut certe mouitris,
 quod tunc aduenerat Aeneas cum illa Manes inuocaret, & eum crederet esse defunctum. *Diri-
 gis visu in med'o.* Dum me cernit & obstupuit, aut antequam nos manifestius videret. *Color ossa*
reliquit. Id est extimuit: ut, Soluuntur frigore membra.

30

*Verane te facies, verus mihi nuntius affers
 Nate dea? viuisne? aut, si lux alma recessit,
 Hector ubi est: dixit, lachrymasque effudit, & omnem
 Impleuit clamore locum. vix pauca furenti.
 Subiicio, & raris turbatus vocibus hisco:
 Vno equidem, vitamque extrema per omnia duco.
 Ne dubita: nam vera vides.
 Heu quis te casus, deiectam coniuge tanto
 Excipit? aut que digna satis fortuna reuisit?
 Hectoris Andromache, Pyrrhin' connubia seruas?
 Deiecit vultum, & demissa voce locuta est:*

Verane te facies. Ordo est, O nate dea afferne te mihi vera facies, verus nuntius & opportu-
 num principium feminæ, quam incertam timor fecerat. *Verus mihi nuntius affers.* Quidam sic
 exponunt, prout adferis, id est viuis mihi nuntiaris. *Viuisne?* Et secundum muliebrem adfe-
 ctum sicut supra dictum est interrogat, & bene suspicatur. Nam & inferis sacrificat, & in luco, in
 quo habitant manes. *Hector ubi est dixit, lachrymasque effudit.* Hoc ad Aneæ pertinet gloriam,
 ut ab Hectore nunquam discessisse videatur. Sensit autem hoc, si umbræ videntur in sacris: cur
 non eorum magis quibus sacrificatur? *Dixit, lachrymasque effudit.* Bene postquam ad mentio-
 nem Hectoris ventum est, & tacuit & fleuit. *Furenti.* Intolabiliter & impatienter dolenti. *Tur-
 batus.* Lugente scilicet Andromache: Cato ait, *Verba versato & quartato quempiam dicere præ metu.*
Hisco. Hiscere est hiare, nec loqui posse. Vel hisco hic, loquor. *Vno equidem.* Hoc enim &
 hos legendum est: Ac si diceret, si tamen vita est infeliciter viuere. *Nam vera videt.* Propter
 illud, verane te facies? *Heu.* Distingendum ab interrogatione, ut separatim luctuosa vox audia-
 tur. *Casus.* Hic euentus, ut, Tot casibus actos. Alibi periculum. *De eclatam coniuge tanto.* Daphnas,
 per comparationem virorum factum. *Excipit.* Signate locutus est, quia deiectam dixerat, exci-
 piuntur enim quæ cadunt. *Digna.* Congrua & priori conueniens. *Hectoris Andromache.* Si And-
 romache: sequentibus iunge: si Andromachen, superioribus. Sed cum supra Heleno nuptam
 dixerit, cur hic Hectoris dixit, sed ipse quætionem soluit, dicendo incredibilis. *Connubia ser-
 uas.* Tenes: ut, Et nunc seruat honos sedem tuus ossaque nomen. Aut certe omittit, seruantem
 ripas. Aut quia audierat nuptam Heleno. *Seruas.* Pro seruasti. Consuetudinis regis fuit: ut legi-
 timam vxorem non habentes, aliquam licet captiuam, tamen pro legitima haberent, adeo ut li-
 beri ex ipsa nati succederent. Pyrrhus hanc quasi legitimam habuit, & ex ea filium Molossium
 suscepit. Postea cum vellent Hermionem Menelai & Helenæ filiam, Orestis iam ante desponsa-
 tam, ducere vxorem, Orestis insidiis in templo Delphici Apollinis occisus est. Verum moriens
 præcepit ut Andromache, quæ apud eum conjugis locum tenebat, Heleno daretur: propter su-
 pradictum beneficium, quo eum à navigatione prohibuerat. Inde factum est, ut teneret regnum
 priuigni qui successerat patri: à quo Molossia dicta est pars Epyri, quam Helenus postea à fratre
 Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominauit: quasi ad so-
 latium fratris extincti. *Deiecit vultum.* Decenter, quia de concubitu admonita est. *Demissa.* Hu-
 mili, tenui, & verecunde, quia de Pyrrho dictura est.

31

Osaelix una ante alias Priameia virgo,

Hosi-

- A *Hostilem ad tumultum Troia sub mœnibus altis
Iussa mori: qua sortitus non pertulit illos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile.
Nos patria incensa diuersa per aquora vecta,
Stirpis Achillea fastus, inuenemque superbum,
Seruitio enixa tulimus: qui deinde secutus
Ledaam Hermionem, Lacedæmonisq; hymenæos,
Me famulam, famuloque Heleno transmisit habendam.
Ast illum, erepta magno inflammatu amoris
Coniugis, & scelerum furuis agitatius Orestes,
Excipit incantum, patriasque obruncat, ad aras.*
- B

O *salix*. Bene nec ad interrogata respondit & virginitatem laudat, & mortem: vt ostendat se inuitam Pyrrhi pertulisse, connubium: & esse superstitem suis miseris, *Priameia virgo*. Quia nomen est nomen dimisit. *Vna ante alias*. Ideo felicior, quia virgo extincta est. Et ante alias hic absolute iunxit, vt filia ante alias. Iungitur tamen & comparatio, vt, Scelere ante alios immanior: & superlatiuo: vt, ipse ante alios pulcherrimus omnes. *Hostilem ad tumultum*. Quia grande est mortis solatium præmissus hostis interitus. Fabula talis est. Achilles dum circa muros Troiæ bellum gereret. Polyxenam vitam adamauit: & conditione pacis in matrimonium postulat. Alij dicunt, quod cum ad redimendum corpus Hectoris ab Achille, etiam ipsa cum patre venisset, ad mata est. Quam cum Troiani fraude promississent, Paris post Tymbræi Apollinis simulacrum latuit, & venientem Achillem ad fœdus, missa vulnerauit sagitta. Tunc Achilles moriens petiit, vt deuicta Troia ad eius sepulchrum Polyxena immolaretur: quod Pyrrhus impleuit. Et alius ordo fabulæ huius. Cum Græci victores in patriam vellent reuerti, & tumulo Achillis vox dicitur audita, quærentis, quod sibi soli de præda nihil impertiuissent. De qua re consultus Calchas, cecinit Polyxenam Priami filiam, quam viuus Achilles dilexerat, eius debere manibus immolari, quæ cum ad mota tumulo Achillis occidenda esset, manu Pyrrhi æquanimiter mortem dicitur suscepisse: Inuenitur enim apud quosdam quod etiam ipsa Achillem amauerit, & ea nesciente Achilles fraude & insidiis sit peremptus. *Troia sub mœnibus altis*. Solatium dedit mortuæ, quod licet ad hostilem tumultum, sed in ore patriæ perierit, vnde duplex felicitas quod & virgo, & in patria meruerit interire. *Iussa mori*. Bene hoc ex præcepto Achillis, quam ad tumultum suum iussit occidi. *Sortitus*. Quia captiui & præda inter victores forte diuidebantur, vt est, Et prædæ ducere sortem. *Nec victoris heri tetigit captiua cubile*. Singula habent emphasim suam. Nam parum erat dominum dicere, nisi & victoris addeat factum. Merito ergo *salix*, quæ sola morte tot penas refugit. *Tetigit captiua cubile*. Tetigit, non cum fiducia coniugali secure ascendit, sed vt solent captiuæ dominorum toros pauentes leuiter contingere, & cubile dixit nō lectulum geniale. *Diuersa per aquora vecta*. Tanquam parum fuerat patriam incensam. *Stirpis Achilæ*. Cum magno dolore dictum *Achillea*. Quia ab eo Hector occisus est, & idem bis dixit. *Fastus*. Superbiam: & est quartæ declinationis. Nam liber qui dierum habet computationem, secundæ declinationis est. Vnde errauit Lucanus dicendo, *Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus*. *Seruitio enixa tulimus*. Hoc est pertulimus, donec in seruitio positæ eniteremur. Fabula autem est vt prædiximus. Et bene plurali vitur numero, ad excusandum pudorem. *Ledaam Hermionem*. Id est, Leda neptem Tyndarei vxorem, quam Iuppiter in Cygnum mutatus grauidam fecit, quæ ouum peperisse dicitur, vnde nati sunt Helena, Castor & Pollux. *Lacedæmonisq; hymen*. Cum ingenti felle: ac si diceret, Infelices maritus semper: vt Paridi, vt Deiphobo. *Transmisit hab*. Herili voluntate, non lege coniugij: vel quia inter captiuos matrimonio fides non stabat: vnde & *habendam* dixit, & transmisit: quia alii tradidit, quidam permisit accipiunt. *Erepta coniugu*. Hanc Hermionem quidam dicunt cum Orestis esset desponsata, post a Menelao, apud Troiam admirante virtutem Pyrrhi, eam promissam. Alii dicunt a Menelao quidem apud Ilium Pyrrho desponsatam, sed Tyndario Orestis, morante apud Troiam Pyrrho, vt quidam promissam, vt quidam coniunctam tradunt: quam cum Pyrrhus confusus voluntate Menelai, armatus multitudine rapuisset, ab Oreste insidiis interfectus est. Si ergo Orestes eam vxorem non duxerat, cur coniugis posuit? Sic ergo intelligendum est, quam sperabat coniugem, vt in secundo. Et gener auxilium, cum adhuc sponsus esset. *Scelerum furuis*. Matricidii scilicet, Orestis enim Agamemnonis filius, cum interfecto patre a Clytemnestra coniuge & adultero Egisto ipse subtrahens periculo esset, apud Strophium patrem Pyladis educatus est: Qui cum ado-

teuisset cum amico Pylade, tam *Ægyptum* quam matrem peremit, ob quam causam furis agi-
 tus est, nec ante furore liberatus, quam peruenisset in Tauricam regionem, vbi soror eius Iphi-
 genia subducta Achana, apud Aulidē sacrificio templo Dianæ præerat, & more gentis, deæ ho-
 spites immolabat. Ibi cum ad aras pertractus esset, vt tanquam hospes occideretur, agnitus à so-
 rore, subtrahitur est morti: post, accepto responso, sublato Dianæ simulacro sororem reduxit in
 Atticam vbi in honorem conseruati numinis, Tauropolin appellauit. *Agitatus* Simulatus. Ci-
 cero in Rosciana, *Agitari & perterriti furiarum, tunc ardentibus. Excipi.* Dolo interficit, vt vii. *E-*
neid. Aemulus exceptum Triton. *Patrias* aras. Alii Achilleas intelligunt, vbi ille adorabat Apol-
 linem, aut quod ibi Achilles occisus sit, aut, quod historia loquitur, Pyrrhus, occiso patre in tē-
 plo Apollinis Tymbræi, reuersus ad patriam, in numinis insultationem, in templo eius Delphi-
 co aras patri constituit, & illic ei coepit sacrificare: neque enim aut Pyrrhus, aut Apollo Delphis
 oriundi sunt. Alij patrias Apollineas volunt, à Patris Achæiæ ciuitate, in qua Patrus Apollo
 colitur. Nec debemus quærare cur non Delphicas dixerit, quia epitheta in alieno negotio plerun-
 que alia ponuntur, vt in quarto. Italiam magnam Græcus Apollo. Italiam Lyciæ iussere capesse-
 re sortes: cum à Delio eum tantum conset accepisse responsum. Sunt qui dicunt ab Aesculapio
 aras Apollini statutas patrias nominatas. Alij in templo Apollinis aram fuisse inscriptam, Π
 Α Τ Ρ Ι Ο Τ Α Π Ο Λ Λ Α Ν Ο Σ: Ab hoc quod Icadios Apollinis, & Nymphæ Lyciæ filius, cū in a-
 dultam ætatem venisset, primo regionem in qua natus erat à matre Lyciam nominauit, deinde
 in ea urbem quoque Apollini condidit, sortes & cortinam consecrauit, & vt illum patrem esse
 testaretur Patora cognominauit. Inde cum Italiam peteret, naufragio vexatus Delphini tergo
 exceptus dicitur, ac prope Parnassum montem delatus, patri Apollini templum constituisse, & à
 Delphino locum Delphos appellasse: aras deinde Apollini tanquam patri consecrasse, quas fe-
 runt vulgo patrias dictas. Hinc ergo & Delphinum aiunt inter sacra Apollinis receptum, cur-
 ius rei vestigium est, quod hodieque quindecim virorum cortinis Delphinus in summo honore
 ponitur, & pridie quam sacrificium faciunt, velut symbolum, Delphinus circumfertur, ob hoc
 scilicet, quia quindecim viri librorum Sibyllinorum sunt antistite. Sibylla autem Apollinis va-
 tes & Delphinus Apollini sacer est. Inuenitur tamen apud Cornificium Longum, Iapydem &
 Icadium profectos à Creta in diuersas regiones venisse, Iapydem ad Italiam, Icadium vero du-
 ce Delphino ad montem Parnassum, & à duce Delphos cognominasse, & in memoriam gentis
 ex qua profectus erat subiacentes campos Creticos vel Cretæos appellasse, aras constituisse.

32. *Morte Neoptolemi, regnorum reddita cecit*
Pars Heleno: qui Chaonias cognomine campos,
Chaoniamque omnem Troiano à Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamque iugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, que fata dedere?
Aur quis te ignarum nostris deus appulit oris?
Quia puer Ascanius superatne & vesctur aura?
Quem tibi iam Troia.
Ecque iam puero est amissa cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles,
Et pater Aneas, & auunculus excitat Hector?

Reddita. More veteri pro data accipiendum, vt ergo abundat. Ennius in Annalibus, *Vt illa*
reddita nuptum. Et alibi, *Isque dies post aut Marcus quam regna recepit.* Et pro accepta, vt *Reddita.*
 Quod Heleno debebatur imperium. *Cecit pars Heleno.* Per priuigium, vt diximus. *Chaonias*
cognomine campos. Epyrum campos non habere omnibus notum est, sed constat ibi olim regem
 nomine Campum fuisse, cuiusque posteros Campylid* dictos & Epyrum Campaniamque
 vocatam, sicut Alexarchus historicus Græcus & Aristonicus referunt. Varro filiam Campi
 Campaniam dictam, vnde prouinciæ nomen, post vero, sicut dictum est, Caoniam ab Heleno
 appellatam, qui fratrem suum Caonem, vel vt alii dicunt comitem, dum venaretur occiderat.
 Alii filiam Campi Cetriam ab Heleno ductam vxorem, & de nomine socii Campos de no-
 mine Chaoæ, Chaonas dixisse. *Troiano à Chaone.* Vel fratre Heleni, vel vt alii volunt hunc
 Chaonem, licet superius causa huius nominis dicta videatur, tamen quidam dicunt hunc
 Chaonem pro omnium incolumitate, cum pestilentia laborarent socii Heleni, ex respon-
 so immolandum se obtulisse, vnde in honorem eius Epyrum quæ Campania dicebatur,
 Chaoniam

- A** Chaoniam nominavit Helenus, & hoc fuit quando nauigauerunt à Troia cum Pyrrho. Alij dicunt, quòd cum Helenus cum Pyrrho ab Ilio nauigare & tempestate iactarentur, Diana vnum è Troianis amicum Heleni voluisse, vt si illi periculum euassent, se pro eorum incolumitate interimeret, qui se postquam illi euaserunt sicut promisit occidit: Vnde factum est, vt eius nomine Helenus adeptus regnum Epyrum Dianiam nominaret. *Dixit.* Nominauit, vt, Fluium cognomine Tybrim Diximus, & Italiam dixisse ducis de nomine gentem. *Pergamaque.* Pergama legendum, non vt plerique *pergameam*, qui per imperitiam etiam contra metrum sentiunt. Decipiuntur autem cum vtrunque deriuatiuum volunt: cum sit *pergama* principale. *Qui cursum veni.* Seruat hunc ordinem, vt à sui persona incipiens mox quærat alienam, vt, Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris. Et hoc totum cum admiratione dictum est. *Qui veni,* id est tam prosperi. *Que fata.* Tam nobis felicia. *Quis Deus?* Qui præstitit, vt te videre possemus. Tale est & illud *Æneæ* ad Didonem adulatorium. Hinc me digressum vestris deus appulit oris. *Ignarum.* Aliud disponentem. *Puer Ascanius.* Filius, quia Græci *maidas* etiam filios dicunt. *Superatne.* Viuit. Sane noue dictum est, & caret exemplo, vt pauca in Virgilio. Alij dicunt *Superas*, superstes est: sed *Superstes* præsentem significat: vt Cicero in Mureniana, *Sui virisque superstitibus*, id est præsentibus. *Quem tibi iam Troia.* Hæmisticheum: nec in sensu plenum. Sunt autem duo talia: vt hoc, Concessere deum: quem quidam ita compleuit, Concessere deum profugis noua mœnia Teucris. *Amisse cura parentis.* Si parentis Creusæ accipis, occurrit illud: Vnde sciebat eam perisse? Et alij dicunt potuisse hoc vel Heleno diuinante cognosci, vel *Æneæ* requirente per Troiam: vt. Impleui clamore vias. Sed vtrunque viribus caret. Parentem ergo patriam accipiamus, vt, Tullius. *Si tibi patria, que communis omnium parens est.* Si est sensus, Doletne perditam patriam? *Animosque viriles.* Atqui supra dixerat *puer*: sed animos viriles ait parentum consideratione. Inde & in nono de ipso, ante annos animumque gentes curamque virilem. *Anurculus.* Quidam auunculus humiliter in heroico carmine dictum accipiunt.

33

*Talia fundebat lachrymans, longosque ciebat.
In cassum fletus: cum sese à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert:
Agnoscitque suos, letusque ad mœnia ducit:
Et multum lachrymas verba inter singula fundit.
Procedo, & paruum Troiam simulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scæaque amplector limina porta.
Nec non & Teucris socia simul vrbe fruuntur,
Illos porticibus rex accipiebat, in amplis.
Aulæ in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, paterasque tenebant.*

- E** *In cassum fletus.* Et longos, & incassum bene addidit, vt fœmineos monstraret a dfectus. *Et multum lachrymas.* Ordo est, Lachrymas multum fundit inter verba singula. Nam si *lachrymans* dixeris quid fundit? Et bene verba Heleno post Andromacham non dedit ne frigeret, sicut in libro quinto, *Acestæ.* *Paruum Troiam simulataque magnis Pergama.* Multi putant *Æneam* de ea venisse ad Epyrum & ibi hæc loca per licentiam poeticam esse conficta: Varro Epyri se fuisse dicit, & omnia loca huiusmodi dici nominibus quæ poeta commemorat se vidisse, vnde apparet hæc non esse fabulosa. Idem etiam Varro Troiam Epyri ab *Æneæ*, siue à comitibus eius Byopator nuncupatam docet, vbi Troiana clas* *Æneam* expectasse socioque eius castra in tumulis habuisse memoratur, quæ ex illo tempore Troiana appellantur, vnde apparet diuinum Poetam aliud agentem verum semper attingere. *Arētem.* Pro aridum. Participium vice nominis. *Agnosco.* Aut cognomine cognosco, nam ea cognoscimus quæ iam pridem vidimus: aut certe quia reparatam audierat Troiam, vt, Hic incredibilis rerum fama occupat aures. *Scæque amplector limina porta.* Scæa porta dicta est, non à pugnis ante se factis scæuis, id est malis: (Nam & ante sic dicta est) nec ab itinere ingressis scæuis, id est sinistro, quod ingressi non reueto eunt itinere, sed sinistro: Sed à cadauere Laomedontis, hoc est Scenomate, quod in eius fuerat superliminio. Tamen hanc portam ex nece Achillis scæam appellatam volunt. *Amplector.* Pro teneo. Quasi ad Troiam venisset: vt, *Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.* *Teucris.* Pro Teuciadae, in amplis. Quod est regie magnitudinis. *Accipiebat.* Placebat, vt Terentius, *Accipit homo melius nemo, neque prolixius.* *Aulæ.* Pro aula, & est Diæreth de Græca ratione ve-

in Annalibus, p. 11
per accepta, vt Ralio
diximus. Clauis
olim regem
Companiæque
Varro filium Cere
ad Helen
occidit
Campus de
voluit hanc
dicunt hanc
et respon
dolum

niens: quorum *ai* diphthongus resoluta apud nos duas syllabas facit: *Aula* autem proprie dicitur quæ concluditur porticibus quatuor: vnde superius porticibus dixit. *Impositum auro dapes*. Id est, cum impositas auro dapes haberet.

34

*Iamque dies alterque dies processit, & aura
Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quaeso:
Troiu gena interpres diuim, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarij lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina penna:
Fare age (nanque omnem cursum mihi prospera dixit
Religio, & cuncti sua serunt numine diui
Italiam petere, & terras tentare repostas:
Sola nouum dictuque nefas Harpyia Celeno
Prodigium canit, & tristeis denuntiat iras,
Obscanamque famem) quæ prima pericula vito,
Quidve sequens tantos possim superare labores.*

Processit. Exactus est. *Aura vela vocant.* Hypallage est pro *auras* vocant. *Carbasus.* Vtrum aliorum qui nauigabant, an ipiorum, & vtrum tumide an tumidus auster, vt pallidus orcus? *Carbasus* autem genus lini est: quod abusuue plerunque pro velo ponitur. Sane in numero singulari hæc *carbasus* dicimus: in plurali hæc *carbasæ*. *Troiu gena.* Ac si diceret, generose: vt alibi, *Dardanida*, magni genus alto à sanguine diuim. Sciendum tamen, sicut veteres auctores adfirmant, peritissimos auguriorum & *Æneam* & plurimos fuisse Troianos. Nonnulli tamen dicunt à *Marfo* rege missos è Phrygia, regnante *Fauno*, qui disciplinam auguriorum Italiam ostenderent. Ergo *Troiu gena* sine dubio auguriorum & diuinationis peritus esse. *Interpres.* Vaticinator: Qui mentem deorum mortalibus publicas. Sed quia interpres generale nomen est, currit per species. Nam, vt ait Cicero. *Omni diuinationis peritia in duas partes diuiditur.* Nam aut furor est, vt in vaticinantibus: aut ars, vt in aruspiciibus, fulguritis, siue fulguratoribus & auguribus. Et omnia ista ex se pendent, licet propriis finibus contineantur: vnde *Virgilius* omnia ei dat, quem vult perfectum intelligi: vt hoc loco *Heleno*. Item alibi, *Asila* in decimo, Cui pecudum fibræ, cæli cui sidera parent. Et linguæ volucrum, & præfagi fulminis ignes. *Varro* autem quatuor genera diuinationum dicit, terram, aërem, aquam, ignem, geomantis, aëromantis, pyromantis, hydromantis. *Virgilius* tria genera complexus est per lauros geomantis, per sidera pyromantis, per præpetes aëromantis. *Diuim qui numina.* Potest & interpres diuim distinguui. Sane per omnia Zeugma est ab inferioribus. *Sentis qui numina sentis.* Qui suspicis numen, & futura prædicis. *Qui tripodas sentis.* Tripodes mensæ fuerunt in templo Delphici Apollinis, quibus superpositæ Phæbades vaticinabantur. Vel quod in eodem templo tripes est, cum offibus & dentibus Pythii serpentis. *Clarij lauros.* Et hic qui sentis subaudis, & *Clarium* oppidum est in finibus Colophoniorum vbi Apollo colitur: vnde Apollo *Clarius*: Sane quæritur vtrum *clarij* geminata sit: & sciendum aliter non procedere. Nam *clabreuis* est: vt, *Statius*, *Nec clarij* hic luce fores *Didymæ* que quisquam. Per lauros autem, oraculum intelligimus. *Qui sidera sentis.* Qui es peritus Astrologiæ. *Et volucrum linguas.* Qui es augur oscinum. *Et præpetis omina penna.* Præpetes sunt quæ secundo auspicio ante eum volant qui auspicatur: Aues autem aut oscines sunt, aut præpetes: oscines quæ ore futura prædicunt: præpetes quæ volatu augurium significant cum sunt prospera. sed præpetes aut superiora tenent, & præpetes vocantur: aut inferiora, & dicuntur inferæ, præpetes autem ideo quia omnes aues priora petunt volantes. *Fare age.* Mortantis est age, id est dic celeriter. Et est ordo, *Troiu gena* fare age quæ prima pericula vito, *Quidve sequens* tantos possim superare labores. Cætera per parenthesis dicta sunt. *Nanque omnem cursum.* Hypallage est: nam non omnem cursum prospera dixit religio: sed omnis religio dixit prosperum cursum, *Cuncti diui.* Quia quicquid audiuit à diuersis, ad Iouem recurrit: vt diximus supra, vt, *Quæ Phæbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit.* Numine autem oraculo significat. *Repostas.* *Nades* pro repostas, id est longe postas, remotas. *Nouum.* Magnum, more suo. *Prodigium canit.* Prodigium, portentum & monstrum, modico sine discernuntur: sed confuse pro se plerunque ponuntur. *Varro* sane hæc ita definit, ostentum, quod aliquid hominibus ostendit: Portentum quod aliquid futurum

A turtum portendit; prodigium quod porro dirigit; miraculum, quod mirum est monstrum quod monet. *Tristes iras*. Deorum scilicet, propter inittias suas. *Obscœnamque famem*. Aut quæ homines etiam ad obscœna compellit; ut, *Male suada fames*. Aut certe quam obscœna avis prædixerat. *Quæ prima pericula vito, Quid va sequens tantos possim superare labores*. Quid obseruans. Duo petit, quemadmodum aut periculis careat: aut quibus consiliis par esse laboribus possit: Et totum hoc per interrogationem legendum est. *Tantos*. Quantos Harpyia prædixerat.

35 *Hic Helenum, castis primum de more iuuentis,
Exorat pacem diuinam: vittaque resoluit
Sacrati capitis: meque ad tua limina, Phœbe,
Ipse manu multum suspensum numine ducit.
Atque hæc deinde canit diuino ex ore sacerdos:
Nate dea (nam te maioribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides: sic fata deum rex
Sortitur, voluitque vices, is vertitur ordo)
Pauca tibi è multis, quo tutior hospita lustras
Æquora, & Ausonio possis considerare portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parca
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Iuno.*

C *De more*. Sacrificantium. *Exorat pacem diuinam*. Aut de sacrificantium more requirit vtrum tempus consulendi esset (Nam & hoc vehementer quæritur: vt in sexto. Cum virgo potere fata Tempus ait) Aut, quod melius est, de sacrificantium more, ante nefas expiat ab Harpyia prædictum: & sic venit ad vaticinationem. Vt autem hic expiatam famem intelligamus, sequens efficit locus: vt, Aderitne vocatus Apollo: cum constar, nisi in hoc intellexeris loco, famis causa nusquam inuocatum esse Apollinis numen. Dubitationem autem in hoc loco *exorat* facit, nam *orare*, est petere, *exorare*, impetrare. Ergo impetrat pacem aut ad inquirendum tempus, aut ad mitigandum famis periculum. *Vittaque resoluit*. In ratione sacrorum par est & animæ & corporis causa. Nam plerumque quæ non possunt circa animam fieri, sunt circa corpus: vt soluere, vel ligare quo possit anima, quod per se non potest ex cognatione sentire. inde est, Vnum exuta pedem vinculis in veste recincta. Bene ergo Helenus cuncta corporis soluit: ne qua parte animo religato ad numen accedat. *Sacrati capitis*. Diis & vaticinationibus dicati. *Multo numine*. Multa veneratione numinis. *Suspensum*. Si *Suspensus* ipse numinis plenus. Si *suspensus* me, sollicitum & attentum. *Deinde canit*. Post peracta solemnia. *Nate dea*. Ordo est, Nate dea patre tibi expediam dictis: prohibent nam cætera Parca Scire Helenum, farique vetat Saturnia Iuno. Omnia, inquit, vates nouit: sed non omnia permittitur dicere, fati prohibentibus: etiam ex his quæ nouit multa vetat dicere Iuno Saturnia.

E *Maioribus*. Cœlestibus, propter syderis cursum: cuius fuit explanatio per Creusam. Ergo maiora sunt quibus præter tripodium auspiciari ius sit neque precatio adhibetor, sicut hoc loco nullum deum precatur Aeneas, vt his versibus: Nam te maioribus ire per altum Auspiciis manifesta fides: Auspiciis quia auspicia maiora aut maioribus dicuntur, quibus augurium autum a liarumque rerum eripitur: vt puta si parra vel picus auspicium, & deinde contrarium aquila dederit auspicium, aquila præualet. Ergo quia notum est esse apud augures auspiciorum gradus plures, & augur loquitur auguriorum perita, ideo maioribus auspiciis dixit. Auspicium autem est volatus animi qui indicat agendum, vel omittendum esse, quod quis coeperit, dictum ab aue inspicienda quasi auspicium. *Per altum*. Per limitem fortunæ superioris. *Sortitur*. Disponit, ordinat. Id est sorte decernit, vel sortitione distribuit. Et bene adlustr quasi Apollinis sacerdos: cuius propriæ sunt sortes, id est responsa diuina. *Voluitque vices*. Definitio facti secundum Tullium, qui ait, *Fatum est connexio rerum per æternitatem, se inuicem tenens, quæ suo ordine & lege sic variatur, ita tamen vt ipsa varietas habeat æternitatem*. Et hic vices vicissitudines, alibi pericula, vt, Vitauisse vices Danaum. *Pauca tibi è multis*. Duo dicit esse dicturum, quemadmodum possit tute nauigare: & quibus signis Italæ regna cognoscat. *Hospita æquora*. Vicina, nihil enim nobis hospitio esse vicinius constar. *Ausonio portu*. Vt in Ausonia, quasi in portu & in litore conuiescat. *Prohibent nam cætera scire*. Hoc distinguendum. Et est lenius, Cætera te scire non sinunt fata. Helenum vero Iuno prohibet dicere etiam quæ audire poterat, & vacat que, vt solet frequenter.

num: cum legerimus in Lucano: *Veniit etas omnis in unam Congeriem: miserumque premunt tot secula pedibus.* Item alibi, *Nec tantum prodere vati. Quantum scire licet.* Et adeo repletus numine nouit omnia sacerdos, vt refrenetur ad cetera dicenda. nam dicendo, Helenum farique vetat Saturnia Iuno, ostendit præmissum ad Æneam pertinere, aliter suum non interponeret nomen. Prohibet autem scire mortem patris ad augendum inopinatum dolorem, tempestatem ab Æolo immisissam: amorem Didonis, in quo & gaudium quidem est: quod improvisum, vile creditur. Et si sciret Æneas se de Africa exiturum, non facile Didonis consentiret amoribus. Nouimus autem hoc Iunonem agere, vt si possit fieri, regnum Italiae Libycas aduerteret oras. Inopinatum vero dolorem etiam Æneas conqueritur, vt, *Nec vates Helenus cum multa horrenda morderet. Hos mihi prædixit luctus.*

36

*Principio Italiam, quam tu iam vere propinquam,
Vicinosque ignare paras inuadere portus,
Longa procul longis via diuidit inuisa terris,
Ante & Trinacria lentandus remus in vnda,
Et salis Ausonij lustrandum nauibus aquor,
Inferni que lacus, Ææque insula Circes:
Quam tuta possis urbem componere terra.
Signa tibi dicam, tu condita mente teneo.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam,
Littoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta caputum sætu enixa iacebit,
Alba solo recubans, albi cum vbera nati:
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.*

Ignare. Pro ignarus, casus pro casu: dicit autem ignarum fati. *Persus, Censoremque suum vel quod Trabeate salutas. Longa procul.* Non situ, quam pene videt: sed necessitate fatali. Significat autem difficilem circuitum. *Vi inuisa.* Æneæ icilicet. *Trinacria.* Quæ Latine Triquetra dicitur, quam multi Trinaciam dicunt. Sub hac differentia, vt quotienscunque Sicilia significatur, Trinacria totum per r dicitur, quotiens Scicula per vnã r, vt Trinacia cernitur Ætna. *Lentandus.* Aut lente tibi nauigandum: nam totam Siciliam circumiit: aut lentandus tibi remus est, id est flectendus: vnde lentum ymen dicimus, flexibile. Et quidam lentandus noue verbum fictum putant, sed in Annalibus legitur, *Confiscatis, oleo lentati, paratique ad arma,* à verbo lentor. *Inferni que lacus.* Lucrinum & Auernum dicitur inter quos est ipelunca, per quam ad inferos descendebatur, vnde eos dixit infernos. *Ææque insula Circes.* Qui nunc Circeius mons à Circe dicitur, aliquando, vt Varro dicit, insula fuit nondum siccatis paludibus, quæ eam diuidebant à continenti. *Ææa* autem dicta ab aspernantium voce, propter celebratas illic corporum mutationes: vnde est, Inaccessos vbi Solis filia lucos. *Ææa* autem tres sunt diphthongi: nam genitiuus est ab Ææa. Quidam Ææa pro Eoia, id est oritalisæ, quæ solis filia traditur, accipiunt. Alij non Circe Ææa, sed insula quæ & Ææa. *Quam tuta possis urbem componere terra.* Ante cuncta lustrabis quam possis urbem tuta terra componere. Tuta autem propter Thraciæ & Cretæ discrimina. *Signa tibi dicam.* Decet ergo: Et notandum quia non eo ordine quo præmiserat, dicit. Ante enim dicit de ciuitate condenda: sic de tuta nauigatione. *Secreti ad fluminis undam.* Id est Tyberini. *Littoris.* Littus dicitur quicquid iuxta aquam est: vnde nunc ripam fluminis littus vocauit. *Sus.* Naturaliter longa est: licet in genitiuo corripitur: vt bos, pes, res, spes. De hac autem siue alij dicunt secundum Virgilium, quod in Italia inuenta sit. Alij quod secum eam more nauigantium Troiani portauerint: & oraculo cognouerint ibi esse condendam ciuitatem, vbi sus illa post fugam fuisset inuenta. Dicitur ergo in Campaniam fugisse: & inuentam in Lauro lauiniò: à qua Aicanus post Albæ nomen imposuit. *Triginta caputum sætu enixa.* Prodigiæ est hoc, quo significatur triginta annis regnaturus Ascanus. *Albi circum vbera nati.* Varro dicit etiam hoc signi fuisse, quod cum etiam alterius coloris porci in sætu huius porcæ fuerint albi tantummodo circa vbera sint reperti. *Is locus urbis erit.* Id est, in ipsa regione: nam & Lauinium & alba longe à littore sunt. *Requies.* Etiorum scilicet, alioquin bello conflictatus est.

37

Nec tu mensarum morsus horresce futuros,

Fata

A *Fata viam inuenient, aderitque vocatus Apollo.
 Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
 Proxima que nostri perfunditur æquoris æstu,
 Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
 Hic & Narycij posuerunt mœnia Locri:
 Et Sallentinas obsedit milite campos
 Lycius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
 Parua Philœteta subnixæ Petilia muro.*

B *Horrisse.* Pro horrueris. *viam.* Id est rationem: & non dicit quam, quia etiam profutura est fames: vt, Hæc erat illa fames: hæc nos suprema monebat, Exitii positura modum. *Aderitque vocatus Apollo.* Nunc vocatus, quia vt supra diximus, expiatorium fecit sacrificium. *Has autem terras.* Quasi ostendens est: nec enim Calabria ab Epiro longo distat spatio. *Nostri æquorum.* Epirotici, quo Calabria litus adluitur. *Malis Graiis.* Aut à persona Æncæ epitheton est, aut discretionem * malorum, id est honorum, à multis sane amphibolia putatur, potest enim aut catholicum esse epitheton Graiis, vel eis habitantibus Graiis qui mali sunt, vt est 111. Georg. Illud sæpe malæ legere noueræ. *Hic & Narycij posuerunt mœnia Locri.* Socij Aiæcis Oilei fuerunt, Epizephyri & Ozolei: sed post tempestatem montis Capharei, Epizephyri tenuerunt Brutios: & hos nunc dicit. Ozolei vero tenuerunt Pentapolum: inde est: Lybicoe habitantes littore Locros. Quæ etiam de Ozoleis legitur, quod delati Tinneiam vterius accesserint, & ciuitatem condiderint, quæ nunc Vzalis dicitur. Narycij autem à loco dicti sunt prouinciæ suæ Ozolei, à putore paludis vicinæ. Alij Naricios Opuntios eisdem & Epicnemydas dicunt, namque prius Narix, Opuns postea dicta, eandem autem & Epicneminina vocatur. Est enim Cnemis promontorium, in quo Opuntij Locri positi sunt, à quibus originem trahunt qui in Italia sunt, & appellantur Epizephyrei, quod Zephyrum promontorium vocatur à Græcis, in quo sunt conditi Locri, qui in Græcia sunt. Hi vero qui iuxta Delphos colunt, Ozolei nuncupantur, siue à fetore draconis quem Apollo interemit, seu quod vxores eorum Veneris ira, viris suis fuerint fœditate tetri odoris inuixæ, qui autem Libyam delati sunt Nasamones appellantur, vt Cornelius Tacitus refert, oriundi à Naryciis, quod ibi inuenies vbi ait, Lybicoe habitantes littore Locros. *Sallentinas obsedit milite campos.* Sallentinum promontorium Italiæ est inter Calabriam & Brutios. Nam vt ait Salustius, *Omnis Italia coacta in angustias funditur inter duo promontoria: Brutium & Sallentinum. Lycius Idomeneus.* A Lycto Cretæ ciuitate, vnde propter supradictam pulsus est causam. Ad Italiam venisse, ac post dicitur in Asiam profectus decessisse. Alij hunc regressum confedisæ apud Apollinem Clarium tradunt. *Ducis Melibœi Philœteta.* A Melibœa ciuitate Thessaliæ, de qua fuit. Melibœi ergo dixit pro Melibœensis. *Subnixæ Petilia muro.* Ciuitas cincta muro modico: vt Crinemque madentem Subnixus raptò potitur. *Petilia dicta vel* *τῆς τῆς τῆς* id est volare: quod captato augurio est condita: vel quod post relictum Ilium, quo ducebatur à Græcis, eam petiuit ciuitatem. Petilia sane numeri est singul. Multi ita intelligunt non Philœteta Petilia sed Philœteta muro, nam ait Cato, à Philœteta condita iam pridem ciuitate murum tantum factum. Alij subnixam ideo accipiunt quia imposita est excelso muro, vt Cælius historicus ait. Philœtetes autem fuit Pæantis filius. Herculis comes: quem Hercules cum ignem sibi in Oeta monte componeret, petiit ne alicui sui corporis reliquias indicaret. De qua re eum iurare compulit: & ei pro munere dedit sagittas hydræ felle tinctas. Postea Troiano bello reipsum est sagittis Herculis opus esse ad Troiæ expugnationem. Inuentus itaque Philœtetes, qui eum negaret primo se scire vbi esset Hercules: tandem confessus est mortuum esse. Inde cum acriter ad indicandum sepulchrum eius cogeretur, & primo negaret, pede locum percussit ne loqueretur: iurauerat cum noller dicere. Postea pergens ad bellum cum exerceretur, sagittæ vnus casu vulneratus est pedem quo percusserat tumulum. Ergo cum putorem insanabilis vulneris Græci ferre non possent, diu quidem eum pro oraculi necessitate substinuerunt: ductum tandem apud Lemnum sublatis reliquerunt sagittis. Hic postea horrore sui vulneris ad patriam redire neglexit: sed sibi paruam Petiliam in Calabria partibus fecit: Alij eum adductum à Græcis ad Troiam ad occidendum sagittis Paridem dicunt, quia etiam Paridis mors inter fatalia dicitur fuisse Troiana.

C

D

E

F

38 *Quin ubi transmissæ steterint, trans aquora classes,
 Et positæ aris iam vota in littore solues:
 Purpureæ velare comas adopertus amictu:*

*Nequa inter sanctos ignes in honore deorum
 Hostilis facies occurrat, & omina turbet.
 Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto:
 Hac casti maneant in religione nepotes.*

Transmissi. Quidam transmissa legunt, ut sit præpositio, trans autem aduerbium, ut transtulit. *In litore.* In Italia scilicet. *Purpureo velare comas.* Subaudis cura: aut memento: aut certe quod est melius, *velare* imperatius sit, non infinitiuus. *In honore.* In sacrificio. *Hostilis facies occurrat.* Quidam Vlyxen dicunt, alij Diomedem. *Et omina turbet.* Sacrificij ordinem rumpat, quod est piaculum. Significat autem ut dictum est Diomedem, qui cum multis casibus adligeretur, Palladium, quod apud ipsum erat, Troianis oraculo iussus est reddere: quod cum vellet implere, Aeneam inuenit sacrificantem: qui, ut supra diximus, sacrificij ordinem non rupit: & Palladium Nautæ accepit. Vnde Nautarum familia Mineræ sacra seruabat. Sane sciendum sacrificantes, diis omnibus capita velare consuetos, ob hoc ne se inter religionem aliquid vagis offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur. Et Herculi in templo suo, quia & ipse capite aperto est, vel quia hæc aræ ante aduentum Aeneæ, à Iunone vel Euandro consecratae sint. Sane quidam dicunt absurde ab Heleno Diomedem suppressum, sed intelligendum est de industria factum, ne terror iniiceretur Aeneæ. *Hac casti.* Pij: ut, Nulli fas casto sceleratum insistere limen. *In religione.* In obseruatione perpetua. *Nepotes.* Appellando nepotes gradus futuræ cognationis ostendit.

39 *Ast, ubi digressum Sicula te admoerit ora
 Ventus, & angusti rarefcent claustra Pelori:
 Laua tibi tellus, & longo laua perantur
 Equora circuitu: dextrum fuge litus & vndas.
 Hæc loca, ut quondam, & vasta conuulsa ruina,
 (TANTVM cui longinqua valet mutare vetustas)
 Dissiluisse ferunt, cum protinus vtraque tellus
 Una foret: venit medio vi pontus, & vndis
 Hesperium Siculo latus absceidit, aruaque & vrbes
 Luitore diductas angusto interluit astu.*

Ast ubi. Pro postquam, Et est temporis aduerbium. *Digressum.* A litore Calabriae. *Angusti rarefcent claustra.* Pel. Quia à continenti, id est à columna vsque ad Faron tribus milibus distat. *Rarefcent* autem ideo, quia venientibus de Ionio propter curuaturam littorum claustra videntur angustia, quæ paulatim propinquantibus aperiri videntur. *Pelori Promontorium* Siciliae est secundum Salustium, dictum à gubernatore Hannibalis illic sepulto, qui fuerat occisus per regis ignorantiam, cum se eius dolo propter angustias freti crederet esse deceptum, veniens de Petilia: quanquam legerimus, etiam ante Pelorum dictum. *Laua tibi tellus.* Venientis personam respexit. Nam de Ionio nauigantes, si fretum petant, dextrum teneant litus necesse est: sin ahas, sinistrum. *Equora circuitu.* Totam enim transiturus est Siciliam. *Hæc loca.* Ut etiam Salustius dicit. Italiae Siciliam coniunctam constat fuisse: sed medium spatium, aut per humilitatem obrutum est: aut per angustiam scissum. Ut autem curuum sit, facit natura mollioris Italiae, in quam asperitas & altitudo Siciliae æstum relidit. *Quondam.* Tria tenet tempora, sicut olim. Præsentis, ut, *Quondam* etiam victis redit in præcordia virtus. præteritum, ut *Quondam* Crete fertur Labyrinthus in altæ. futurum, Nec Romula quondam Villo se tantum tellus iactabit alumno. *Tantum cui lon. v. m. vet.* Parenthesis. Nam ordo est: Hæc loca vi quondam dissiluisse ferunt. *Cui.* Equum pro tempore posuit: ut, *Equo*que sequenti. Alibi pro annis, ut, Vos ô quibus integer ævi Sanguis ait. *Dissiluisse se vnt.* Hinc apparet bene dictum, Vinctos saluere per vtres. Nam dissilui: sic salui facit. Cicero in Miloniana, *Cum hic de rhæda reiecta penula dissilisset.* Est enim positio salio salis salui. Item in compositione dissilio dissilui. *Cum protinus.* Continue: & modo aduerbium loci est, alibi temporis est, ut, Protinus aërias Phæacum ascendimus arces. *Foret.* Ab infinitiuo est: sed modo præteritum significat tempus, quod rarum est: sæpius enim futurum significat. *Venit medio.* In medium: ut, le clamor cælo. *Hesperium Siculo latus absceidit.* Hypallage est. Nam minora à maioribus segregantur: sed contra dixit. *Absceidit.* Propter metrum ei corripit per poeticum morem. *Interluit.* Interlabitur,

A terlabitur, pontus scilicet. *Æstu*. Æstum poetæ maris angustis* artati ideo appellant, quod ibi commotione reciproci cursus mare videatur æstuarè.

40 *Dextrum Scylla latus leuvm implacata Charybdis*

Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & hydra verberat vnda.

At Scyllam cœcis cohibet spelunca latebris
Ora exertantem, & nauæis in saxa trahentem.

B *Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo*

Pube tenui: postrema, immani corpore Pistrix,

Delphinum caudas utero commissa luporum.

Præstat Trinacry metas lustrare Pachyni

Cessantem, longos & circumflectere cursus,

Quam semel informem vastis vidisse sub antro

Scyllam, & cœruleis canibus resonantia saxa.

C *Dextrum Scylla latus leuvm implacata Charybdis.* De Ionio venientibus. Scylla enim in Italia est: Charybdis in Sicilia. Scylla autem ipsa Phorcj & Cretidis nymphæ filia fuit. Hanc amabat Glaucus, quem Circe diligebat, is, quoniã pronior in Scyllam fuerat, irata Circe, fontem in quos illa confueuerat se abluere, corrumpit venenis: in quem illa cum descendisset, pube tenui in varias mutata est formas. Horrens itaque suam deformitatem se præcipitauit in maria. Alij à Glaucò cum sperneretur à Scylla rogatam Circen & iam ita vt legatur mutatam dicunt. Alij à Neptuno amatam cum illa Glaucum amaret rivalitatis dolore in hoc monstrum mutatam. Homerus hanc dicit immortale monstrum fuisse. Salustius saxum esse dicit, simile formæ celebratæ procul visentibus. Canes vero & lupi ob hoc ex ea nati esse finguntur: quia ipsa loca plena sunt monstris marinis & saxorum asperitas illic imitatur latratus. Sane alia Scylla fuit de qua in Bucolicis pleniùs dictum est. Legimus etiam, Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.

D Si ergo plangunt dicimus, & latrant non incongrue posuit. *Charybdis* autem in Sicilia parte posita, temina fuit voracissima, ex Neptuno & Terra genita, quæ quia boues Hercules rapuit, fulminata à Ioue est, & in mare præcipitata. Vnde naturam pristinam seruat. Nam sorbet vniuersa quæ apprehendit: & secundum Salustium ea circa Tauromenitanum egerit litus. De hac Cicero in Philippicis, ait *Charybdis quæ si fuit animal fuit vnum in Philippicis. Obsidet.* Ad Transiuntium insidiis. *Barathri.* Barathrum est immensæ altitudinis nomen. Vnde sequitur, Sorbet in abruptum: quod Græce *βάραθρον* dicitur. *Ter gurgite vasto.* Aut ter pro sepe posuit, finitum pro infinitiuito, aut ter vno die. *Alternos.* Singulos, non omnes simul, vt in Æneid. Vix hostem alterni si congregiamur habemus; aut alternos vicissim, quia accipit vt vomat, rursus vomit, vt accipiat. *Cohibet spelunca.* Hypallage in sensu: nam ipsa se tenet intra speluncam secundum fabulam. *Trahentem.* Salustius, *Quod forte inlata naufragia sorbens gurgitibus occurrat milia sexaginta Tauromenitana ad littora trahit.* Ergo & sorbet & trahit & detrahit Salustio. *Prima.* Nominatiuus est pluralis à neutro, & est Græca figura, vt *πρώτη αἰδέεσθαι*. *Pube tenui.* Tenui prepositio ablatiua quidem est, sed figurate etiam genitiuo coheret, vt, Et crurum tenui à mento palearia pendent. Sane gaudet postpositione. *Pistrix.* Si nauem intelligas, pistrix huius pistris facit: si de belua, hæc pistrix, huius pistricis facit. *Commisssa luporum.* Coniuncta & coagmentata: ipsa scilicet, vt, Portamque ducis imperio commissa recludunt. Et figurate locutus est: vt, Oculos sustulsa. Est autem hæc elocutio postremum, vnde est *καὶ ἄρα* commissa erat luporum vtero caudas delphinum, id est commissas habebat. Et quidam volunt commissa dici, quæ diu exesa iunguntur.

F *Præstat.* Melius est. *Cessantem.* Morantem: quod sequentia indicant, Longos & circumflectere cursus. Terentius, *Si abis respiciam, aut ubi si cesses.* Sed alibi, *Quid illic natus cessat cum Syra.* *Informem.* Hic, Quæ confusæ sit formæ: Alibi deformem: Nec sum adeo informis. Alibi Monstrum vt Monstrum informe ingens, quod humanam excedat formam. *Cæruleis canibus.* Variavit nunc canes dicendo, cum supra dixerit lupos.

41 *Præterea, si qua est Heleno prudentia vari,*
Si qua fides, animum se veris implet Apollo:

Num illud tibi, nate dea, praeque omnibus unum
 Pradicam, & repetens iterumque iterumque monebo.
 Iunonis magna primum prece numen adora.
 Iunoni cane vota libens, dominamque potentem
 Supplicibus supera donis: sic denique victor
 Trinacria fines Italos mittere relicta.

Præterea. Hinc ostenditur cuncta scire Helenum, & iam insensam Iunonem: sed prohiberi dicere, ut diximus supra. *Helena prudentia vati.* In homine prudentia est: in vatibus fides. Si veris implet Apollo. Id est, si veris implet oraculis: ut Lucanus, *Atque hominem toto sibi dicere iussit Pe-lore.* *Iunoni magna.* Id est supernæ: nam legimus, Iunoni infernæ dictus sacer. *Prece numen adora, Iunoni cane vota libens.* Cane autem de historia est, nam & bello Punico matris & patris cantauerunt Iunoni, & bene tria posuit, quæ ad religionem pertinent, prece, votis, donis. *Dominam.* Hic abusive dominam Iunonem appellavit, cum proprium hoc nomen matris deum sit. *Victor.* Propositi tui effector: ut, Illi victor ego, & Tyrio conspectus in auro.

43 Huc ubi delatus, Cumam accesseris urbem,
 Diuinis que lacus, & Auerna sonantia syluis:
 Insanam vatem aspicias, quæ rupe sub ima
 Fata canit, foliisque notas, & nomina mandat.
 Quæcumque in foliis descripsit carmina virgo,
 Dixerit in numerum, atque antro seclusa relinquit:
 Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
 Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
 Impulit, & teneras turbauit ianua frondes:
 Nunquam deinde cano volitantia prendere sacro,
 Nec reuocare situs, aut iungere carmina curat.
 Inconsulti aberunt, sedemque odere Sibylla.

Cumam urbem. Eubœa insula est: de cuius ciuitate Calcide incolæ profecti sunt ad nouas sedes quærendas: & haud longè à Baiis (qui locus à socio Viyffis Baio illic sepulto nomen accepit) inuenerunt vacuum littus, ubi viâ muliere grauida ciuitatem condiderunt: quæ res fecundam ostendebat fore rempub. & eam Cumas vocauerunt: siue ab ἰκμῶν, id est prægnante: siue ἀπὸ τῶν κωμῶν, id est ab vndis. Nam κωμῶν dicuntur: autem Latini in u vertunt: ut byrria, burria. *Cumam* autem urbem sicut Buthroti arcem, fontem Timauî. *Diuinis que lacus.* Consecratos. *Auerna* & *Lucrinum.* *Auerna* autem, in plurali numero. *Auerna* facit: ut tartarus, tartara. vnde & *Auerna sonantia syluis.* Sane hic lacus ante sylvarum densitate sic ambiebat, ut exhalans inde per angustias, aquæ sulphuræ odor grauissimus superuolantes aues necaret. Vnde & *Auerna* dictus est, quasi ἀερῶν: quam rem Augustus Cæsar intelligens, deiecit syluis: ex pestilentibus amœna reddidit loca. *Insanam vatem.* Alij *magnam* dicunt: quia duo genera vaticandi sunt, aut simplex, ut Heleni, aut per furorem, ut Sibyllæ: Quia vates à vi mentis appellatus, Varro auctor est: sed melius deo plenam, & vaticinatricem intelligimus: A Græcorum tractum etymologia, qui μάγιστρον τῆς ὑγίας, appellauerunt: nam supra sensus humanos intelligentia, furor & inania dicitur, teste Cicerone de Diuinatione: *Huc præstantissima rei nomen, nostri à diuinis Græci, ut Plato interpretatur, à furore dixerunt, propterea furoris diuinationem Sibyllinis maxime versibus contineri arbitrantur;* Vnde adhuc qui inspirari solent, fatuari dicuntur. *Virgilius:* Magnam cui mentem animumque Delius inspirat vates. *Sub ima.* In ima: ut, Nanque sub ingenti iustrat dum singula templo: &, Exeret sub sole labor. *Fata canit: foliisque notas & nomina mandat.* Tribus modis aut futura prædicta: aut voce, aut scriptura, aut signis, id est quibusdam notis, ut in obeliscis Romæ videmus: vel, ut alij dicunt, notis litterarum: ut per vnam litteram significet aliquid. In foliis autem palmarum Sibyllam scribere solere testatur Varro. *Folii.* *Palmæ.* *Notas.* Literas. *Nomina.* Verba. *Carmina.* vi. 99. Quæuis responsa versibus scribebantur, virgo vero Pheonoe dicta est: nam Sibylla appellatiuum est nomen: adeo ut Varro quot Sibyllæ fuerint, scripserit, Sibylla autem dicitur omnis puella, cuius pectus numen recipit: nam Æoli omnes dicunt deos: sed hæc autem est sententia: ergo οὐβύλλας, quasi οὐβέραι, dixerunt. Inde est, Magnam cui mentem

A mentem animumque Delius inspirat vates. Sane sciendum omnia responsa Sibyllæ plus minusve centum contineri sermonibus. vnde Virgilius ait, Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum: Vnde ruunt totidem voces responsa Sibyllæ. *Digerit*. Ordinat, disponit. *In numerum*. In ordinem vt continuatio carminum fiat, vnde est, Numeros memini si verba tenerē. *Seclusa*. Pro inclusa: præpositio pro præpositione. *Cardine verso*. Aperta ianua, per Periphrasim. *Turbauit ianua frondes*. Non ianua: sed ventus qui per ianuam ingreditur. *Sicuti*. Positiones & ordines, alibi situ, vetustate: vt En ego victa situ, alibi squalore, Per loca fenta situ. *Inconsulti*. Inscii rerum, ignari, sine consilio. Sine responso, quibus consultum non esset, vt inconsultos incautos dicimus, qui sine consilio aliquid adgrediuntur.

B 43 *Hic tibi, nequa mora fuerint dispendia tanti:
Quamuis increpuit socii, & vi cursus in altum
Vela vocent, possisque sinus implere secundos:
Quin adeas vatem, precibusque oracula poscar:
Ipsa canat, vocemque volens atque ora resoluat.
Illa tibi Italia populos, venturæque bella,
Et quo quemque modo fugiasque feraeque laborem
Expediet, cursusque dabit venerata secundos.
Hæc sunt, quæ nostræ liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis ser ad athera Troiam.*

C *Nequa mora*. Nequa pro non, aut nulla, id est nullum damnum te ex mora fecisse credideris. *Vela vocent*. Valde noue. *Oracula*. Fata, responsa. *Ipsa canat*. Ne te mittat ad ea quæ in foliis notat. *Volens*. Quæ velle habet. Nam volitura aut propter asperitatem sermonis noluit dicere. Aut volens, quia cogi non potest si nolit, vt in sacrificiis: *Vti volens propitiisque*. *Illa tibi Italie populos*. Bene hæc ad Sibyllam distulit, quia ipse de cursu tantum interrogatus est, & quia bella terribile nomen intulerat, statim euadendi spem adiecit. Et quo quemque modo fugiasque feraeque laborem. *Venerata*. Quam tu veneratus sis, vel venerata pro te deos, id est, rogatis pro te diis. *Hæc sunt, quæ nostræ liceat te voce moneri*. Bene cum præscriptione, ne falsidicus vel minus peritus postea putaretur.

D 44 *Que postquam vates sic ore effatus amico est,
Dona debinc auro graua, se & toque elephanto
Imperat ad naues ferri, stipasque carinis
Ingens argentum, Dodoneosque leberas,
Loricam confertam hamis auroque trilicem,
Et conum insignis galeæ, cristasque comanteis,
Arma Neoptolemi, sunt & sua dona parenti.
Addit equos, additque duces:
Remigium supplet: socios simul instruit armis.*

E *Amico est*. Poeta diuinus peritiam suã inuenta occasione semper ostendit, effatus ergo verbo augurali vsus est, quia scit loca sacra, id est auguribus in augurata, effata dici: Ergo religioso verbo voluit vti, qui potuit dicere: Quæ postquam vates sic ore est fatus amico. Effatus dicta ex prolocutione quod vbi que loquimur famur. *Graua*. Vtrum aurea, an quibus non totis aureis addito auro pondus accesserit? & *Graua*, a finalitatis ratione producit: sed satis asperre. Nam in nullam definit consonantem; vt, Omnia vincit amor, & nos cedamus amori. Et, At Thymbre caput Euandrius abstulit ensis. *Elephanto*. Pro ebore posuit, Græce dixit. *Stipas*. Densat. Vnde stipatores dicuntur, qui in nauibus componunt, à stipa. *Dodoneos*. id est, Epiroticos. A ciuitate Epiri Dodona laudauit: a regione, vt vasa Corinthia; quidam dicunt *æra*, vbi as optime fuissem, sicut & apud Corinthum, vel Dodoneos quales sunt in templo Dodonei Iouis; hæc autem regio in finibus Aetolorum est, vbi Ioui & veneri templum à veteribus fuerat consecratum. Circa hoc templum quercus immanis fuisse dicitur, ex cuius radicibus fons manabat, qui suo murmure in sinu deorum diuersis oracula reddebat: quæ murmura, anus Pelias

nomine interpretata hominibus diserebat. Sed cum hic ordo oraculorum per multa tempora stetit, Ab arce latrone Hillirio, excidi quercus præcepta est. Vnde factum est vt postea fatidica murmura cessauerint. Narratur & aliter fabula. Iuppiter quondam Hebræ filix tribuit duas columbas humanam vocem edentes, quarum altera prouolauit in Dodonæ glandiferam syluam Epiri, ibique, confedit in arbore altissima, præcepitque ei qui tum eam iucebat vt ab sacrata quereu ferrum sacrilegum submoueret: ibi oraculum Iouis constitutum est, in quo sunt vasa ænea, quæ vno tactu vniuersa solebant sonare. Altera autem columba peruenit in Libyam, & ibi confedit super caput arietis, præcepitque vt Iouis Ammonis oraculum constitueretur. *Leberas*. Ollas æreas. Græce dixit: Zemas enim vulgare est, non latinum *Hamis auroque*. Hamis aureis, per Endyadim. Hamis autem catenis vel circulis significat. *Trilicem*. Trino nexu intextam. *Et conum insigni: galea, cristæque comant: is*. Proprie, sicut dictum est, Græcorum erant, vt, Deinde comantem Androgei galeam, & est participium comantes notum, non enim est verbum como. *Duces*. Itineris scilicet equorum, vel quos vulgo agalones vocamus, vt, Effunditque ducem: alij duces itinerum accipiunt. *Conum*, autem, a parte totum: nam conus est curuatura, quæ in galea prominet: super quam cristæ sunt. Coni tamen appellationem sciendum à Græco tractam. *Sua dona parenti* Id est Anchisæ: *sua* autem, congrua meritis, apta ætati. *Remigium supplet*. Bene verbo militiæ vsus est, vt supplementum diceret: nam multos in Creta perdidit.

- 45 *Interea classem velis aptare iubebat.*
- Anchises fieret vento mora ne qua ferenti.*
- Quem Phœbi interpretis multo compellat honore:*
- Coniugio Anchisæ Veneris dignate superbo,*
- Cura deum bis Pergameis exopte ruinis,*
- Ecce tibi Ausonia tellus. hanc arripe velis,*
- Et tamen hanc Pelago præterlabare necesse est:*
- Ausonio pars illa procul quam pandit Apollo.*
- Vade, ait, ô felix nati pietate, quid ultra*
- Prouehor: et fando surgenteis demoror austris?*

Velis aptare iubebat. Subaudiis socios, à superioribus, & bene seruat vt ubique Anchisen inducat in navigationem, vt, Et pater Anchises dare fatis vela iubebat. *Ferenti*. Pro secundo flanti, vel cum flare cœpisset. *Anchisæ*. Bene cum Veneris libidinem non obiecit, dicendo coniugium maiorem honorem Anchisæ tribuit. Anchisæ autem vocatiuus hic non est latinus, nam brevis esset a vt Catilina. Græcus est ergo, de quo valde apud eos queritur quemadmodum exeat ab his nominibus quæ in es mittunt nominatiuum. Nam Tydides Tydide facit: vt Danaum fortissime gentis Tydide. Atrides cum sit simile, Atrida facit: vt Horatius, *Nequæ humasse velit Aiacei Atrida vetus Cur?* Tale est ergo Anchisæ. Sane apud Latinos horum nominum causa manifesta est: nam nominatiuus ipse in a mutatur, & recipit Latinam declinationem: vt, Atrides Atrida, Scythes Scytha. *Dignate*. Digne habite, digne iudicate. Nam modo non agentis habet, sed patientis imaginem: vnde est in primo, Haud equidem tali me dignor honore. *Cura deum*. id est, Amor. vt alibi, Veneris iustissima cura. *Bis Pergameis exopte ruinis*. Probauit curam deorum. Et sciendum rhetorica esse argumenta, quæ à contrariis laudant. Quod enim Anchises infelicitatis putauit, vt, Satis vna super que Vidimus excidia: hoc iste argumento conuertit in laudem. *Bis* autem, propter Herculem & Græcos, qui expugnauerunt Troianos. *Ecce tibi*. Aut vacat tibi: vt in Tullio, *Qui mihi accubantes in conuiuio*. Aut certe alius dictum est tibi: ac si diceret, qui Italiæ hanc tantum visurus est partem, non etiam eam quam *Æneæ* fata promittunt, aut certe tibi id est quod ad te attinet, nam ita veteres pontabant, vt Terentius in Adelphis, *En tibi autem: quid est lupus in fabula:* & cur vt *Æneæ* non dicit, aut sufficere putat quæ illi vaticinatus est vt retineat illa, aut ambobus dicit ad vnum loquendo. *Præterlabare necesse est*. Præternaviges, & bene positum, necesse est, ne fatigato, longæ navigationis de iunctio dura videretur. *Ausonia* Italiæ à Rege Ausonio. *Arripe*. Inuade. Illic enim est sacrificaturus. Et tamen *præterlabare*, est non enim præterire, quanquam vicina sit. *Quam pandit Apollo*. Lauroluiniæ agrum significat: ad quem venturus est. *Vade, ait*. Bis hæc est in Virgilio iteratio, vt in hoc loco. Nam eum supra compellat dixerit, intulit modo *ait*. Item in quinto cum præmiserit Fidam sic fatum ad aurem: subiicit rursus: *Et sese ostendat in armis*. *Dic ait*. *Ô felix nati pietate*. Latenter ostendit mortem futuram. Non enim ait felicem vitæ longinquitate, vel aduentu

A uentu ad Italiam sed tantum nati pietate: quasi qui poterit exequiarum munus implere. *Pro-
uhor.* Sermone progredior: ut ostendunt sequentia. *Demoror austruos.* Id est vos demoror quo-
minus ventis utamini.

46 *Nec minus Andromache digressu mœsta supremo,
Feri picturatas auri subtegmine vestes,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem: nec cedit honori:
Textilibusque onerat donis: ac talia fatur:
Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum.
Sint puer, & longum Andromaches, testentur amorem.
Coniugis Hæctoræ: cape dona extrema tuorum,
O mibi sola mei super Altyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubesceret auro.*

Supremo. Ultimo: postquam eorum desperabat aspectum *Picturatas.* Participium sine verbi
origine, vel à feminino genere deriuatum, pro pictas, id est pictura decoratas. *Auri subtegmine.*
Id est filo quod intra stamen currit: quod Persius tramam dixit, *Mibi trama figura Est reliqua:*
C ast illi tremat omento pupa venter. Nam male quidam subtegmen stamen accipiunt, quum stamen
de auro esse non possit. *Et Phrygiam Ascanio chlamydem.* Aut acu pictam. Huius enim artis peri-
tos Phrygiones dicimus secundum Plautum. In Phrygia enim inuenta est hæc ars. Aut ob hoc
addidit Phrygiam, quasi per quam patriæ memoria retineretur. *Nec cedit honori.* Id est tanta dat
munera, quanta merebatur Ascanius: hoc enim honoris est non cedere, parem esse meritis acci-
pientis. *Scaurus honore legit: & intelligit, honore non cedit Heleno,* qui patri eius vel auro do-
nauerit multa. *Textilibus.* Sibi congruis. *Quid enim magis conueniebat donare mulierem? Ac-
cipi & hæc.* Aut intelligimus ante à se aliqua fuisse donata: aut certe secundum ius locutus est,
Omnia enim quæ vel auius vel pater acceperat, ad Ascanium hereditatis iure deueniunt, An
& hæc, Præter illa quæ Helenus tibi dedit? *Monumenta.* Memoria. Monumenta autem à mētis
D admonitione sunt dicta. *Longum amorem.* Et de præterito & de futuro, ut agnoscas quantum te
vel amauerim, vel amatura sim. Potest & pro diu accipi. *Coniugis Hæctoræ.* Dictum est hoc hæ-
bita ratione personæ, cum qua loquebatur: ac si diceret uxoris auunculi tui, *extrema tuorum.* Ut
quæ Ilio extulit, vel sicut supra Digressu mœsta supremo. *O mibi sola mei super Altyanactis ima-
go.* Super, id est valde, vehemente, expresse: hoc est valde mihi es imago Altyanactis, quo ser-
mone etiam Homerus in simili vitur significatione, vel deest ut sitque superest, id est, restet
ut in octauo: Neque enim fuga iam super vlla pericli est. Fabula autem de Altyanactis ista est:
Superato Ilio cum Græci ad patriam redituri contrariis flatibus prohiberentur, Calchas cecinit
deiciendum ex muris Altyanactis Hæctoris & Andromachæ filium, eo quod si adoleuisset for-
tior patre futurus, vindicaretur esset patris interitum. Hunc Vlyxes occultatum à matre, cum
E inuenisset præcipitavit è muro, & ita Græci Troia profecti sunt. *Pubesceret auro.* Ut etiam in se-
cundo diximus, pro æconomia est; ut verisimile sit, Ascanium in octauo potuisse iam bella
tractare.

47 *Hos ego digrediens lachrymis affabar obortis,
Viuite felices, quibus est fortuna peracta
Iam suos nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum,
Arua neque Ausonia semper cedentia retro
Querenda: effigiem Xanthis, Troiamque videtis,
Quam vestra fecere manus: melioribus opto
Auspiciis, & qua fuerit minus obuia Graiis,
Si quando Tibrin, vicinaque Tybridis arua
Intraro, gentique mee data mania cernam:
Cognatasque vrbes olim, populosque propinquos*

*Epiro Hesperia quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus, vnam faciemus viranque
Troiam animis: maneat, nostros ea cura nepotes.*

Digrediens. Pro cum digrederer, participium pro verbo modi coniunctiui. *Vivite felices.* Vivite modo, bene optantis est: vt in Bucolicis male dicentis: Vivite sylvar, id est perite. Simile est & valere: vt Terentius, *Valeant qui inter nos dissidium volunt.* Sunt autem hæc per contrarium inuenta maledicta, vt sit quasi amara veneratio. Illud queritur vtrum vive an viuas, id est vtrum per imperatium, an per optatum dicere debeamus, & constat dici melius per optatum. Optari enim possunt, non imperari, vel bona, vel aduersa. quod autem inuenimus per imperatum usurpatum est. *Fortuna peracta iam sua.* Id est dura, propria Troianorum: vt Hac Troiana tenus fuerit fortuna secuta. *Peracta.* Prostrata. *Arandum.* Findendum, vt Longe fulcant vada falsa carinæ, sulcus enim proprie aratri est. *Semper cedentia retro.* vt, iam tandem Italiae fugientis prendimus oras. *Quam vestra fecere manus.* Quod est dulcius. *Et que sue: it minus obuia Graiis.* Id est que nullum patitur excidium. Alij fuerint legunt: & volunt esse maledictum in Græcos, vt ad auspicia referas: quod non procedit. Nec enim de hoc agebatur. *Obuia autem obnoxia, inimica, contraria.* *Si quando Tybrin* Fluum: pro quo regem ipsum posuit Tybrin, qui in hunc cecidit fluuium, & ei nomen dedit. Nam antea Albulam dicebatur. vt ostendit in septimo Virgilius. Alij volunt non Tybrin cecidisse: sed Tyberinum regem Albanorum: a quo Tyberis dictus est. Vt autem Tybris dicatur, hæc ratio est, *Quodam tempore Syracusani victores Atheniensium, ceperunt Syraculis ingentem hostium multitudinem & eam caelis montibus fecerunt addere munimenta ciuitati.* Tunc auctis muris etiam fossa intrinsecus facta est: que flumine admissio repleta munitiorem redderet ciuitatem. Hanc igitur fossam per hostium poenam, & iniuriam factam, Ybrin vocauerunt *de r. d. d. p. e.* Postea protecti Siculi ad Italiam, eam tenuerunt partem, vbi nunc Roma est, vsque Rutulos & Ardeam. Vnde est, *Fines super yque Sicanos.* & Albulam fluuium ad imaginem fossæ Syracusanæ Tybrin vocauerunt, quasi *Yber:* vt effigiem Xanthis Troiamque videtis. Circa Syraculas autem esse Ybrin fossam nominæ Theocritus meminit. *Genique mee.* Bene genti lux dicit non sibi: Scit enim Alcanio regna deberi victa fatisque incensa. *Data mania cernam Cognatasque vrbes olim.* Quandoque, & per omnia cernam subaudis. Sensus autem talis est, Si potero ad Italiam peruenire, & regna constituere, & diuidere vrbes, & populos tibi cognatos. Nam & Aeneas & Helenus a Dardano originem ducunt: Ergo hoc dicit, Quoniam & ab vno originem ducimus: & iisdem casibus subiucimus. *Troiam viranque.* Id est quam & tu fecisti, & ego facturus sum, iungamus, & faciamus vnam: sed animi, hoc est foedere & affectione: quoniam re vera eas natura non sinit iungi. Quamuis quidam dubitant vtrum genere, an loci proximitate propinquos dixerit. Sane quoniam occurrebat humanæ breuitas vitæ, bene subiunxit, *Maneat nostros ea cura nepotes.* Distinguendum autem populosque propinquos Epiro: & sequentibus ostendit quomodo. *Hesperia.* Id est quibus populis auctor est Dardanus. Hesperia autem *in m. e. d. v.* (nam Græce dixit) & est de loco aduerbium Dardanus Hesperiam tenuit. Figura enim nonnunquam pulchra est, si elocutio imperfecta sit: vt Cicero in Verrinis, *Qui Verrem Romulia non addidit, tribu: Cognatas vero vrbes.* Quidam in honorem Augusti dictum accipiunt. Is enim cum in Epiro Nicopolim conderet, cavit in foedere ciuitatis ipsius vt cognati obseruarentur Romanis.

48 *Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta:
Vnde iter Italiam, cursumque breuissimus undis.
Sol uuit interea & montes umbrantur opaci.
Sternimus optata gremio telluris ad undam
Sortiti remos, passimque in litore sicco
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus,
Nec dum orbem medium nox horis acta subibat,
Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnis
Explorat ventos: atque auribus æera captat.
Sydera cuncta notat tacito labentia cælo:
Arcturum, pluuiaque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspecti Orionis.*

Prouehi-

A *Præchimus pelago.* Id est Butrotio derelicto. *Vicina Ceraunia iuxta.* Ceraunia montes Epyri à crebris fulminibus propter altitudinem nominati. Vnde Horatius expressius dixit Acroceraunia propter altitudinem & fulminum iactus. *Cursusque brevisimus.* Adeo ut medio noctis spatium transiret. *Optate telluri.* Quæ à nauigantibus semper optatur. *Sortiti remis.* Quia remigium suppletum erat. Et sortiti, per sortem diuisi ad officia remigandi, qui esset proreta, quis pedem teneret. *Passim,* Prout quis voluit. *Littore factò.* Ad discretionem illius quod aqua alluitur. *Horis acta.* Per horas decurrens. *Subibat.* Bene subibat, post sextam enim horam descendit. *Auribus aëra captas.* Naturale enim est, ut à quaparte fiaturus est ventus, ad eam auris admota frigidior fiat. *Sydera cuncta notat.* Ideo cuncta, quia in prognosticis legitur non sufficere vnum signum ad explorandam futuram serenitatem. *Notat autem ut Tullus, Notat & designat oculis,* id est diligentèr intuetur. *Tacito celo.* Aut sereno. Aut nocturno, per quod tacetur: aut ipse tacitus: aut certe ad homines retulit. Nam licet æternus sit æui sonus, tamen à nobis non auditur. Ergo quantum ad nos, tacitum dixit. *Labentia.* Cursu scilicet mundi neque enim ventis feruntur, sicut de planetis dicitur: Ergo labentia tanquam labentia, numquam enim loco mouentur. *Arcturum.* Stella est post vltimam in Boote signo. *Armatumque auro circumspicit Oriona.* Bene armatum auro quia & balteus eius gladius clarissimus fingitur stellis. Sic Lucanus, *Ensseri nimum fulget lauis Orionis.* Et sciendum non hoc eum intueri ut cernat signa quæ omnibus patent: sed explorare stellarum vigore, quo futura indicatur serenitas: ut in Georgicis. Nam neque tunc stellis acies obtusa videtur. Ipsum autem Orionem etiam tempestates significare si fuerit obscurus alibi ostendit: Cum subito adsurgens fluctu nimbofus Orion. Si autem quarebat quasi non orta, nequaquam procedit: cum etiam Septentriones dixerit, qui semper videntur. *Pluuiasque hyadis.* Id est pluuiosas. Salustius, *Confedis in valle virgulta nemorosaque,* virgulta pro virgultoria. Quidam autem arcturum vel pluuias hyadas accipiunt, qui non vtraque vno tempore oriuntur, quod si ita est, erit que pro ve. *Triones.* Id est Septentriones. duos id est Cynosuram & Hellicen. Varro autem ait boues triones dici, & hæc signa etiam plaustra dicuntur quæ bobus necessario trahi solent, ut Græci *ἀπὸ τῶν βοῶν.* *Circumspicit Oriona.* Aut querit cernere, aut diu contemplatur.

49 *Postquam cuncta videt celo constare sereno,
Dat clarum è puppi signum: nos castra mouemus,
Tentamusque viam, & velorum pandimus alas.
Iamque rubescebat stellis auro a fugatis:
Cum procul obscuros colles, humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates,
Italiam lato socij clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, impleuitque mero: diuosque vocauit
Stans celsa in puppi,
Dij maris & terra tempestatumque potemes,
Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.*

D *Celo constare sereno.* Id est omnia videt habere cælum quæ significant serenitatem. Constare autem suppetere: ut Iuuenalis: *Qui ferat uxorem, cui constant omnia: Clarum signum.* Facillam eleuauit: ut, Flammam cum regia puppis Extulerat. *Castra mouemus.* Castra sunt ubi miles steterit. Modo tamen classem significat, quia & castra nautica dicuntur. Dicta autem castra quasi castra: vel quod illic castraretur libido. Nam nunquam his interea mulier. *Tentamusque viam.* Id est naues producimus. *Pandimus alas.* Contos intendimus. *Humilemque videmus Italiam.* Aut naturam provincie ostendit: quod verum est in illo transitu: ut Salustius, *Italia piena ac millis.* Aut rem physicam exprimit: quia omne quod continetur, altius est ab eo quod continet. Aut quia procul videntibus terra humilis semper videtur: ut Lucanus, *Et dubio cernit vane scere montes.* *Conclamat.* Valde aut sæpius clamat. *Italiam.* Tautologia vltus est ad exprimendum affectum nauigantium. *Salutant.* Quidam pro adorant tradunt, ut deos salutare. *Corona induit.* Aut vique ad summum impleuit: aut re vera coronauit. *Mero.* Hic vicino, alias marum quod nihil admixtum habet. *Dij maris,* per quod nauigo. *Terra.* Ad quam iturus sum. *Tempestatum.* Ventorum, aurarum, temporum, serenitatis: ut, Vnde hæc tam clara repente Tempestas? Nam multa significat. *Vento* Septimus casus. *Spirate.* Et ad ventum pertinet, & ad fauorem: ut, Adspirat primo fortuna labori.

E

50 *Crebrescunt optata aura, portusque patescit
Iam propior, templumque apparet in arce Mineræ.
Vela legunt socii, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curuatus in arcum:
Obiecta salsa spumant aspergine cautes:
Ipsæ latet, gemino demittunt brachia muro
Turriti scopuli: refugitque ab littore templum.*

Crebrescunt optata aura. Sonant. Magnum hic Anchisæ ostenditur meritum. *Patescit.* Propinquans, ut, Et angusti rarefcunt claustra Peloræ. *Apparet in arce Mineræ.* Hic dubium B est vtrum Mineræ templum, an in arce Mineræ debeamus accipere. Sane Calabria ante Mæ-
sapia vocata est, hoc autem templum Idomenæus condidisse dicitur, quod etiam Castrum vocatur. *Eoo.* Euroo, Ab eo quod est Eurous fluctus ablatiuum Euroo per derivationem debemus accipere. *Curuatus in arcum.* In arcus similitudinem: vt, Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum, id est in antri similitudinem. Sic de Ponto Salustius, *Vnde hic tulit colorem, nam speciem efficit Scythici arces. Iose Læet.* Re vera procul intuentibus. Vnde est, Portusque patescit. Nam secundum Donatum, *Luce patet,* non stat versus. *Turriti scopuli.* In modum, in similitudinem turrium, vt Hinc atque hinc vultæ rupes geminique minantur In cœlum scopuli. *Refugitque ab littore templum.* Aedificia vicina litoribus longe intuenti videntur in mari, quæ accedentibus quasi recedere & retro se agere putantur: vel quia situm est in colle, qui sensim crescit à litore. Ideo dixit *refugit.* Tale est, Terræque vrbesque recedunt.

51 *Quattuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore niuali.
Et pater Anchises, Bellum ô terra hospita portas:
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.
Sed tamen iudem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & frena iugo concordia ferre:
Spes est pacis, ait, tum numina sancta precamur
Palladis armifera, quæ prima accepit onantes:
Et capita ante aras Phrygio velamus amictu:
Præceptisque Heleni dederat, quæ maxima, rite
Iunoni Argivæ iussos adolemum honores.*

Primum. Aut quale nunquam antea viderat: aut antequam aliud videret, aut certe quia sequitur porcæ albæ omen. Alii vero tondentes primum campum volunt, id est primam partem campi. Sane figurate Equos omen, diuersa enim significatione id omen dixit. Sed multi de libris augurum tractum tradunt: Iugetis enim dicitur augurium quod ex iunctis iumentis fiat. Observatur enim ne prodituro magistratui disjunctis bobus plaustrum obui in veniat: quod Virgilius oblique ad equos transtulit, quos cum soluros vidisset Anchises, quem auguriorum peritum fuisse non dubium est, ait, bellum ô terra hospita portas. Bello armantur. Dicendo armenta, oblique intelligit boues quos vitauerat dicere, & ne plaustrum nominaret ait currus, cum autem dicit Iugo, vetam significationem Iugetis facit. Sed quia in libris Etruscis iuvenitur etiam equos bonæ auspiciæ dare, Subiunxit, *Spes est pacis, ait.* *Candore niuali.* Pro candoris niualis, ablatiuum progenitiuo: & hoc ad victoriæ omen pertinet. Simul notandum Anchisen omnem habere diuinandi peritiã. Hinc est illud, Diuiniq; ossa parentis. *Terra hospita.* Viurpative *hospita* dixit: quæ enim in *es* exeunt, communia esse possunt. Nam foemininum in *a* non mittunt. Lucanus, *Hospes in externis audiuit curia telia.* Nec mirum abusum esse Virgilium: quum & Plautus paupera dixerit: ab eo quod est hic & hæc pauper, vt, Pauperque senatus. Item Pauperque domus, nec nota potentum Munera. *Bello armantur equi.* Hic bello F datius est, & ratiocinatio diuinationis est. *Armenta.* Armenta dicta sunt quasi apta armis. Nam & equi intersunt præliis: boues armantur ex coriis. *Sed tamen.* Anacoluthon: Nam *Quamquam* non præmissit. *Oim.* Infiniti temporis. *Curru.* Pro curru datius vetus. *Spes est pacis, ait.* Ostendit latentem vincere posse Troianos, dicendo supra, *Curru succedere sueti.* Et *Iugo sueti.* & cum præmississet de bello, post ait de pace, vt id magis remaneret in mentibus. *Palladis armifera.* Bene post belli omen, armorum deam precatur: quanquam hoc quoque templum visum ad omen pertineat. *Phrygio velamus amictu.* Sicut dictum est pro-

A est propter visum vel Diomedem vel Vlyxen, quando ei Palladium redditum est. *Dederat que maxima.* Vel propter caput velandum, vel ad illud pertinet quod ait, Præque omnibus vnum Prædicam, hoc est vt supplicet Iunoni. *Ris.* Recte, secundum ritum: vnde sequitur, Perfectis ordine votis. *Iunoni Argiue.* Id est magna: vt, Iunonis magna aut inimicæ Troianis.

52 **B** *Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum:
Graugenumque domos, suspectaque linquimus arua.
Hinc sinus Herculei (si vera est fama) Tarenti
Cernitur, attollit se diua Lacina contra,
Caulonisque arces, & nauisragum Scylaceum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Æna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa
Audimus longe, fractasque ad littora voces:
Exultantque vada, atque estu miscentur arena.
Et pater Anchises: nimirum hæc illa Charybdis,
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
C Eripite ô socij, pariterque insurgite remis.*

C *Haud mora continuo.* Vnum de his sermonibus vacat. *Velatarum.* Quia antennæ inuolutæ sunt, velo, id est velatæ, & est versus Spondation. *Graugenumque domos.* Sic est dictum, quemadmodum Troiugena. Et sciendum sacrificii tantum caussa eos tetigisse Calabriam: vbi dicuntur accepisse Palladium sicut dictum est à Diomede, vel Vlyxe, nec immerito dubitatur. Vt enim in secundo legimus, ambo rapuerant. Domos autem ideo quod Helenus, Cuncta malis habitantur moenia Graiis. *Herculei (si vera est fama) Tarenti.* Fabula talis est, Lacones & Athenienses diu inter se bella tractarunt: cum vtraque pars affligeretur, Lacones quibus iuuentus deerat, præceperunt vt virgines cum quibuscunque concumberent. Quo factum est, Vt cum post sedata bella iuuentus incertis parentibus nata, & patriam erubesceret, & sibi esset opprobrio (nam Partheniæ dicebantur) accepto duce Phalanto octauo ab Hercule, profecti sunt: delatique ad breue oppidum Calabriae, quod Taras Nepruni filius fabricauerat, id auxerunt: & prius nomine appellarunt Tarentum. Bene ergo nunc Herculei Tarenti. Est & alius fabulæ ordo: Lacedæmonii cum aduersum Messenios bellum haberent, solis senibus relictis omnem iuuentutem eduxerunt, iuraueruntque se non ante reuersuros quam Messeniam expugnassent. Sed cum victores reuersi essent, vidissentque multitudinem iuuenum, qui ex seruorum & dominarum virginum concubitu, vt quidam volunt, sine vilo discrimine nuptiarum nati erant, seruos patibulis suffixerunt, filios strangulauerunt, nepotes fugauerunt: Sed alii dicunt, timentes ne qua ex illis discordia nasceretur, pueros qui ex virginibus nati erant Partheniæ vocauerunt, & Phalantum eis Ducem constituerunt. Sed hi cum venissent in Italiam, à quodam sepulchro, cui inscriptum erat Tare nomen, urbem conditam Tarentum dixerunt. Hoc autem oppidum post multos annos excidij Iliensis conditum quidam dicunt. Alij dicunt quod, sicut supra memoratum, nepotibus Lacedæmoniorum fugatis à nomine ducis Tare Herculis filij, Tarentum dictum. Quidam Tarentum ante Satyrium dictum tradunt, & ab Herculis filio Tarento post Tarentum dictum. Alij Herculeam appellatam volunt, quia Heraclide Lacedæmoniorum reges. Bene ergo, si vera est fama, aut quia Taras condiderat, auxerat Phalantus, aut ab Herculis filio conditum sit Tarentum, in quo molles & luxuriosi nascuntur, & hæc consuetudo Poëtæ est, vt vbi de incertis dubitat, famam faciat auctorem.

D *Attollit se.* Quia adpropinquantibus aut recedere montes videntur, aut surgere. *Diua lacina contra.* Iunonis Lacinæ templum, secundum quosdam, à rege conditore dictum: secundum alios à latrone Lacino, quem illic Hercules occidit: & loco expiato Iunoni templum constituit. Alii à promontorio Lacinio quod Iunoni Thetis dono dederat quod ante Troicum bellum collasita pecunia reges populique fecerunt. Quidam dicunt templum hoc Iunonis, à Lacinio rege appellatum, cui dabat superbiam mater Cyrene & Hercules fugatus, nanque eum post Gessonem extinctum de Hispanis reuertentem hospicio dicitur recipere noluisse, & in titulum repulsionis eius, templum Iunoni tanquam noueræ, cuius odio Hercules laborabat, condidisse: In hoc templo illud miraculi fuisse dicitur, vt si quis

ferro in tegula templi, ipse nomen incideret, tamdiu illa scriptura maneret, quãdiu is homo viueret, qui illud scripsisset. *Caulonisque arces.* Caulon mons est Calabria: Horatius, *Et amicus Caulon fertilis Baccho:* In quo oppidum fuit à Loeris conditum, quod secundum Yginum, qui scripsit de situ urbium Italicarum olim non est. Alij à Caulo Clite Amazonis filio conditum tradunt. *Naufragium scyllaceum.* Periculosum nauibus. Dicitur Scyllaceum aut à tractu, vel à periculi similitudine. Nam inde Scylla longe est. Alij dicunt Vlyxen post naufragium in Italia de nauium fragmentis ciuitatem sibi fecisse, quam Naufragum Scyllaceum nominauit. Alij ab Atheniensibus qui cum Mnestheo duce venerant, & à Libya redierant, conditum tradunt. *Et gemitum ingentem pelagi.* Videtur delatus primo ad fretum: postea ad Ætnam reuersus. *Fractas.* Nimiastur, fractos tonitus imitata tubarum. Vel fractas, cum fragore venientes. *Rudentem.* Si rudentem proram, id est, stridentem & sonantem in tempestate: vt est, *Et sera lub nocte rudentum.* *Æsiu miscentur arena.* Descripsit loca Charybdi vicina: quod esse creditur ex periculi magnitudine. *Nimirum.* Nisi fallor. *Ilia.* Hoc pronomine & in ueneratua, & in vituperatua significatione, veteres utebantur vt hic, *Ilia,* id est periculosa, detestabilis. *Veneratue autem:* vt, Sic pater ille deum faciat. *Hæ saxa horrenda canebat.* Retulit se ad historiam. Nam pro *scylla,* saxa dixit horrenda. *Eripite.* De periculis, & deest nos.

33 *Haud minus ac iussi faciunt: primisque rudentem
Contorsit lauis proram Palinurus ad vnda:
Leuam cuncta cohors remis, ventisque petiuit.
Tollimur in cælum curuato gurgite, & ydem
Subducta ad manes imos descendimus vnda.
Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere:
Ter spumam elisam, & rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum sole reliquit:
Ignarique via Cyclopum allabimur oris.*

Leuas ad vnda. De Ionio venientibus: aliter non procedit. *Cuncta cohors.* Quia superius dixit, *Nos castra mouemus.* *Gurgite.* Pro fluctu. *Ad manes imos.* Poetica hyperbole. *Scopuli clamorem.* De historia, vt supra diximus, hoc traxit. *Vnde etenim illisæ concauis saxis imitantur lateratus.* *Elisam.* Exclufam, expressam: vt, *Elisos oculos & siccum sanguine guttur.* *Rorantia astra.* Eum scilicet locum in quo astra sunt per diem non videbant. *Rorantia autem* pro intrata, id est quæ inrorabantur: quæ hac significatione, non est apud Latinos participium. Sane hyperbole est. *Ventus cum sole.* Ventorum enim mutationem necesse est fieri vel oriente Sole, vel occidente. *Ignarique via, Cyclopum allabimur oris.* Vt, Seruatum ex vnda, Strophadum me littora primum Accipiunt, similis est sensus. *Cyclopum clo* habet accentum, quia Latina declinatio est in accusatiuo: quia Græce posuit Cyclopas, cy habet accentum: si Cyclopes, clo habet accentum.

34 *Portus ab accessu ventorum immotus, & ingens
Ipse sed horrificis iuxta tonat Ætna ruinis:
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla:
Attollitq; globos flummarum, & sidera lambit:
Interdum scopulos auulsæque viscera montis
Erigit eructans, liquefactæque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat: imo.*

Ab accessu. Id est in accessu. *Tonat Ætna ruinis.* Sensus est, portus quidam securos nos faciebat, deest enim, quidem, sed Ætna terrebatur, & causa huius incendij secundum Ætnam Virgilij hæc est: Sunt terræ defudantes sulphur, vt pene totus tractus Campaniæ, vbi est Vesuius & Gaurus montes: quod indicat odor aquarum calentium. Item nouimus ex aquæ motu vêtum creari. Esse etiam concauas terras Ætnam constat: ab ea parte qua Eurys vel Africus flans, habere speluncas & plenas sulphuris, & vsque ad mare deductas. Hæ speluncæ recipientes in se fluctus, ventum creant: qui agitatus ignem gignit ex sulphure. *Vnde est quod videtur incendium.*

A dium. Hoc autem verum esse illa comprobatur ratio: quia & aliis flantibus ventis nihil ex se mit-
 tit, & pro modo flatuum Euri, vel Africi, interdum fumum, interdum fauillas, nonnunquam vo-
 mit incendia: quod & hoc loco ostenditur: nam effectum indicat, supprimit causas. *Prorumpit ad
 aethera nubem.* Id est euomit & fundit, & est noua locutio, nec enim possumus dicere prorumpo
 illam rem, potuit enim recte dici nubes prorumpit. Sane tota haec descriptio poetica est. *Can-
 dem fauilla* id est scintillis: & bona periphrafi. Nam fauilla deserta igni scintilla. Quamuis saepe
 viderimus de Aetna sicut nigrum fumum, ita candidum & pinguem manare. *Viscera monis.*
 Id est partes. Sic autem dixit viscera quoniam admodum terra ossa dicitur. *Eructans.* Rueto ructas
 tantum facit: sicut Cicero, *Eructans sermonibus suis caeterum honorum.* Virgilius, Atque omnem
 Cocyro eructat arenam. Horatius vsurpauit, *Hic dum sublimis versus ructatur.* *Liquefactaque saxa.*
B Putria, decocta in modum caleis. *Fundo imo.* Ab imo: & reddit causam latentem. Inde enim
 ventus ex aqua natus erumpit.

55 *Fama est, Enceladi semustum fulmine corpus
 Vygeri mole hac, moentemque insuper Aetnam
 Impositam, ruptis flammam exspirare caminis:
 Et, fissum quoties motat lauis, intremere omnem
 Murmure Trinacriam, & caelum subire xere fumo.
 Noctem illam tecti in syluis immania monstra
 Perferimus, nec quae sonitum dei causa videmus.
 Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus aethra
 Sydereae polus: obscuro sed nubila caelo,
 Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.*

Fama est. Bene fabulosam rem dicitur excusat. Nam re vera nisi quae de gigantibus legimus,
 fabulosa acceperimus, ratio non procedit. Nam cum in Flagra Thessalia loco pugnae dicantur,
 quemadmodum est in Sicilia Enceladus: Othus in Creta secundum Salustium, vnde Othij
 capi, Thyphoeus in Capanta, vt, Inarime Ionis imperiis imposita Thyphoeos: Sed Varro dicit in
 diluuium aliquos ad montes confugisse cum vtenilibus: qui lacefferi postea bello ab his, qui de
 aliis veniebant montibus, facile ex locis superioribus vicerunt. vnde fictum est, vt diij superiores
 dicerentur: Inferiores vero, terrigenae. Et quia de humilibus ad summa reptabant, dicti sunt pro
 pedibus habuisse serpentes. *Semustum.* Pro semustum. Et sciendum sic poni, quasi semianimis sit
 Enceladus: vnde est, *Morat lauis.* Simul ponitur secundum fabulam causa, quasi ex fulmine sit
 illic natum incendium. *Caminis.* Fornacibus Graece dixit. *Morat,* Mouet, Nam si *Mutat,* Legeris
 dat refectioe labori. *Morat* frequenter mouet, quamuis alij mutat accipiunt, vt est. Et tetruit
 auster euntes. *Noctem illam.* Melius per accusatiuum dixit, *Videmus.* Mente vel oculis. *Nam neque,*
erant astrorum ignes. Bene ignes, quia de Aetna loquebatur, vt magis flammam eius manifesta hie-
 rent caelo lucente. *In nimbo.* Proprie nimbus est qui deorum vel imperantium capita quasi elara
 nebula ambire fingitur. *Aethra sydereae polus.* Per aethram sydeream, hoc est per splendorem a-
 etheris. Sane aether est ipsum elementum, aethra vero splendor aetheris. Sciendum est Homeri
 & aethrem & aerem communis generis dicere: quod de aere nos non possumus dicere. De a-
 there, aethra factum est. Et secundum rationem ista potest & aether & aethra vnum esse, vt nunc
 sit pro aethere sydereo. *Nox intempesta.* Media. Hoc est nimis obscura. Intempesta, dicta est nox
 media. Intempesta, in actiua, carens actibus, per quos tempora dignoscimus. Ait enim Lucretius,
 quia per se tempus non intelligitur nisi per actus humanos. Medium autem noctis tempus
 actu caret. Ergo *Intempesta,* in actiua, quasi sine tempore. hoc est sine actu, per quem dignoscitur
 tempus. Vnde est, *intempestiae venit,* id est *actiua.* Ergo *intempesta* dicitur, quia caret tempore.
 Sane noctis septem tempora ponuntur, Crepusculum, quod & Vesper, Fax, quo lumina incen-
 duntur. Conubiium, quo nos quieti damus: Intempesta, id est media, Gallinuum, quo galli
 cantant. Conticinium, post cantum gallorum, Silentium, Aurora vel crepusculum. Matutinum,
 tempus quod ante solem est. *Tenebat.* Quasi cursum eius densitate sui nimbi inhiheret.

D *Postera iamque dies primo surgebat. Eo,*
Humentemque aurora polo dimouerat. umbram:
Cum subito e fluis, macie confectu suprema,
Innoti noua forma viri, miserandaque culen
Procedu, supplexque manus ad litora tendit.

E *Postera iamque dies primo surgebat. Eo,*
Humentemque aurora polo dimouerat. umbram:
Cum subito e fluis, macie confectu suprema,
Innoti noua forma viri, miserandaque culen
Procedu, supplexque manus ad litora tendit.

F *Postera iamque dies primo surgebat. Eo,*
Humentemque aurora polo dimouerat. umbram:
Cum subito e fluis, macie confectu suprema,
Innoti noua forma viri, miserandaque culen
Procedu, supplexque manus ad litora tendit.

*Respicimus: dir a illuuias, immissaque herba,
Consertum tegmen spinis: at caetera Grauius,
Et quondam patrus ad Troiam missus in armis.*

Humentemque. Hic participium positum est verbo carens, ergo humentem pro humidâ, quoniam noctu ros cadit. *Aurora polo dimouerat umbram.* Hyteropiteron in sensu. Ante enim aurora est, sic dies. Umbram vero, quia nox umbra tetra dicitur. *Cum subito è syluis.* Arguitur in hac Achemenidis descriptione Virgilius, negligentia Homericæ narrationis: Vlyxes enim inter initia erroris sui ad Cyclopus venit, quemadmodum ergo AENEAS post septimum annum, quâ à Troia profectus est, socium Vlyxis inuenit, præsertim cum eum tribus mensibus in regione Cyclopium dicat moratum, & mox AENEAS de Sicilia ad Africam venisse dicatur. *Suprema.* Pro plurima. *Noua forma viri.* Bene formam dixit non hominem, & est periphrasis pro ignoto viri. *Noua* autem fugienda, aliter sibi. Quis nouus hic nostris, id est insperatus: Idem, Subitoque nouum consurgere bellum, i. detestandum. Item, Vere nouo, i. incipiente: Item duo laete nouo, id est recenti: Item Comitum adfluxisse nouorum, hoc est ignotorum. *Cultus.* Pro habitu. *Illuuias dira.* Sordes tetra. *Immissaque herba.* Quidam barbam maiorem, luctus indicium à Virgilio positum reprehendunt, cum Eroës non fuerint soliti condere barbam. An immissam neglectam & impexam accipimus? *Consertum tegmen spinis.* Inligatum spinis. Hinc est in Terentio. *Video quendam fertum.* At caetera Grauius. Habet enim vnaqueque gens incessum, & vocem propriam. Sane caetera Grauius Græca locutio est, vt Salust. *Sanctum alia.* Ad Troiam missus. Aut ex sequenti eius confessione hoc didicit: aut Græcum esse colligitur ex trepidatione: vt Terentius, *Nescio quid peccati portat hæc purgatio.*

57 *Isque ubi Dardanius habitus, & Troia vidit
Arma procul paulum aspectu conterritus hæsit,
Continuit que gradum: mox sese ad littora præcepit
Cum fletu, precibusque tulit: Per sidera restor,
Per superos, atque hoc caeli spirabile numen:
Tollite me Tencri, quas cunque abducite terras.
Hoc sat erit: scio me Danais è classibus vnum,
Et bello Iliacos fateor petiisse penates.
Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto:
Si pereo manibus hominum, perisse iuuabit.*

Hæsit. Dubitauit. *Sese.* Pronomen compositum, nam sese duo pronomina sunt. *Præcepit.* Sine respectu salutis, scilicet postquam Cyclopus grauiora cogitauit pericula. Sane breuis ei quasi timentis prima datur oratio. *Restor.* Quæso, obtestor. *Spirabile.* Vitale, quo spiramus: & est sermo Ciceronis, quanquam ille spiritale dixerit in libris de deorum natura. *Quas cunque.* Quo earum non cogitat, eorum comparatione quæ fugit. *Hoc sat erit.* Vitasse Cyclopus. *Scio.* Modo confiteor. *È classibus.* Ex equitibus modo, vt est, Et Ortinx classes, id est equites. *Petiisse.* Causa meriti addidit syllabam: vt, Nos abiisse rati. *Tanta est.* Vt non possit fortunæ præsentis qualitate molliri. *Spargite.* Hoc est dilacerate: & quia nec sauius nec celerius aliud fieri potest, noua breuitate vsus est. *Homini manibus, perisse iuuabit.* Oblique loquitur. Nam vult ostendere hominum hanc non esse crudelitatem.

58 *Dixerat: & genua amplexus, genibusque volutans
Hærebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur: qua deinde agitet fortuna fateri.
Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
Dat iuueni, atque animum præsentis pignore firmat.
Ille hæc, deposita tandem formidine, fatetur:
Sum patria ex Ithaca, comes infœlicis Vlyssi,
Nomine Achemenides, Troiam genitore Adamaſto
Paupere (mansisset que utinam fortuna) profectus.*

Genua amplexus. Physiци dicunt esse consecratas numinibus singulas corporis partes: vt auræ Memoriam. Hinc est, Cynthius auræ Vellit: & admonuit, Fronte, Genio, vnde venerantes deum, rāginus fronte. *Dextrâ, Fidei.* Vnde paulo post. Atque animum præsentis pignore firmat. *Genua, Misericordiam.* vnde hæc tangunt rogâtes. Sane sicut frequenter dictū est, etiam hic ostenditur.

- A** subtiliter Anchisen & Aenean tam Pontificatus, quam Flamini Juris & peritos, & presules fuisse. Iure autem Pontificali si quis Flamini pedes, vel genua fuisset amplexus verberari non licebat: hoc eo praecipiebatur, ne esset vllum prepedimentum religionis, quominus secundis numinibus inferiretur, aut esset importunitas in profanis locis aliquantisper morandi. Quod hic diligenter exsequi videtur de Achemenide, qui post preces habitas genua amplexus genibus volutans herebat, in quo more, vel praepetimenti verbum proculdubio est, tum quod & ipse genibus volutabat, vel quod genua amplexus etiam religione habebatur, quo in loco satis non fuit nulla verbera adhibita, nisi etiam fides data esset, qua securitas confirmaretur veniae concessae illis verbis: Ipse pater dextram Anchises haud multa moratus Dat iuueni, atque animum praesenti pignore firmat: Neq; enim oportebat tardius immorari profanis cognitionibus, cum precatio celestium deorum interposita, daret curam obseruandae religionis: dixerat. n. Per sidera testor, Per superos atq; hoc caeli spirabile numen, eaq; propter, addidit, Haud multa moratus, vt celeritas concessionis piaculum nullum posset admittere. Ipsum Achemeniden hinc possumus aestimare magis verbera timuisse quam mortem, propter confessionem: vt diceret, Spargite me in fluctus vastoq; immergite ponto. Si pereo manib. hominum periisse iuuabit. Deniq; post haec addidit, Ille haec deposita tandem formidine fati. *Qui sit, fari.* Per omnia subaudis, hortamur. *Qui sit autē.* hoc est quis Graecorum sit, i. cuius filius sit, vt etiam respondet. Nam iam se dixerat *Gre cum.* *Agisot fortun, fateri.* Hortamur fateri, quae eum fortuna vexet: vt, *Agitataque numina Troia.* *Haud multa moratus.* Nimiā benignitatis est, non expectare plurimas preces. *Præsenti pignore firmat.* Quod ad hoc tempus poterat dari, i. manū conjunctione, qua firmabantur amicitiae: vt,
- C** Cur dextrae iungere dextrā Non datur? Et, Iungimus hospitio dextras. *Sum patria ex Ithaca.* Circumstantias omnes exiequitur: loci, personae, temporum: & licet rhetorice agit hic Achemenides quae dicit: vt tollatur, pauca sūt, neq; n. quicquā illi nocet nisi quod Graecus. Cetera quae dicit vt fugiant, tantū narrationē rei gestae habent. Plane cum auctu, vt sit maior causa misericordiae, nisi forte hoc etiam putamus ad recipiendum valere, quod aliquod beneficium praedicendo de Cyclope significat dari, nam infra ait, Recepto supplice sic merito. *Infelicitis Vlyssi.* Quoniam apud hostes loquitur. *Quarit fauorem eius vituperatione quem scit odio esse Troianis.* *Paupere.* Nam, vt etiam de Sinone diximus, apud maiores haec fuerat causa militie; & bene vitur statu veniali per excusationem paupertatis. Vt conciliet hostium animos, quasi necessitate aduersus eos dimicauerit. *Fortuna.* Prillina, paupertatis scilicet, & perseuerat, vt inuitus fecisse videatur.

- D** 59 *Hic me, dum trepidi crudelia limina linguunt,*
Immemores socij vasto Cyclopi in antro
Deseruere: domus sanie dapibusque cruentis,
Intu opaca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat
Sidera, (Dij talem terris auertite pestem)
Nec visu facilis, nec dictu affabilis vlli,
Visceribus miserorum, & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro
Prensa manu magna, medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum, sanieque aspersa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremere sub dentibus artus.

- E** *Trepidī.* Festini. *Immemores socij.* Immemores dum trepidi: vt per timorem, non per odium relictis fuisse videatur. Nam & causā subiungit timoris, Cyclopi descriptione. Et go immemores timentes. *Domus sanie.* Deest horrida. *Nec visu facili.* Cuius possit etiam aspectus inferre formidinem. *Nec dictu affabilis.* Sermonē non explicabilis. bene rem exaggerauit post descriptionem. *Visceribus.* Viscera proprie carnes sunt. *Sanguine atro.* Hoc est sanie. *Vidi egomet duo.* Homerus quatuor dicit: ergo aut dissentit ab eo, vt etiam in temporibus. Nam ante ad Siciliam Aeneas, quam Vlyxes venisse dicitur. Aut certe hoc dicit duo vidisse: quot autē occideris, ignorare, per timorem. Alii duo simul dicunt, non enim duo sola allisit. *Resupinus.* Magnitudo virtutis ostenditur. Quod vna manu, quod resupinus, quod frangeret, & velut exprimeret elidentem non in terram, sed ad saxum sublimitus quatientem. *Aspersa.* Hec fuit vera lectio, id est madefacta. Nam si *Aspersa* dixeris, id est inrorata, Tapinosis & Hyperbole iunguntur. *Fluentia tabo.* Profluenti tabo. *Tepidi.* Melius tepidi, quasi adhuc viui: quam trepidi, id est trementes: ne sit iteratio.

60 *Haud impune quidem, nec talia passus Vlysses,*

Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
 Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus,
 Cervicem inflexam posuit, iacuitque per antrum
 Immensum, sanie eructans, ac frustra cruento
 Per somnum commista mero: nos magna precati
 Numina, sortisque vices, vna vndique circum
 Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
 Ingens, quod torua solum sub fronte latebat,
 Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar:
 Et tandem læti sociorum vlciscimur umbras.

Vlysses. A solo nomine emphasim fecit. Vnde est quod sequitur, Oblitusve sui est. Aliquæ tamen iuxta veteres oblitus, id est negligens dictum tradunt. Et est laus quod & in aduersis constans, vel quem nemo impune desisteret vel qui dolo etiã fortiores sæpe vicisset. *Ithacus*, Ithacensis. *Sepultus*, Stratus iacens. *Iacuitque per antrum*, Hoc verbum de Varrone mutuatus est, qui ait, *In lecto temulentos iacere, sobrios cubare consuescere*. *Immensus*, Etiam immensus ad Polyphemi magnitudinem pertinet: quasi in tanto antro iacuerit. *Eructans*, Cicero, *Eructant sermonibus suis eadem bonorum*. *Frustra*, Cicero in Philippicis, *Frustra esculentis vinum redolentibus*. *Sortisque vices*, Vel partes membrorum, vel qui quo loco staret. *Vndique*, Pro indiuiso. *Circum Fundimur*, Secundum Homerum, qui dicit alios eum tenuisse, alios obcœcasse oculum. *Acuto*, Fuisse obutro. Nam secundum istum sensum multi *Terebramus* legunt: alii *Tenbramus*. Telo autem acuto potest & simpliciter accipi. *Solum sub fr. la*, Pro in fronte latebat. Multi Polyphemum dicunt vnum habuisse oculum, alij duos, alij tres: sed totum fabulosum est. Nam hic vir prudētissimus fuit: & ob hoc oculum in capite habuisse dicitur: id est iuxta cerebrum, quia prudentia plus videbat. Verum Vlyxes eum prudentia superauit: ob quod eum cœcasse fingitur. *Latebat*, Dormientis scilicet. Nam male sentit Donatus dicens, Late patebat, contra metrum. Item dicit capillis tegebatur: aut latebat corporis comparatione. Alij latebat subiectum erat fronti, & intra frontem recesserat tradunt. Absolutus tamen est prior sensus. *Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar*, Vnum magnitudinis est, quia Græcorum clypei rotundi, vt Cato originum ait: Aliud D splendoris. Phœbeæ autem deriuatio est vel à Luna, vel à Sole.

61 Sed fugite ô miseri, fugite, atque à litore funem
 Rumpite.
 Nam qualis quantusque cauo Polyphemus in antro
 Lanigeras claudit pecudes, atque vbera pressat:
 Centum alij curua hæc habitant ad littora vulgo
 Infandi Cyclopes, & altis montibus errant,
 Tertia iam luna se cornua lumine complent,
 Cum vitam in syluis, inter deserta ferarum
 Lustra domosque traho: vastosque ab rupe Cyclopas
 Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
 Victum infelicem, baccas, lapidosaque corna
 Dant, rami, & vulsis pascunt radicibus herbe.
 Omnia colustrans, hanc primum ad littora classem
 Conspexi venientem: huic me, quacumque fuisset,
 Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
 Vos animam hanc potius quocumque absunite leto.

Sed fugite, Occurrebat, Si cæcus est, cur timetur? Subiungitur non vnu esse, sed plures, & bene suam ad monendum gratiam facit, quod illos vltro facere necesse erat. repetitio autem fugite necessaria, vt alibi, Heu fuge crudelis terras, fuge litus auarum. *O miseri*, Aut blandientis pericula est, vt in Terentio, *O misera*. Aut te vera miseri: qui delati sunt ad Cyclopas. *Rumpite*, Vt festinantes, non soluite, sed rumpite, vt Festinare fugam tortosque incidere funes. *Qualis quantusque*, Vnum morum est, aliud corporis. *Centum alij*, Id est tales & tanti. *Curua hæc habitant ad littora*

A ad litora vulgo. Ne tantum in montibus esse putarentur. *Vulgo.* Passim. *Infrandi Cyclopes.* Inaffabiles vt supra. Nec visu facilis, nec dictu affabilis vlli. *Tertia iam luna.* Bene in desertis locis ex Lunæ ratione colligit tempora. *Se complent.* Ideo aurem, quia suum non habet lumen, sed accipit à Sole. Et bene auxit misericordiam à tempore. *Vitam in syluis.* Misericordia capitur à loco. *Deserta ferarum.* Propter feras deserta. *Lustra.* Cubilia. Vnde etiam lupanaria lustra dicimus: vbi habitant lūpæ: id est meretricies: dicta ab obscenitatis & odoris similitudine. *Cicero.* *Vino lustrisque confectus.* *Sonitumque pedum.* Ordo figuratus cum traho, cum prospicio. *Baccas.* Generale est, id est fructus arborum agrestium. *Lapida corna.* Lapidosa, dura: an quod in saxis nascantur? Ipsa arbor cornus dicitur: pomum vero, cornum inde corna vt templum, templum. **B** dixi. Signato verbo exprimit desperationem. *Vos animam hanc potius.* Oblique loquitur, vt supra: Reprehensio enim crudelitatis est, *Qui rogat salutem, si ipse condemnat.*

62 *Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus
Ipsum inter pecludes vastase mole mouentem
Pastorem Polyphemum, & litora nota petentem.
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum,
Trunca manum pinus regit, & vestigia firmat.
Lanigera comitantur oves, ea sola voluptas,
Solamenque mali: de collo fistula pender.
Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit,
Luminis effossi fluidum lauis inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu: graditurque per æquor
Iam medium, nec dum fluctus latera ardua tinxit.*

Vix ea fatus erat. Ad probationis gratiam pertinet, quod ea quæ Achemenides adfirmauerat statim adprobauere Troiani. *Mole.* Molitione, agitatione. *Litora nota petentem.* Nota ante oculorum amissionem potest accipi. Sic Statius in nono; *Sequitur tamen improbus hostem.* *Qua meminit.* *Informe.* Ultra formam. *Ingens.* Potest & superioribus & sequentibus iungi, vt sit ingens lumen. *Trunca manum pinus regit.* Cuius cœcitatem manu pinus regit. *Solamenque mali.* Solatium, hinc Quintilianus dixit, *Magnum solatium cœcitatibus habere rem videntis.* *Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit.* Hyperbaton in sensu: vt, Progressi subeunt luco, fluuiumque relinquunt, aut Hysteroproteron. Primum enim debu erat dicere venit ad æquora, deinde tetigit fluctus. *Fluidum.* Propter *quod* fluentem noluit dicere, quod autem dicunt physici de effosso oculo sanguinem nunquam fluere, verum quidem est: sed supra non effossum huius oculum, sed terebratum legimus. Vnde enim constat necdum fuisse curatum. *Inde.* Aut de fluctibus, aut de spatio oculi. *Gemitu.* Cum gemitu. *Iam medium.* Altum quam litus vel plusquam litus, id est vnde altum incipit, vel sic altum, vt medium putares. Nam & in quinto sic dixit, *Inreca medium Aeneas iam classe tenebat,* Certus iter: cum adhuc mœnia respiceret. *Fluctu.* Legitur & fluctus.

63 *Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice sic merito, tacitque incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis:
Sensit, & ad sonitum vocis vestigia torsit.
Verum vbi nulla datur dextram affectare potestas,
Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo:
Clamorem immensum tollit, quo pontus & omnes
Intremuere vnde, penitusque exterrita tellus
Italia, curuisque immugit Aetna cavernis.*

Trepidati. Festini: vt, Ne trepidate meas Tencri defendere naves. Item, Accepit trepidos: ac Nisum dicere iussit. *Celerare.* Lusinittium pro pronũtiatio. *Recepto.* Aut in societatem accepto, aut de periculo liberato, vt Frugesque receptas, & Medioque ex hoste recepi. *Sic merito.* Quia omnia eius probauerant dicta, ac si diceret, non fallacem, vt Sinonem. Sane quibusdam videtur incongruum Achemenidis nusquam alibi factam mentionem, cū cum hinc salutem merito

impetrasse, & vt reciperetur à fugientibus dicat. *Ad sonitum vocis*. Remorum sonitum vocem dixit. Vox enim est omne quod sonat: sic alibi, *Fractaque ad littora voces*. Nam de hominibus non dixit: quia supra est, *Tacitique invidere funem. Vestigia torsti*. Bene vno sermone ostendit eum reuertentem iam audisse sonum remigij. *Dextram affellare*. Dextram intendere, & iniicere scilicet sic vt possi: nauem tenere. Terentius. *Ad dominam qui adflectant viam*, id est intendunt. Nam si *dextra* legeris, vt sit *dextra*, ontingere, caret exemplo. Adflectare autem quidam dicunt hoc esse prouum animum habere ad faciendum quid occupandumque: Alij adflectare, si dextras legas, pro adflectandi accipiunt, vt sit verbi infinitiui modo pro participio. *Nec potis*. Id est nec potis est. Potis autem nomen est, & declinatur potis, potis, poti, potem, potis, à pote. & nomen esse docet ratio comparationis. Nam in superlatiuo potissimus facit, cui si detraxeris simus, inuenies nominis positionem, vt acerimus, acer, fortissimus, fortis. Sic autem vt diximus declinari, compositio ostendit. Nam huius impotis, compotis, impotem compotem facit, quod in simplici difficile inuenis: per compositionem agnoscis facilius. *Immensum*. Magnum. & dictum quod mensura comprehendi non possit. *Exterrita tellus*. Poetica hyperbole. *Curnis caernis*. Echo enim in concauis locis est.

64 *At genus è syluis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & litora complent.
Cernimus astantes nequicquam lumine toruo
Aetnaos fratres, caelo capita alta ferentes,
Concilium horrendum: quales cum vertice celso
Aeria quercus, aut confera cyparissi
Constiterant. Sylua alta Ionis, lucusve Diana.
Pracipites metus acer agit quocunq; rudentes
Excitere, & ventis intendere vela secundis.*

At Genus. Figurate, at genus complent, vt. Hic manus ob patriam pugnando. *Excitum*. A verbo cio, cis, cit. *Ruit*. Festinanter venit, vt. *Ruuntque eliusi carcere currus*. *Nequicquam lumine toruo*. Quia nocere non poterant. *Aetnaos fratres*. Aut similes, aut feritate germanos, aut eiusdem patriæ vel terræ, tanquam matris. Nam non iunt Polyphemi fratres: quem Neptuni filium Homerus dicit. Vnde eo occæcato Vlyxes pertulit tempestatem, qui ad eum venit derelicta Calypso, cum qua decem annis fuerat. Vnde, vt supra diximus, Virgilij dictis dissentiu temporum ratio. *Cælo*. Pro in cælum. *Confera*. Conum substinentes, & Conus dicitur fructus cupressi, & ipsa *conus* est. Nam à rotunditate in acumen leuatur. *Cyparissi*. Cyparissus Telephi filius fuit, amatus ab Apolline: vel vt alij à Syluano, qui cum elatus astu sub quadam arbore somnum caperet, subito strepitu excitatus, ceruum quem in deliciis habebat feram credens, per ignorantiam, misso telo occidisset, cum fletu nimio & abstinentia cibi ac potionis tabesceret, à misericordia deorum in arborem cupressum conuersus est, aptam & consecratam lachrymis & lacrimis. Alij hunc Cyparissum Cereensem puerum pulcherrimum & castissimum fuisse, quem quidam ab Apolline, nonnulli à Zephyro amatum volunt, qui cum castitatem suam incorruptam tenere cuperet, relicta Creta ad Orontem fluuium, & montem Cassium, dicitur peruenisse: atq; ibi in Cypressum arborem commutatus, quæ arbor ideo mortuis consecratur, quod cæsa semel nescit renasci. *Constiterant*. Metri causa constituit. *Sylua alta Ionis, lucusve Dianae, Ionis*, propter quercum: *Diana*, propter cupressum: Ipsa enim est etiam Proserpina. Ergo cupressi quasi infernæ, vel quia succiæ non renascuntur, vel quia apud Atticos funestæ domus huius fronde velantur. Inmane autem quod ait etiam vertice celso, & lucus qui propter religionem intactis arboribus & magis crescunt, diu permanent. *Excitere*. Num expedire?

65 *Contra iussa monent. Heleni, Scyllam atque Charjbdim
Inter viranque viam lati discrimine paruo,
Nè teneant cursus: certum est dare limtea retro.
Ecce autem Boreas angusta à sede Pelori
Missus, adest: vno præteruehor ostia saxo
Pantagia, Megarosque sinus, Tapsumque iacentem.
Talia monstrabat, relegens errata retrorsum
Littora Achemenides, comes infalicio Vlyssi.*

- A** *Ni teneant cursus.* Antiqui *Ni* pro *Ne* ponebant: qua particula plenus est Plautus; *Ni mala ni fulta sis.* Sensus ergo talis est: Timor cogebat ut quocumque nauigaremus, & ventum sequeremur, non iudicium; sed occurrebat præceptum Heleni vitare Scyllam & Charybdim. Quare placuit *Ni* cursus teneant, hoc est agantur & impleantur inter verâque viam modico mortis interstitio, id est Scyllæ & Charybdis. *Retro dare lineâ.* Quod dum cogitamus, prosperior nobis flare coepit Boreas. Nonnulli Scyllam & Charybdim inter distinguunt, ut sit ordo: Inter Scyllam & Charybdim utramque viâ læti discrimine paruo: *Ni* teneat cursus certum est dare lineâ retro. Alius ordo est, Contra iussa monent Heleni ne inter Scyllam & Charybdim cursum teneam. *Pelori.* Sicilia Græcis ideo Trinacria dicitur quod tres extremitates quas Græci *ἄκρα* vocant in mare videtur extendere, Pachynum quod in Atyciam vertit, Lybicum quod Africâ spectat, Pelorum quod in Tyrrhenum mare procedit. Sed Angusta ab sede ideo agitur, quia eminens, videntibus cum locum Italia & Sicilia terra continens putatur, nec nisi ad vicinum accedentibus videtur. *Missus adest.* Favore scilicet numinum, quia Anchises optauerat dicens, Ferte viam vento facilis, & spirare secundi, vel missus iuxta qualitatem locorum, ita enim in illis angustiis & faucibus maris artari & conglobate spiritus fieri dicitur, ut ad illû locum tantummodo missus videatur. *Vino præterrehor ostia saxo.* Pro viui saxi, ablatiuum pro genitiuo, vel viua saxa habentia: ostia vero aut litora sunt, aut exitus fluminis in mare, aut introitus portus. *Pantagia.* Hic fluius Siciliae cum plenus fueret, implebat sonitu pene totam Siciliam. Vnde & Pantagias dictus est, quasi vbi que ionans. Hic postea cû Cereri quaerenti filiam obstreperet, tacere iustus est numinis voluntate. *Megarosque sinus.* Megara oppidum est iuxta Syraculas. *Tapsumque iacentem.* Thapsus insula non longe a Syraculis, plana pene fluctibus par. *Talia monstrabat.* Quia occurrebat. Vnde hæc loca icere potuisti. *Religens.* Reuauigans. Ut, Et primi lege littoris oram. *Errata.* Participium sine verbi origine. Non enim facit error. *Retro versus.* Quasi à fine ad caput retexens. *Infelicitis Vlyssi.* Epitheton ad implendum versum positum more Græco sine respectu negotij. Nam Aeneas incongrue infelitem Vlyxen dicit, nisi forte quasi pius etiam hostis miseretur, cum similes errores & ipse patiatur: & notandum conclusam de Achemenide mentionem.

- 69 *Sicania prætenta sinu iacet insula contra Plemmyrium vndosum: nomen dixere priores Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem Occulta esse vias subter mare, qui nunc Ore Arethusa tuo Siculis confunditur vndis. Numina magna loci iussi: veneramur: & inde Exupero præpingue solum stagnantis Elori. Hinc altis cautes proiecetaque saxa Pachyni Radimus: & fati nunquam concessa moueri Apparet Camerina procul, campi que Geloi, Immanisque Gela fluius cognomine dicta.*
- E** *Ardus inde Agragas ostentat maxima longe Mœnia, magnanimum quondam generator equorum, Teque datis linquo ventis palmosa Selinis, Et vada dura lego saxi Lilybeia cœcis.*

- Prætenta.* Anteposita. *Iacet.* Sita est, ut medio iacet Insula ponto. *Contra Plemmyrium vndosum.* Quidam insulam, quidam fluium putant dici. Sane verbum de verbo expressit. Hoc est enim vndosum quod Plemmyrium. Sinus Syraculanus in quo Ortygia, cuius hic necessarîe meminit, nondum enim erant condita Syraculæ, vndosum vero quod vique illuc vestigio æstuantis Charybdis dicitur peruenire. *Ortygiam.* Hæc tantum Ortygia dicitur, Apollinis vero etiam Delos. Et bene addidit Priores, ut hæc quæ nunc est semper appellata sit Ortygia, hæc vero prioribus tantum. *Fama est huc Elidæ amnem.* Elis & Pisa ciuitates sunt Arcadiæ, in qua est fons ingens, qui ex te duos alueos creat: Alpheum & Arethusam. Vnde fit ut fingatur coniungi in exitu, quos origo coniungit. Arethusam autem etiam in Elide esse testatur Virgilius dicens, Sic tibi cum fluctus subter labere Sicanos. Hæc secundum fabulas venatrix fuit, quæ dum se in Alpheo post laborem ablueret, ab eo adamata est. In speciem auis alpheos cognosset latere, * & iam sic eam mutatam persequi cœpit, quæ cum diu fugiens deorum miseratione in fontem suæ

nomini verſa ad Siciliam per ſecretos meatus venit. Quam Alpheus illuc uſque perſequutus
 fonti eius ſe miſceret: quod tali argumēto probatur, nam cum equi, diebus feſtis, Olympij Iouis, A
 certantes in eo amne diluuntur: ſtercus equorum ex eo amne etiam in Arethufa recognoſcitur.
 Patera etiam quam in Alpheum quidam Olympionices miſerat, in Arethufa inuenta dicitur.
 Hanc autem venatricem fuiſſe, quod etiam Virgilius oſtendit, Et tandem poſtis velox Arethufa
 ſagittis. Quidam autem Arethufam non de Elide ad Siciliam venire, ſed in Sicilia naſci volunt
 & venienti fluuio occurrere. *Alpheum.* Quia Græce ἀλφειὸς facit: vt uicinas *Aeneas*, *Medea*.
Ore. Fonte uiuo: & bene de fluuio, vt i. *Aeneid.* Vnde per ora nouem. *Iuſſi numina magna loſi.* Vel
 ab Achamenide admoniti, vel ab Heleno, vel Anchite, vel ab oraculis, & quæritur, quæ nomina,
 vel quare non dixerit, & utrum Alpheum an Arethufam intelligi uoluerit. *Iuſſi* ergo, admoniti.
Stagnantis Elori. Fluuij qui ad imitationem Nili eſſanditur campis. Sed Græci ſtagna Elide di- B
 cunt, unde ait Stagnantis Elori. *Proiecta.* Proiecta & tenta, vt Proiectio dum pede læuo. *Pachyni.*
 Promontorium eſt auſtrum ſpectans. Vnde & Pachynum dictum ab æris craſſitudine, nam *παχύν*
 eſt pinguis & craſſus. *Radimus.* Propter ſaxa latentia. Radimus autem, nimium adiuncti præteri-
 mus, vt v. *Aeneid.* Radit iter læuum interior. *Camerina.* *procul.* Palus eſt iuxta eiufdem nominis
 oppidum: de qua quodam tempore cum ſiccata peſtilentiam creaflet, conſultu Apolloni, an eam
 penitus exhaurire deberent: reſpondit *μηδὲν ἄγειν ἕως ἄνευτο*. *ἄγειν* a *τιν*, quo contempto exſi-
 cauerunt paludem: & ſedata peſtilentia, per eam partem ingreſſis hoſtibus pœnas dederunt. Sed
 hoc reſponſum *Aeneas* temporibus ignotum fuit. Ergo non obſeruaui poëta, ſed ad præſens tē-
 pus locutus eſt. *Immanisque Gela.* Ciuitas à fluuio nominata: ſicut etiam campi *Geloi*. *Agragas.*
 Mons eſt muro cinctus, in cuius ſumma parte oppidum eſt. Vnde & Cicero ait, *Ad mare intra* C
mania ante oppidum expeſtabat. De Verre. *Magnanimi* quondam generator equorum. Secundum
 Pindarum quondam Agrigentini equos ad agones Græciæ mittebant, qui inde victores reuer-
 tebantur. Legimus etiam aliud, cum in Cappadocia greges equorum perſiſſent. Delphici Apol-
 linis reſponſo adduxerunt equos de Agrigento: & reparauere meliores. Quidam autem di-
 cunt Heronem Agrigentinum, vel vt alij ferunt Dionyſium tyrannum Siciliæ: equos ad agones
 Elidis olympicum duxiſſe, & omnes uiciſſe. *Palmofa Selinus.* Ciuitas eſt iuxta Lilybeum, abun-
 dans palmis quibus uelcuntur, & apud an palmofa ab equis nobilibus? *Saxis Lilybeia caris.* Vere
 dixit, nam Litus Lilybetanum natura liberum ſaxis, quaſi de induſtria conſtructum eſt. Sane no-
 tandum omnium trium promontoriorum Siciliæ factam mentionem, vt. Ecce autem Boreas an-
 guſta à ſede Pelori. Et, Proiectaque ſaxa Pachyni: & hinc modo, Saxis Lilybeia cœcis. D

68 *Hinc Drepani me portus & illeſtabilis ora
 Accipit. hic pelagi tot tempeſtatibus actus,
 Heu genitorem, omnis cura, caſusque leuamen,
 Amitto Anchifen: hic me pater optime feſſum
 Deſeris. heu tantis ne quicquam erepte periclis.
 Nec uates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 Hos mihi prædixit luſtus, non dira Celano.
 Hic labor extremus, longarum hac meta uiarum.
 Hinc me digreſſum veſtris deus appulit oris.
 Sic pater *Aeneas* intentis omnibus vnus
 Fata renarrabat, diuinum, cui ſuſque docebat.
 Conticuit tandem, factoque hic ſine quieuit.*

Drepani portus. Drepanum ciuitas eſt ante pedem mōtis Erycis trans Lilybeum: dicta vel pro-
 pter curuaturā litoris, in quo ſita eſt, vel quod Saturnus poſt amputata uirilia Cælo patri illuc
 ſalcem proiecit, quæ drepanos dicitur Græce: quod veriſimile putatur propter uiciniam Erycis
 conſecrati Veneri, quæ dicitur nata ex Cœli cruore, & ſpuma maris. Quidam Drepana dictum E
 uolunt à falce Cereris, quam ibi, cum filiam ſuam Proſerpinam quæreret amiſiſſe. Cato Pluraſter
 hæc Drepana dicit. *Illeſtabili.* Propter patris amiſſionem. *Actus.* Tranſactis vel quomodo menſi-
 bus actis. *Feſſum deſeris.* Vt ſupra diximus ſecundum Virgilium. Nam Cato cum in originibus ad
 Italiam ueniſſe docet, unde etiam in ſexto illud amphibolon eſt, Quo magis Italia mecum læ-
 tere reperta. Nam & poſt Latinum Turnumque & Amatam dicitur exceſſiſſe. Sed bene hic ſub-
 trahitur non parum decoro amori interſiſſe. Quæritur ſane cur ſine vlla deſcriptione Fauni patris
 præterierit, aut quia in u. dicitur eſſe, & bis eadem dicere uitauerit, aut quia, ſicut dictum eſt,
 Anchifeſ.

- A** Anchises ad Italiam cum filio peruenit. *Nec vates Helenus.* Quia dixerat. Prohibent nam cætera parca Scire Helenum. *Non dira Creteno.* Quæ vel irata debuit adueria nuntiare. Et bona pietate mortem patris grauiorem dicit esse, quam famem. *Hic labor extremus.* Aut apud Drepanum. Aut extremus, scilicet, quia statim tempestatî sacratus est. Et bene de ipsâ tempestate tacuit, quia Ilioneus supra dixerat: Cum subito adiurgens fluctu nimbosus Orion, In vada cæca tulit. *Deus appulit orsi.* Tulit voluntate sua, bene se commendat Didoni, dicens se ad eam deorum voluntate venisse. Sane non dixit quis deus, vt alibi. *Dabit deus his quoque finem.* *Vnus.* Non interpellante regina interrogationibus. *Fata diuina: Quæ dij hominibus tribuunt.* *Renarrabat.* Aut vacat *Re vs,* Consiari possit. Aut apparet Aeneam ante de iuis casibus cum Didone consule locutum, & ideo hic addidit *Renarrabat,* quasi quæ dixerat antea, nunc ex ordine referebat, quod notat in primo: Immo age & a prima die hospes origine nobis, Sane in secundi principio duo sunt versus ex persona poetæ sicut hic tres, & similis est finis initio. *Conticuit tandem.* *Vs,* Conticere omnes. *Tandem.* Diuturnitatem narrantis expressit. Notandum sane quia controuersiarum more epilogos dedit iex istis prioribus libris: quos & esse bioticos voluit. Nam singulis res singulas dedit, vt primo omina, secundo pathos, tertio errores, quarto ethos, quinto festiuitatem, sexto scientiam. Epilogo autem sic variavit, vt in primo miseratio esset Didonis, in secundo mors Creuæ, in tertio Anchisæ, in quarto Didonis, in quinto Miseni, in sexto Marcelli citum desset interitum.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS LIBER IV.

D **A** Regina graui iam dudum saucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recusat
Gentis honos: herent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbea lustrabat lampade terras,
Humentemque aurora polo dimoueret umbram,
Cum sic vnanimem alloquitur male sana sororem:

- B** Pollonius Argonautica scripsit, vbi inducit amante Medeam. Inde totus hic liber transfertur est de tertio Apollonij. Est autem pene totus in affectione: licet in fine pathos habeat, vbi abscessus Aeneæ gignit dolorem. Sane totus est in consiliis & subtilitatibus. Nam pene comicum stilum habet: nec mirum, vbi de amore tractatur. Iunctus quoque est superioribus: quod artis esse frequenter diximus. Nam ex abrupto vitiosus est transitus: licet stulte quidam dicant hunc tertio non esse coniunctum, (in illo enim nauigationum pericula, in hoc amores exsequitur) non videntes optimam coniunctionem. Cum enim tertium sic clauserit. *Fæcto que hic sine quieuit: Intulit, At regina graui iam dudum saucia cura.* Item paulo post, *Nec placidam membris dat cura quietem.* Nam cum Aeneam quieuisse dixerit, satis congrue subiunxit: vt somno amans careret. Alij subitum transeum factum tradunt, quia non ostendit conuiuium dissolutum, sed hoc subtiliter fecit, quia etiam alia conuiuia eam habuisse describit. Post vbi digressi lumenque obscura vicissim. Sane bene *Regina,* quia contra dignitatem amor susceptus grauior esse solet. Ex hoc enim nomine & pudoris & deliberationis nascitur causa, & præcipue potiundi difficultas. Videtur & post amissam castitatem etiam iustus interitus. *Iandudum.* Aut nimium & vehementer: vt Terentius, *Iandudum te amat, Iandudum illi facies fit quod doleas.* Aut *iandudum,* id est a quo tempore vidit Aeneam. Legimus enim, *Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido.* Aut ex quo narrare cepit Aeneas, aut ex quo interuenit Cupido. *Sauicia.* Hinc subiunxit: *Vulnus alit.* Curam pascit. Et bene ad iudit ad Cupidinis tela, vt paulo post ad *Faculam,* vt, *Et cæco carpitur igni.* Nam